

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Ελένη Ανδρεαδέλλη, Έλενα Ανδρέου, Κυριακή Ζαχαροπούλου,
Αντώνης Κωνσταντινίδης, Γιάννης Μυγδάνης,
Ελισσάβετ Περακάκη, Μιχαήλ Τσιαϊρας

Μουσική

Β΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Βιβλίο Μαθητή/Μαθήτριας

ΜΟΥΣΙΚΗ Β' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Βιβλίο Μαθητή/Μαθήτριας

Επιστημονική Επιτροπή Αξιολόγησης

Συντονίστρια / Αξιολογήτρια

Μελιγκοπούλου Μαρία

Εν ενεργεία μέλος Διδακτικού Ερευνητικού Προσωπικού Πανεπιστημίου

Αξιολογήτρια

Σκαρλάτου Χρυσούλα

Εν ενεργεία Εκπαιδευτικός

Αξιολογήτρια

Γιαννέλου Χριστίνα

Εν ενεργεία Εκπαιδευτικός

Τεχνικός Εμπειρογνώμονας

Συναχείρης Χρήστος

Πτυχιούχος Πληροφορικής

Επικουρικός Εμπειρογνώμονας

Κεντρωτής Χρήστος

Πτυχιούχος Γραφιστικής

Υπεύθυνη του μαθήματος/γνωστικού αντικειμένου στο πλαίσιο της Πράξης

Ελένη Φραγκούλη, Σύμβουλος Β΄ ΙΕΠ

Μέλος της Επιστημονικής Ομάδας Έργου (ΕΟΕ) της Πράξης

Πράξη με τίτλο: «Συγγραφή, Αξιολόγηση και Ένταξη Διδακτικών Βιβλίων στο Μητρώο Διδακτικών Βιβλίων και στην Ψηφιακή Βιβλιοθήκη Διδακτικών Βιβλίων» με κωδικό ΟΠΣ 6010165 στο Πρόγραμμα «Ανθρώπινο Δυναμικό και Κοινωνική Συνοχή» 2021-2027

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Σπυρίδων Δουκάκης

Πρόεδρος του Δ.Σ. του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Υπεύθυνη Πράξης

Πολυξένη Μπίλλα

Σύμβουλος Α΄ του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Προϊσταμένη Τμήματος Β΄ Προγραμμάτων Σπουδών και Εκπαιδευτικού Υλικού

Αναπληρώτρια Υπεύθυνη Πράξης

Άννα-Αικατερίνη Λυκούρη

Σύμβουλος Α΄ του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

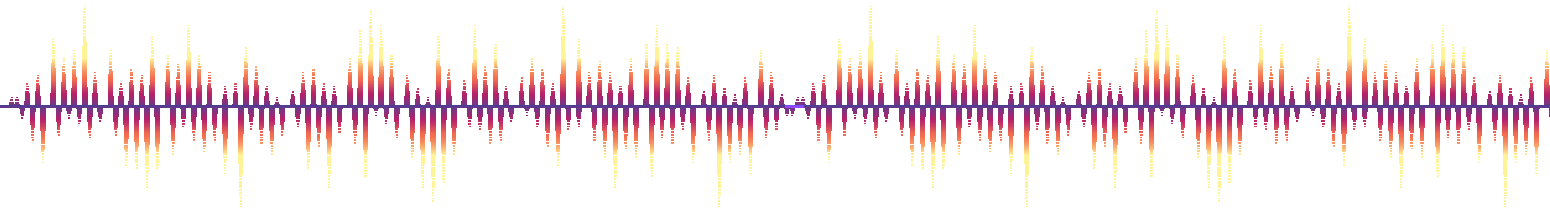
**«Με τη συγχρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης»
και το Πρόγραμμα «Ανθρώπινο Δυναμικό και Κοινωνική Συνοχή»**

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Ελένη Ανδρεαδέλλη, Έλενα Ανδρέου, Κυριακή Ζαχαροπούλου,
Αντώνης Κωνσταντινίδης, Γιάννης Μυγδάνης,
Ελισσάβετ Περακάκη, Μιχαήλ Τσιαϊρας

ΜΟΥΣΙΚΗ Β' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Βιβλίο Μαθητή/Μαθήτριας

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Δρ. Ελένη Ανδρεαδέλλη, Σύμβουλος Εκπαίδευσης Μουσικής

Δρ. Έλενα Ανδρέου, Σύμβουλος Εκπαίδευσης Μουσικής

Δρ. Κυριακή Ζαχαροπούλου, Διευθύντρια Μουσικού Σχολείου Τρίπολης

Δρ. Αντώνης Κωνσταντινίδης, Σύμβουλος Εκπαίδευσης Μουσικής

Δρ. Γιάννης Μυγδάνης, Εκπαιδευτικός Μουσικής Pierce - The American College of Greece

Δρ. Ελισάβετ Περακάκη, μέλος Ε.Ε.Π., Τμήμα Μουσικών Σπουδών (Ε.Κ.Π.Α.)

Δρ. Μιχαήλ Τσιαΐρας, Εκπαιδευτικός Μουσικής με ειδίκευση στο πιάνο

ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ & ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ

Δρ. Γιάννης Μυγδάνης, Εκπαιδευτικός Μουσικής Pierce - The American College of Greece

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

K1 Ελληνική μουσική

1	<i>Λύρα, κιθάρα και αυλοί</i>	8
2	<i>Παραδοσιακή μουσική στη θάλασσα και στη στεριά</i>	13
3	<i>Η νέα μέθοδος και οι Τρεις Διδάσκαλοι</i>	21
4	<i>Επτανησιακή σχολή: Νικόλαος Μάντζαρος και Σπυρίδων Σαμάρας</i>	25

K2 Δυτικοευρωπαϊκή μουσική: έντεχνες παραδόσεις

1	<i>Μαρία Κάλλας: εξερευνώντας τις δυνατότητες της ανθρώπινης φωνής</i>	31
2	<i>Μουσικές και χοροί της Αναγέννησης</i>	38
3	<i>Λέξεις, εικόνες, μουσική σε έργα Μπαρόκ</i>	42
4	<i>Η μουσική στην εποχή του Κλασικισμού</i>	47
5	<i>Φουτουρισμός από το παρελθόν</i>	51
6	<i>Αλεατορική μουσική</i>	55
7	<i>Μουσικά ηχοτοπία: R. Murray Schafer</i>	58

K3 Δημοφιλή μουσικά ρεύματα του 20ού και του 21ου αιώνα

1	<i>Η Blues μουσική</i>	63
2	<i>Στον παλμό του Ragtime</i>	67
3	<i>Τραγούδια ακτιβισμού και διαμαρτυρίας: η φωνή του Manu Chao</i>	69
4	<i>Η εποχή του Rock</i>	72
5	<i>Τα μουσικά των διαχρονικών pop τραγουδιών</i>	77
6	<i>The Beatles</i>	79

K4 Μουσικές του κόσμου

1	<i>Οι ήχοι της Βουλγαρίας: τα χαρακτηριστικά της μουσική της παράδοσης και η επίδραση στο σήμερα</i>	83
2	<i>Η country μουσική και οι παραδόσεις των Πρώτων Εθνοτήτων του Καναδά</i>	86
3	<i>Οι ήχοι της Καραϊβικής: τα μουσικά είδη, τα όργανα κι οι ρυθμοί</i>	89
4	<i>Η Ινδική μουσική παράδοση: γενικά χαρακτηριστικά, όργανα και η επιρροή της σε άλλα είδη</i>	92

	<i>Βιβλιογραφικές Αναφορές</i>	95

ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Αγαητοί/ες εκπαιδευτικοί,

Το νέο Βιβλίο Μουσικής για τη Β΄ τάξη του Γυμνασίου επιδιώκει να βοηθήσει τους μαθητές και τις μαθήτριες να καλλιεργήσουν τις δεξιότητες και τις γνώσεις τους και να συνεχίσουν το μουσικό ταξίδι που ξεκίνησαν την προηγούμενη σχολική χρονιά. Το περιεχόμενό του δομείται γύρω από τους τέσσερις θεματικούς οργανωτές που παρουσιάζονται στο Πρόγραμμα Σπουδών Μουσικής (κατανόηση των βασικών εννοιών της μουσικής, γνωριμία με τα διαφορετικά είδη μουσικής, σύνδεση της μουσικής με άλλες τέχνες, καθώς και με τη ζωή εντός και εκτός σχολείου).

Πρόκειται για ένα ευέλικτο σχολικό εγχειρίδιο, το οποίο μπορεί να αξιοποιηθεί για την αναζήτηση και διερεύνηση των μουσικών φαινομένων και των πολιτισμών που καταγράφονται και αναλύονται. Προσφέρει ποικιλία δραστηριοτήτων εκτέλεσης, ακρόασης και δημιουργίας, οι οποίες μπορούν να προσαρμοστούν στις ανάγκες και τα ενδιαφέροντα των μαθητών/τριών. Επιπλέον, μπορείτε να επιλέξετε και να παραλλάξετε τις προτεινόμενες δραστηριότητες, συνδιαμορφώνοντας τη διδασκαλία, σύμφωνα με τις προτιμήσεις και τις προηγούμενες μουσικές εμπειρίες των μαθητών/τριών σας.

Επιπρόσθετα, δίνεται έμφαση στην καλλιέργεια του συναισθηματικού κόσμου των μαθητών/τριών και στην ανάπτυξη της ικανότητάς τους για αυτοέκφραση και επικοινωνία, μέσα σε ένα περιβάλλον συνεργασίας και δημιουργικότητας. Στο πλαίσιο αυτό περιλαμβάνονται δραστηριότητες που προωθούν ομαδικές μουσικές εμπειρίες, ενισχύουν τη συνεργατική μάθηση και τα ψυχοκοινωνικά οφέλη που απορρέουν από τη μουσική αλληλεπίδραση. Ελπίζουμε πως το Βιβλίο Μουσικής θα υποστηρίξει την προσπάθειά σας για τη δημιουργία πολύτιμων μουσικών εμπειριών, που θα ακολουθούν τους μαθητές και τις μαθήτριές σας ως δεξιότητες και γνώση σε όλη τη μετέπειτα ζωή τους.

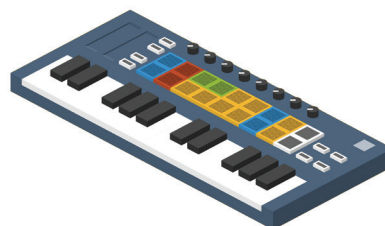
Η συγγραφική ομάδα

Αγαητοί μαθητές και αγαητές μαθήτριες,

Το Βιβλίο Μουσικής της Β΄ τάξης του Γυμνασίου δημιουργήθηκε για να σας φέρει κοντά με τους ήχους, τους ρυθμούς και τις μελωδίες παλαιότερων και νεότερων μουσικών πολιτισμών. Θα γνωρίσετε τη θεωρία, την ιστορία της μουσικής και αρκετούς σημαντικούς δημιουργούς. Κυρίως όμως, θα ακούσετε, θα εκτελέσετε ποικίλα είδη μουσικής, και θα δημιουργήσετε τις δικές σας συνθέσεις. Στην πορεία αυτή θα διευρύνετε δεξιότητες και εμπειρίες, θα ανακαλύψετε τη δική σας μουσική ταυτότητα και θα κάνετε τις δικές σας μουσικές επιλογές. Επιλογές που ευχόμαστε να σας συντροφεύουν δημιουργικά στην εφηβεία σας και να σας ακολουθούν κατόπιν στην ενήλικη ζωή σας.

Η συγγραφική ομάδα

1	Λύρα, κιθάρα και αυλοί	8
2	Παραδοσιακή μουσική στη θάλασσα και στη στεριά	13
3	Η Νέα Μέθοδος και οι Τρεις Διδάσκαλοι	21
4	Επτανησιακή Σχολή: Ν. Μάντζαρος και Σ. Σαμάρας	25

ΛΥΡΑ, ΚΙΘΑΡΑ ΚΑΙ ΑΥΛΟΙ

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα

Σε αυτό το μάθημα θα:

- γνωρίσουμε τα όργανα της αρχαίας ελληνικής μουσικής,
- θα ακούσουμε ερμηνείες αρχαίας ελληνικής μουσικής και θα τραγουδήσουμε αρχαίες μελωδίες.

Λέξεις κλειδιά: αρχαία ελληνική μουσική, λύρα, κιθάρα, αυλός, Δελφικοί Ύμνοι

Λύρα, κιθάρα και αυλοί!

Όπως ήδη γνωρίζουμε, για την αρχαία ελληνική μουσική σώζεται ένα πλήθος πληροφοριών. Οι πληροφορίες αυτές εντοπίζονται σε αποσπάσματα μελωδιών καταγεγραμμένων με μουσική σημειογραφία, σε ιστορικά, φιλοσοφικά και λογοτεχνικά κείμενα, καθώς και σε θεωρητικές πραγματείες, πολυάριθμες εικονογραφικές μαρτυρίες και λείψανα μουσικών οργάνων.

Οι πηγές αυτές έχουν καθοδηγήσει τις προσπάθειες ανακατασκευής μουσικών οργάνων, η χρήση των οποίων μεταφέρει στην ερμηνευτική πράξη ερωτήματα και προβληματισμούς σχετικά με την οργανοχρησία, τη θεωρία και το άκουσμα της αρχαίας ελληνικής μουσικής. Ταυτόχρονα, ανοίγονται δρόμοι με ποικίλες ερευνητικές και ερμηνευτικές προεκτάσεις. Τέτοια όργανα παρουσιάζονται σε συναυλίες που μας προσφέρουν μία ηχητική άποψη για το αρχαίο παρελθόν του ελληνικού μουσικού πολιτισμού. Τα πιο γνωστά όργανα της αρχαιότητας είναι αναμφισβήτητα, ο **αυλός** και η **λύρα**.

Παράσταση από ερυθρόμορφη λήκυθο. 5ος αιώνας π.Χ.

Ο **αυλός** ήταν πνευστό όργανο. Ήταν γνωστός στον ελλαδικό χώρο ήδη από την 3η χιλιετία π.Χ. και συνδεόταν με τη διονυσιακή λατρεία. Η σημασία του αυλού στη μουσική ζωή τόσο στους αρχαίους, στους κλασικούς χρόνους όσο και στους μετέπειτα ελληνοιστικούς και ρωμαϊκούς χρόνους θεωρείται πολύ μεγάλη. Ο αυλός κατασκευαζόταν σε διάφορα μεγέθη και παραλλαγές με διπλή (όπως ο ζουρνάς και το όμποε) ή και με μονή (όπως οι μαντούρες και το κλαρινέτο), γλωττίδα.

Διάφορα είδη αυλού τα οποία χρησιμοποιεί το μουσικό σύνολο Λύραυλος. Διακρίνουμε από αριστερά μια πολυκάλαμη σύριγγα, έναν οστέινο αυλό και τον δίαυλο.

Ισομήκης διπλός αυλός που χρησιμοποιείται από το μουσικό σύνολο Ορφέα Αρμονία

Ο εκτελεστής στερέωνε και συγκρατούσε στο στόμα του τον αυλό με μια λωρίδα δέρματος που περνούσε γύρω από το κεφάλι του και είχε άνοιγμα στην περιοχή των χειλιών. Ήταν η **φορβειά!**

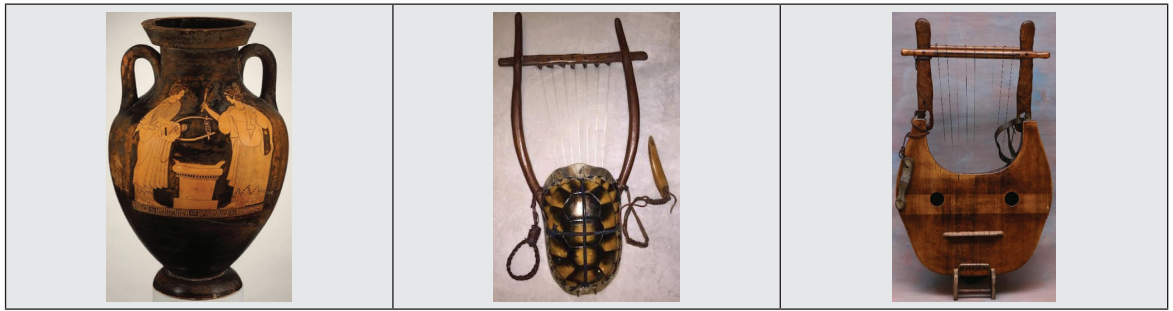
Αρχαία ελληνική μουσική χωρίς... κενά

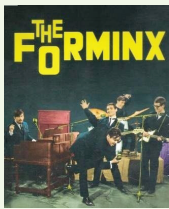
Ο μουσηγέτης θεός Απόλλωνας παίζει λύρα με ηχείο φτιαγμένο από όστρακο χελώνας και κάνει σπονδή. Παράσταση σε κύλικα του 5ου π.Χ. αιώνα από το Αρχαιολογικό Μουσείο των Δελφών.

Η **τελαμώνα** ήταν ένα δερμάτινο λουρί που συγκρατούσε τη λύρα ή την κιθάρα. Όταν ο εκτελεστής ήταν όρθιος το όργανο κρεμόταν στο στήθος του και έτσι μπορούσε να έχει και τα δύο του χέρια ελεύθερα.

Η **λύρα** ήταν ένα ευρέως δι-αδεδομένο έγχορδο όργανο της αρχαίας ελληνικής μουσικής, συνδεδεμένη με τη λατρεία του Απόλλωνα. Μυθικά πρόσωπα, εκτελεστές, επικοί τραγουδιστές όπως ο Ορφέας, ο Θάμυρις, ο Δημόδοκος, ο Τέρπανδρος και άλλοι, συνόδευαν τα τραγούδια τους με τη λύρα, τη φόρμιγγα, την κιθάρα. Ο αριθμός των χορδών της λύρας ποικίλει σύμφωνα με τις μαρτυρίες. Είναι όμως σίγουρο ότι για μια μεγάλη περίοδο και στους κλασικούς χρόνους, η λύρα ήταν επτάχορδη. Ο εκτελεστής την τοποθετούσε στα γόνατά του και άγγιζε τις χορδές είτε με γυμνά δάκτυλα, είτε με πλήκτρο.

Ο Απόλλων παίζει λύρα με πλήκτρο. Παράσταση σε ερυθρόμορφο αμφορέα του 5ου π.Χ. αιώνα, στο Μητροπολιτικό Μουσείο Νέας Υόρκης. Στη μέση η «χέλυς» επτάχορδη λύρα και δίπλα η «περικαλλής και λιγεία» σύμφωνα με τον Όμηρο, φόρμιγγα (Κατασκευή οργάνων: Νικόλαος Μπρας).

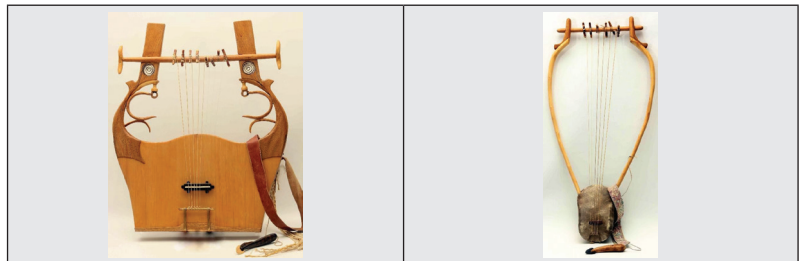

Η φόρμιγγα και οι Forminx! Γνωρίζετε ποιος διάσημος μουσικός συμμετείχε στο γνωστό ελληνικό συγκρότημα των 60's;

Όργανα της αρχαίας ελληνικής μουσικής

Η **φόρμιγγα** θεωρείται πρόδρομος της κιθάρας. Πολύ χαρακτηριστικές είναι οι αναφορές που κάνει ο Όμηρος, στα δύο έπη του, σχετικά με τη φόρμιγγα. Η **βάρβιτος** θεωρείται παραλλαγή της λύρας. Ήταν πιο στενή και μακρύτερη σε διαστάσεις από τη λύρα και την εφεύρεσή της ο Πίνδαρος την αποδίδει στον Τέρπανδρο. Λόγω κατασκευής, εκτεινόταν σε τονικά χαμηλότερους φθόγγους. Η **κιθάρα** θεωρείται ένας εξελιγμένος τύπος λύρας και ήταν σαφώς πιο απαιτητική τεχνικά στο παίξιμό της.

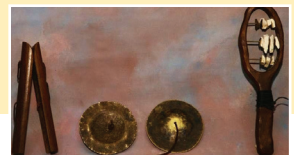
Οι συγγενικές με τη λύρα, κιθάρα και βάρβιτος με πλήκτρο. Τα εικονιζόμενα όργανα ανήκουν στη συλλογή του Λύραουλου.

Εργαστείτε σε ομάδες και δημιουργήστε μία παρουσίαση όπου να παρουσιάσετε τις ομοιότητες και τις διαφορές που είχαν η φόρμιγγα, η κιθάρα και η βάρβιτος. Παραθέστε ηχητικό και οπτικό υλικό που θα βρείτε διαθέσιμο στο διαδίκτυο.

Αναζητήστε πληροφορίες σχετικά με τις ομοιότητες και τις διαφορές που έχουν η κιθάρα στην αρχαία ελληνική μουσική και η κλασική κιθάρα στις μέρες μας.

Ποικίλα ήταν και τα κρουστά όργανα της αρχαίας ελληνικής μουσικής, όπως τα **κύμβαλα**, τα **κρόταλα**, το **σειστρο** και το **τύμπανο**.

Από αριστερά: κρόταλα, κύμβαλα, σειστρον

Μελωδίες από το αρχαίο παρελθόν

Ο αριθμός των μελωδιών που σώζονται σε αρχαία ελληνική μουσική σημειογραφία, είναι πολύ μικρός σε σχέση με τον αντίστοιχο αριθμό που καταγράφεται για τα ποιητικά έργα της αρχαιότητας. Γνωρίζουμε με βεβαιότητα ότι η σημειογραφία της μουσικής περιλάμβανε δύο συστήματα. Ένα για τη φωνητική και ένα για την οργανική μουσική. Τα δύο συστήματα χρησιμοποιούσαν ως σύμβολα γράμματα σε διάφορες μορφές από το ιωνικό και το δωρικό αλφάβητο αντίστοιχα.

Από τις μελωδίες που σώζονται είναι χαρακτηριστικοί οι δύο παιάνες στον Απόλλωνα, οι επονομαζόμενοι *Δελφικοί Ύμνοι*. Βρέθηκαν το 1892 στον Θησαυρό των Αθηναίων στους Δελφούς και είναι χαραγμένοι σε δύο σπασμένες πλάκες. Επίσης, βρέθηκαν τρεις ύμνοι προς τη Μούσα, τον Ήλιο και τη Νέμεση, που αποδίδονται στον Κιθαρωδό Μεσομήδη από την Κρήτη (2ος αιώνας μ.Χ.). Τέλος, σώζεται ένα απόσπασμα από το πρώτο στάσιμο της τραγωδίας *Ορέστης* του Ευριπίδη, που βρίσκεται στον *Πάπυρο της Βιέννης*.

Ο Απόλλων με κιθάρα

Παράσταση σε ερυθρόμορφη λήκυθο, του 5ου π.Χ. αιώνα, Μητροπολιτικό Μουσείο της Νέας Υόρκης. Παρατηρήστε το μέγεθος του μουσικού οργάνου!

Ύμνος στη Νέμεση (στίχοι)	Ελεύθερη απόδοση
Νέμεσι πτερόεσσα βίου ῥοπά, κυανῶπι θεά, θύγατερ Δίκας, ἄ κοῦφα φρυάγματα θνατῶν ἐπέχεις ἀδάμαντι χαλινῶ	Νέμεση, φτερωτή του βίου οδηγέ, κυανό- φθαλμη θεά, κόρη της Δίκης, που των ανθρώπων την κούφια αλαζονεία, με χαλινάρια ἀδραυστα συγκρατείς...

Ι Μ Μ Μ {Μ} Ι Μ Μ Ι Σ Ρ Μ
 Νέμεσι πτερόεσσα βίου ῥοπά,
 Φ Μ Ζ Ζ Ζ Ζ Ε Ζ Ι Ζ Μ
 κυανῶπι θεά, θύγατερ Δίκας,
 Μ Ψ Ψ Ψ Ψ Ε Ζ Ε Λ Ψ
 ἄ κοῦφα φρυάγματα θνατῶν
 Ψ Ψ Μ Ι Ψ Ζ Ε Ι Μ Μ
 ἐπέχεις ἀδάμαντι χαλινῶ,

Ύμνος στη Νέμεση

Ποια ήταν η Νέμεσις και ποιος είναι ο μύθος που τη συνοδεύει; Δοκιμάστε να τραγουδήσετε και να παίξετε τη μελωδία που ακολουθεί, με τα όργανα που έχετε στην τάξη σας.

Νέ-με-σι πτε-ρό-εσ - σα βί-ου ῥο-πά, κυ-α-νώ-πι θε-ά, θύ-γα-τερ Δί-κας,

 ἄ κοῦ-φα φρυ-άγ - μα-τα θνα - τῶν ἐπ-έ-χεις ἀ-δά-μαν - τι χα-λι - νῶ.

ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΗ ΜΟΥΣΙΚΗ ΣΤΗ ΘΑΛΑΣΣΑ ΚΑΙ ΣΤΗ ΣΤΕΡΙΑ

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα

Σε αυτό το μάθημα θα:

- γνωρίσουμε τις ιστορικές και κοινωνικές συνθήκες για τη δημιουργία και τη διατήρηση του δημοτικού τραγουδιού,
- γνωρίσουμε μουσικά όργανα της ελληνικής παράδοσης,
- διερευνήσουμε είδη του παραδοσιακού τραγουδιού.

Λέξεις κλειδιά: δημοτικό τραγούδι, βιολί, λύρα, αερόφωνα όργανα, ακριτικά τραγούδια, παραλογές, ζυγιά, τσακίσματα

Παραδοσιακή μουσική στη θάλασσα και στη στεριά

Όπως ήδη γνωρίζουμε, η δημοτική μας μουσική παράδοση είναι μία γνήσια λαϊκή έκφραση και δημιουργία. Πρόκειται για μια πολύτιμη πολιτιστική παρακαταθήκη από το παρελθόν του νεότερου ελληνισμού, που εκφράζει με τρόπο θαυμαστό και ποικιλόμορφο και πέρα από συγκεκριμένα πρόσωπα, λαϊκά συναισθήματα και κοινωνικά ήθη.

Οι συντηρητικές, οικονομικά κλειστές κοινωνίες της υπαίθρου, προσέφεραν στα δημοτικά τραγούδια τους πρωταγωνιστές και τις θεματικές, συνήθως με άμεσες αναφορές στην καθημερινή ζωή, σε χαρές και λύπες, σε ήθη, έθιμα και αντιλήψεις. Πρέπει να επισημάνουμε ότι σ' αυτές τις παραδοσιακές κοινωνίες, το τραγούδι ήταν μια καθημερινή πρακτική που ακολουθούσε ως αναπόσπαστο στοιχείο την κοινωνική ζωή στην πορεία του χρόνου.

Στη δουλειά, στο σπίτι, στις γιορτές, σ' όλες τις ανθρώπινες εκδηλώσεις ήταν το δημοτικό τραγούδι που όχι μόνο συντρόφευε, ψυχαγωγούσε ή παρηγορούσε τον απλό άνθρωπο, αλλά και τον δίδασκε, εξα-

Τραγούδι και κοινωνία

σφαλίζοντας τη διαχρονική συνέχεια ηθών και παραδόσεων, ως κοινό κτήμα και συνεκτικό στοιχείο των γενεών.

Το πλαίσιο της αγροτικής κοινωνίας, όπου τα μέλη της έχουν κοινές πολιτιστικές αναφορές (γλώσσα, θρησκεία, ήθη, έθιμα κ.λ.π.), ευνοεί την ανάπτυξη μορφών λαϊκής τέχνης. Γνωρίζετε άλλα είδη λαϊκής τέχνης εκτός του δημοτικού τραγουδιού;

Για να μπορέσουμε να κατανοήσουμε τα δημοτικά μας τραγούδια, πρέπει να τα αντιληφθούμε ως μια σύνθετη έκφραση που λειτουργεί στον χώρο, στον χρόνο και σε συγκεκριμένο πάντοτε ιστορικό και κοινωνικό πλαίσιο. Η παραδοσιακή μας μουσική, ο χορός και το τραγούδι, συνεχίζουν ν' ακολουθούν τους Έλληνες και την πορεία τους στην ιστορία, στον τόπο και στον χρόνο, εντός και εκτός Ελλάδας. Από την Ήπειρο μέχρι την Κύπρο, από τη Θράκη και τη Μακεδονία μέχρι την Κρήτη και τα νησιά, από τη Γερμανία μέχρι την Αυστραλία και την Αμερική, όπου οι Έλληνες ζουν και δημιουργούν κοινότητες, το ταξίδι της μουσικής και της παράδοσης, συνεχίζεται.

Η διάσωση της ελληνικής παραδοσιακής μουσικής

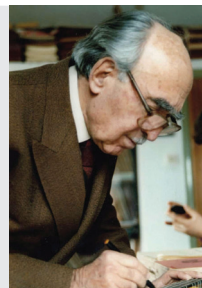
Ήδη από τα τέλη του 19ου αιώνα, σημαντικοί επιστήμονες, λαογράφοι, μουσικοί και μουσικολόγοι ερευνητές, συνέβαλαν καθοριστικά στη διάσωση και μελέτη αυτής της ποικιλόμορφης προφορικής παράδοσης με την καταγραφή της, αρχικά σε έντυπες μουσικές συλλογές και κατόπιν σε ηχογραφήσεις.

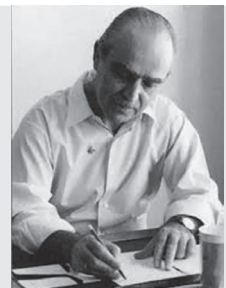
Η μουσικολόγος
Μέλπω Μερλιέ
(1889-1979)
ίδρυσε το Κέντρο
Μικρασιατικών
Σπουδών και
το Μουσικό
Λαογραφικό Αρχείο

Ο Ελβετός
μουσικολόγος
Samuel Baudovy
(1906-1986)
ασχολήθηκε με
την καταγραφή
της μουσικής των
Δωδεκανήσων.

Ο **Σίμων Κάρας**
(1905-1999)
ήταν ερευνητής
και δάσκαλος
της ελληνικής
παραδοσιακής
μουσικής.

Ο **Σπυρίδων
Περιστέρης** (1913-
1998), υπήρξε
ερευνητής της
Ακαδημίας Αθηνών
και πρωτοψάλτης.
Κατέγραψε τα
δημοτικά τραγούδια
της Ηπείρου και της
Πελοποννήσου.

Σε ρόλο ερευνητή-καταγραφέα των δημοτικών τραγουδιών, δοκιμάστε να βρείτε άτομα που τραγουδούν δημοτικά τραγούδια και να τα ηχογραφήσετε. Πού θα απευθυνθείτε; Παρουσιάστε τα αποτελέσματα της έρευνά σας στην τάξη.

Παραδοσιακά μουσικά όργανα

Σύμφωνα με μια γενικότερη διαίρεση, η παραδοσιακή μας μουσική θα μπορούσε να ταξινομηθεί σε δύο ευρύτερες ομάδες. Είναι η ηπειρωτική μουσική, που περιλαμβάνει τη στεριανή Ελλάδα και η νησιωτική, που περιλαμβάνει τα νησιά του Αιγαίου, την Κύπρο καθώς και τη μουσική από τα μικρασιατικά παράλια. Αυτή η γενική κατάταξη έχει βεβαίως πολλές επιμέρους υποδιαιρέσεις, όπου εντοπίζονται σημαντικές ομοιότητες και αξιοσημείωτες διαφορές.

Τα κυρίαρχα μελωδικά όργανα είναι το **κλαρίνο**, στην ηπειρωτική Ελλάδα και το **βιολί**, στη νησιωτική. Το κλαρίνο αποδεικνύεται ιδιαίτερα εύπλαστο στα δάκτυλα των δεξι-οτεχνών κλαριτζιδών που μαγεύουν το κοινό αξιοποιώντας τις εκφραστικές δυνατότητες του οργάνου. Το βιολί πρωτοεμφανίστηκε στον ελλαδικό χώρο μετά τον 17ο αιώνα. Σταδιακά επικράτησε, αντικαθιστώντας σε μεγάλο βαθμό, στη νησιωτική μουσική, ένα άλλο όργανο που επίσης παίζεται με δοξάρι, την αρχέγονη τρίχορδη **λύρα**. Όταν συμπράττουν το βιολί με το κλαρίνο, τότε συνήθως το κλαρίνο έχει τα πρωτεία, ενώ το βιολί διατηρεί συνοδευτικό χαρακτήρα.

Ο κλαριτζής Νίκος Τζάρας, ο βιολιτζής Κώστας Μπενάτσος και ο λαουτιέρης Βασίλης Ντάλας. Η κομπανία του Τζάρα ηχογραφήθηκε το 1930 από την Μέλω Μερλιέ. Η ηχογράφιση εκδόθηκε με τον τίτλο «Τραγούδια από τα Γιάννινα»

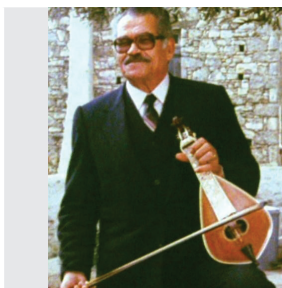
Αναζητήστε πληροφορίες για την ηχογράφιση της κομπανίας του Τζάρα και των εικονιζόμενων μουσικών στον διαδικτυακό τόπο του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών.

Το κελήδημα του παραδοσιακού βιολιού

• Οι λύρες της θάλασσας και μια λύρα σύμβολο!

Αχλαδόσχημες είναι οι λύρες που συναντάμε στην Κρήτη, στο Αιγαίο (Ικαρία, Λήμνος, Δωδεκάνησα) στη Μακεδονία (Δράμα), στη Θράκη και στην Κωνσταντινούπολη. Αντίθετα, φιαλόσχημες λύρες είναι ο **κεμεντζές**, το μουσικό όργανο - σύμβολο του Πόντου και ο **κεμανές** της Καππαδοκίας.

Ο Κώστας Μουντάκης (1926-1991), φημισμένος λυράρης της Κρήτης

Ο Χρήστος Σημαιοφορίδης-Μπαϊρακτάρης (1906 - 1981) και η **Δόμνα Σαμίου** (1928 - 2012)

Δημιουργήστε ένα διαδραστικό χάρτη με τις προαναφερόμενες περιοχές και προσθέστε εικόνες με τις λύρες της κάθε περιοχής. Μπορείτε να εντοπίσετε τις ομοιότητες και τις διαφορές των οργάνων;

• Μαντούρες, φλογέρες, σουραύλια και ζουρνάς...

Τόσο στη θαλασσινή, όσο και στην στεριανή Ελλάδα, συναντούμε διάφορους αυλούς, πνευστά δηλαδή μουσικά όργανα, σε ποικιλία τοπικών ονομασιών και σε διάφορες κατασκευαστικές παραλλαγές. Τέτοια όργανα είναι το **σουραύλι** ή θιαμπόλι της Κρήτης ή πιθκιαύλι, όπως ονομάζεται στην Κύπρο. Επίσης, υπάρχουν διάφορα όργανα τύπου **φλογέρας**, όπου ο κυλινδρικός σωλήνας είναι ανοικτός και στα δύο άκρα. Τέτοια είναι η **τζαμάρα** στην Ήπειρο, το **καβάλι** στη Μακεδονία, το **γαβάλ** στον Πόντο κ.ά. Στις **μαντούρες**, χαρακτηριστικά αερόφωνα όργανα της Κρήτης, ο ήχος παράγεται από ένα παλλόμενο μονό γλωσσίδι. Με διπλό γλωσσίδι και σε διάφορα μεγέθη, παρουσιάζεται ο **ζουρνάς**, με τον διαπεραστικό του ήχο, που τον συναντάμε συνήθως σε ζυγιά με το νταούλι.

Παρατηρήστε τα εικονιζόμενα όργανα και εντοπίστε τις κατασκευαστικές τους διαφορές. Πώς θα μπορούσαμε να κατασκευάσουμε μια καλαμένια φλογέρα;

• Τσαμπούνα και γκάιντα

Στα αερόφωνα όργανα συναντούμε και δύο τύπους άσκαυλου. Την **τσαμπούνα** στα νησιά και τη **γκάιντα** στην ηπειρωτική χώρα, ιδιαίτερα στη Μακεδονία και στη Θράκη. Μοιάζουν ως προς τον ασκό (συνήθως από δέρμα προβάτου) όπου αποθηκεύεται ο αέρας που στη συνέχεια παράγει τον ήχο και ως προς το επιστόμιο (συνήθως από ξύλο, κόκαλο ή καλάμι), στο οποίο φυσάει ο εκτελεστής.

Συνεχίζοντας την παράδοση της Μυκόνου με τσαμπούνες και τουμπάκι

Θρακιώτες μουσικοί, με γκάιντες και νταούλι

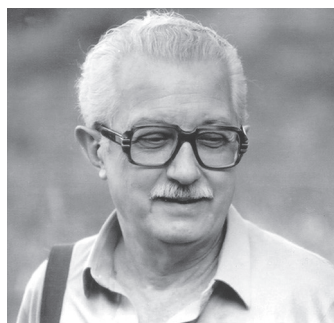
Η **γκάιντα**, διακρίνεται από την ύπαρξη ενός χαρακτηριστικού, μεγάλου ξύλινου σωλήνα που παίζει τον ρόλο ενός σταθερού ισοκράτη. Η γκαϊντανίτσα αποδίδει τη μελωδία, έχοντας έξι ή επτά οπές μπροστά και μία πίσω. Η **τσαμπούνα**, αποτελείται από δύο παράλληλους σωλήνες τύπου μαντούρας. Έχουν από πέντε ή πέντε και μία οπές ο καθένας και παίζουν τη μελωδία. Η τσαμπούνα του Πόντου είναι επίσης γνωστή με τις ονομασίες **αγγείον** ή τουλούμ.

Στη θάλασσα και στη στεριά

Αναζητήστε ηχητικά δείγματα από τσαμπούνα και γκάιντα. Στη συνέχεια, δημιουργήστε μία παρουσίαση με πληροφορίες σχετικά με την κατασκευή και το άκουσμα των οργάνων.

Φοίβος Ανωγειανάκης

Το *Μουσείο Ελληνικών Λαϊκών Μουσικών Οργάνων Φοίβου Ανωγειανάκη-Κέντρο Εθνομουσικολογίας*, περιλαμβάνει μια συλλογή 1.200 ελληνικών λαϊκών μουσικών οργάνων από τον 18ο αιώνα ως τις μέρες μας. Η συλλογή είναι καρπός έρευνας και μελέτης του μουσικολόγου και ιδρυτή του μουσείου, Φοίβου Ανωγειανάκη. Το Μουσείο στεγάζεται στην Πλάκα, σ' ένα αρχοντικό του 1840 που βρίσκεται δίπλα στη Ρωμαϊκή Αγορά. Κύριος στόχος του Μουσείου είναι η συλλογή, συντήρηση και έκθεση λαϊκών μουσικών οργάνων και γενικά κάθε υλικού χρήσιμου για την έρευνα, μελέτη, διάσωση και προβολή της ελληνικής λαϊκής και βυζαντινής μουσικής παράδοσης.

Ούτι

• Λαούτο και Ούτι

Το λαούτο και το ούτι είναι έγχορδα όργανα που ανήκουν στην ευρύτερη οικογένεια των λαουτοειδών οργάνων. Το **λαούτο** είναι αχλαδόσχημο, έχει μακρύ βραχίονα (χέρι-μπράτσο) με τάστα (μπερντέδες) και μικρότερο ηχείο από το ούτι. Παίζεται με πένα.

Το **ούτι** είναι επίσης αχλαδόσχημο, έχει κοντό και φαρδύ βραχίονα χωρίς τάστα και μεγαλύτερο ηχείο από το λαούτο. Έχει πέντε διπλές και μία μονή χορδές και παίζεται με πλήκτρο (πένα).

Το ούτι ήταν διαδεδομένο στους Έλληνες της Κωνσταντινούπολης και της ευρύτερης Μικράς Ασίας και από αυτούς πέρασε μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή, στον ελλαδικό χώρο.

Λαούτο

Ούτι

Παρακολουθήστε την εκπομπή από το αρχείο της ΕΡΤ, Τα λαϊκά όργανα και η κατασκευή τους, που είναι αφιερωμένη στο λαούτο. Ποιες είναι οι διαφορές που έχει το λαούτο από το ούτι; Αναζητήστε ηχογραφήσεις και ακούστε τα δύο όργανα.

• Σαντούρι και κανονάκι

Το **σαντούρι** έχει σχήμα ισοσκελούς τραπεζίου και τρεις έως πέντε μεταλλικές χορδές σε κάθε φθόγγο, κουντισμένες σε ταυτοφωνία. Παίζεται με δύο μπαγκέτες που κρούουν τις χορδές, ενώ ο σαντουριέρης είτε το κρατά στα πόδια του, είτε το τοποθετεί σε τραπέζι ή, πιο σπάνια πλέον, το κρεμά στο λαιμό του. Με μελωδικές και πολυφωνικές δυνατότητες, το σαντούρι μπορεί είτε να παίξει σόλο, είτε να ντουμπλάρει τη μελωδία του βιολιού ή του κλαρίνου, είτε ακόμη και να επενδύσει αρμονικά την κύρια μελωδία. Εκτός από την κομπανία (βιολί, κλαρίνο, σαντούρι, λαούτο, κρουστό), το σαντούρι μετέχει και στη νησιώτικη ζυγιά μαζί με το βιολί και το λαούτο.

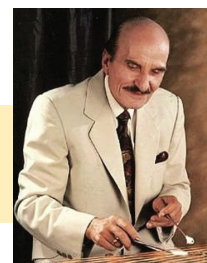
Συλλογή του Μουσείου Ελληνικών Λαϊκών Μουσικών Οργάνων

Από ξένον τόπο

Αναζητήστε βιογραφικά στοιχεία και ηχογραφήσεις του Αριστείδη Μόσχου.

Αριστείδης Μόσχος (1930-2001)

Κανονάκι

Το **κανονάκι** ή ψαλτήριο είναι επιτραπέζιο παραδοσιακό όργανο, διαδεδομένο στην ανατολική Μεσόγειο και έχει σχήμα ορθογωνίου τραπεζίου. Διαθέτει μεγάλο αριθμό χορδών, που καλύπτουν την έκταση περίπου τριών οκτάβων και κατανέμονται ανά τρεις χορδές σε κάθε φθόγγο. Το τονικό ύψος των χορδών μπορεί να μεταβληθεί με τα *μανταλάκια*, που είναι εύχρηστοι κινητοί *καβαλάρηδες*. Ο ήχος στο κανονάκι παράγεται με το τσίμπημα (νύξη) των χορδών με πένες-νύχια που είναι προσαρμοσμένες σε μεταλλικές δακτυλήθρες. Το κανονάκι διαδόθηκε στην Ελλάδα από τους Μικρασιάτες πρόσφυγες.

Ακούστε και τραγουδήστε το γνωστό, παραδοσιακό τραγούδι «Σ' αγαπώ γιατί είσαι ωραία», από τα δυτικά παράλια της Μικράς Ασίας.

- Δοκιμάστε να παίξετε τη βασική μελωδία στα μουσικά όργανα της τάξης σας.
- Τι σας θυμίζει η μελωδία του;

Am E7 Am A Dm E

Am E7 Am

Am E7 Am E Am A

Am E7 Am E7 Am

Σ'α - γα - πώ, σ'α-γα-πώ για-τί εί-σαι ω-ραί - -
-α, σ'α-γα-πώ για-τί εί-σαι ω-ραί - α σ'α-γα-πώ για-τί εί-σαι ε-σύ.

Ορισμοί

Τα **ακριτικά τραγούδια** θεωρούνται ως η παλαιότερη μορφή ιστορικών τραγουδιών. Έχουν ως θέμα τους την ηρωική ζωή των Ακριτών του Βυζαντίου. Τοποθετούνται χρονικά γύρω στον 9ο με 10ο αιώνα και προέρχονται από τη Μικρά Ασία. Από κει εξαπλώθηκαν σ' όλη την Ελλάδα και στους γειτονικούς βαλκανικούς λαούς, σε διάφορες παραλλαγές.

Την ίδια εποχή, επίσης στη Μικρά Ασία, τοποθετούνται και οι **παραλογές**, αφηγηματικά τραγούδια με δραματικό περιεχόμενο και έντονη θεατρικότητα, οι θεματικές των οποίων διαδόθηκαν σε πανελλήνιο επίπεδο και στα Βαλκάνια. Ιδιαίτερα γνωστές παραλογές είναι του «Γεφυριού της Άρτας» και του «Νεκρού Αδερφού». Μία παραλογή που διασώζεται από τη μουσική παράδοση του Πόντου είναι το τραγούδι «Της Τρίχας το Γεφύρι». Το στοιχειωμένο γεφύρι που βρίσκεται στον Δαφνοπόταμο της Τραπεζούντας, απαιτεί ανθρωποθυσία για να στερεωθεί. Το τραγούδι απαντάται σε διάφορες παραλλαγές, είναι γραμμένο σε ρυθμό 9/8 και χορεύεται κατά τον χορό διπάτ.

Τα **κλέφτικα τραγούδια**, δημιουργήθηκαν στους χρόνους της Τουρκοκρατίας και αναφέρονται σε γεγονότα στα οποία πρωταγωνιστούν οι περίφημοι Κλέφτες. Για τη λαϊκή μούσα, οι Κλέφτες αντιπροσωπεύουν τους συνεχιστές των Ακριτών. Η ζωή και τα κατορθώματά τους, όπου ιδεαλιστικά ταυτίζεται η ζωή με την έννοια της ελευθερίας, αποτελούν το κύριο θέμα αυτών των τραγουδιών.

Το γεφύρι του τραγουδιού

Εσείς ποια κλέφτικα τραγούδια γνωρίζετε;

Η **ζυγιά** είναι ζευγάρι ή σε κάποιες περιπτώσεις, μικρό σύνολο 2-3 μουσικών οργάνων. Στην Κρήτη, η ζυγιά αποτελείται από τη λύρα, που πρωταγωνιστεί μελωδικά και το λαούτο που συνοδεύει ρυθμικά. Στα νησιά, οι παραδοσιακές ζυγιές αποτελούνται από βιολί και λαούτο ή τσαμπούνα με τουμπάκι. Στη Θράκη, η ζυγιά αποτελείται από γκάιντα και νταούλι, ενώ στην ποντιακή μουσική, από λύρα και νταούλι. Στη στεριανή Ελλάδα πρωτεύοντα ρόλο στη ζυγιά μπορεί να έχουν το κλαρίνο, το βιολί, το σαντούρι, ενώ στη συνοδεία συναντάμε συνήθως το λαούτο και κάποιο κρουστό όργανο, όπως τον νταϊρέ (ντέφι).

Τα **τσακίσματα** είναι λέξεις ή φράσεις με ή και χωρίς νόημα, συνήθως σε τύπο επιφωνήματος, που παρεμβάλλονται στο στίχο και επαναλαμβάνονται συμπληρώνοντας το ποιητικό μέτρο. Εντοπίζονται συνήθως σε χορευτικά δημοτικά τραγούδια.

Τοιχογραφία του 16ου αιώνα από τη μονή των Φιλανθρωπηγών στα Ιωάννινα. Ποια όργανα διακρίνετε;

Δραστηριότητες εφαρμογής, επέκτασης και αξιολόγησης

1. Αναζητήστε ηχογραφήσεις και κατασκευαστικές πληροφορίες για την τσαμπούνα και τη γκάιντα. Σε τι μοιάζουν τα δύο όργανα και πού διαφέρουν;
2. Αναζητήστε στο διαδίκτυο πληροφορίες και γνωρίστε το έργο του *Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών και του Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών*.
3. Αναζητήστε στο διαδίκτυο πληροφορίες για το *Εθνικό Ευρετήριο Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς*, του Υπουργείου Πολιτισμού. Ποιες από τις εγγραφές γνωρίζετε;
4. Αναζητήστε από το αρχείο της ΕΡΤ και παρακολουθήστε την εκπομπή-αφιέρωμα στην παραδοσιακή μουσική και σε δεξιότεχνες μουσικούς, *Λαϊκοί οργανοπαίκτες*. Στις μαρτυρίες των λαϊκών μουσικών σχολιάζονται οι αλλαγές στην παραδοσιακή μουσική και στην ελληνική, μεταπολεμική κοινωνία. Ποια νομίζετε ότι είναι η θέση του παραδοσιακού οργανοπαίκτη σήμερα, στο σύγχρονο αστικό περιβάλλον;

Η ΝΕΑ ΜΕΘΟΔΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΤΡΕΙΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΙ

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα

Σε αυτό το μάθημα θα:

- γνωρίσουμε τα σχετικά με τη μεταρρύθμιση των Τριών Διδασκάλων,
- ακούσουμε μέλη από τη μονόφωνη, ορθόδοξη εκκλησιαστική παράδοση,
- εξασκηθούμε στη σημειογραφία της Βυζαντινής μουσικής.

Λέξεις κλειδιά: ψαλτική τέχνη, παρασημαντική, μεταρρύθμιση, Μέγα Θεωρητικό

Η Νέα Μέθοδος και οι Τρεις Διδάσκαλοι

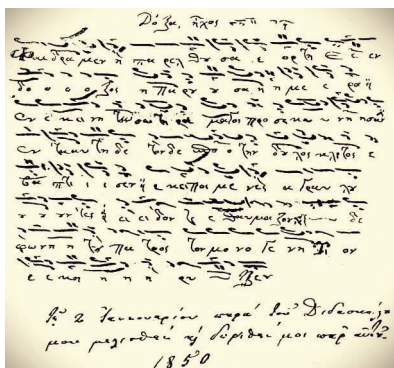
Όπως ήδη γνωρίζουμε, η Βυζαντινή μουσική ή Ψαλτική τέχνη, όπως σωστότερα πρέπει να αποκαλείται, είναι η μουσική έκφραση της Ορθόδοξης Εκκλησίας. Είναι ένας αυτόνομος, ελληνικός μουσικός πολιτισμός, μια ζωντανή φωνητική και αυστηρά μονόφωνη παράδοση, που από τα μέσα του 10ου αιώνα μας παραδίδεται γραπτή, με το δικό της σημειογραφικό σύστημα και μας φανερώνεται μέσα από επώνυμες συνθέσεις διαφόρων μορφών και τύπων.

Περίτεχνος χειρόγραφος κώδικας γραμμένος με μαύρη και κόκκινη μελάνη

Ιδιόμελα, αυτόμελα, στιχηρά, ειρμοί και κοινωνικά, κανόνες και χερουβικά είναι μερικά μόνο από τα είδη των διαφόρων συνθέσεων που αποτελούν τη μελοποιητική παραγωγή της Ψαλτικής τέχνης. Η κατάταξη των μελών γίνεται σε τρία «γένη», σε τρεις ευρύτερες ομάδες, στο **ειρμολογικό**, στο **στιχηραρικό** και στο **παπαδικό** γένος της μελοποιίας.

Η καταγεγραμμένη μελοποιητική δημιουργία αυτής της τέχνης και το πλούσιο μουσικό ρεπερτόριο χιλίων περίπου χρόνων (10ος - 19ος αι.), αποθησαυρίζεται σε περίπου 8.000 μουσικά χειρόγραφα, που φυλάσσονται σε βιβλιοθήκες ανά τον κόσμο και σε διάφορα μοναστήρια. Οι μεγαλύτερες συλλογές μου-

Χειρόγραφο του Κωνσταντίνου Πρωτοψάλτου σε σημειογραφία προγενέστερη της Νέας Μεθόδου

Τελευταίος σταθμός και χαρακτηριστικό ορόσημο της νεότερης εποχής της Βυζαντινής μουσικής, είναι το έτος **1814**. Τότε αρχίζει η διδασκαλία μιας νέας, αναλυτικότερης, απλούστερης και πιο εύχρηστης σημειογραφίας, η οποία σταδιακά επικρατεί έναντι της παλαιότερης γραφής. Είναι η τελευταία σημειογραφική περίοδος της Ψαλτικής, αυτή που ορίζεται από την παρασημαντική της «Νέας Μεθόδου» και τη σημαντική θεωρητική μεταρρύθμιση των «Τριών Διδασκάλων». Ο **Γρηγόριος Πρωτοψάλτης**, ο **Χουρμούζιος Χαρτοφύλακας** και ο διάκονος **Χρυσάνθος ο Μαδυτινός**, παρουσιάζουν και διδάσκουν τη Νέα Μέθοδο στην Δ' Πατριαρχική μουσική σχολή στην Κωνσταντινούπολη οδηγώντας τη Βυζαντινή μουσική σε μια νέα εποχή.

Με τη Νέα Μέθοδο καθιερώνονται οι μονοσύλλαβοι μουσικοί φθόγγοι (**Πα, Βου, Γα, Δι, Κε, Ζω, Νη**), καθορίζεται συγκεκριμένη χρονική αξία για τα φωνητικά σημάδια και μειώνεται δραστικά ο συνολικός αριθμός των σημαδιών (φωνητικών και άφωνων) που χρησιμοποιούνται. Τέλος, η θεωρία της μουσικής συστηματοποιείται και καταγράφεται.

Ψαλτικός σχολιασμός

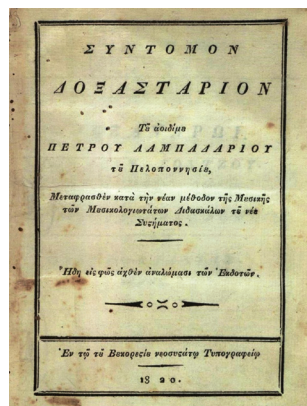
Το 1821, εκδίδεται στο Παρίσι, *Η Εισαγωγή εις το Θεωρητικόν και Πρακτικόν της Εκκλησιαστικής Μουσικής*, όπου αποτυπώνεται συνοπτικά η διδασκαλία της Νέας Μεθόδου. Το 1832, εκδίδεται στην Τεργέστη ένα πολύ σημαντικό θεωρητικό και ιστορικό σύγγραμμα, το *Μέγα Θεωρητικόν της Μουσικής*. Συγγραφέας και των δύο βιβλίων είναι ο Χρυσάνθος ο Μαδυτινός.

σικών χειρογράφων βρίσκονται στις μονές του Αγίου Όρους, του Σινά, των Μετεώρων καθώς και στην Εθνική Βιβλιοθήκη.

Η ύπαρξη σημειογραφικού συστήματος, με το οποίο καταγράφεται η μελωδική πορεία των ύμνων, αποδεικνύεται καθοριστική τόσο για την εξέλιξη της Ψαλτικής τέχνης, όσο και για την ανάπτυξη της μελοποιίας της. Πρέπει να τονίσουμε ότι σ' αυτό το μεγάλο χρονικό διάστημα, που έχει ως αφετηρία του τον 10ο αιώνα, υπήρξαν διάφορες περίοδοι με κοινά χαρακτηριστικά, μέσα στις οποίες νέα σημειογραφικά σημάδια εμφανίσθηκαν, κάποια από τα παλαιότερα αχρηστεύθηκαν, ενώ άλλα εξελίχθηκαν και άλλαξαν χρήση. Στην εξέλιξη της μουσικής γραφής, τα παλαιότερα μέλη δεν χάνονται, αλλά μεταφέρονται ή «εξηγούνται», όπως είναι ο δόκιμος μουσικολογικός όρος, σε νεότερες εκδοχές της σημειογραφίας.

Γρηγόριος Πρωτοψάλτης

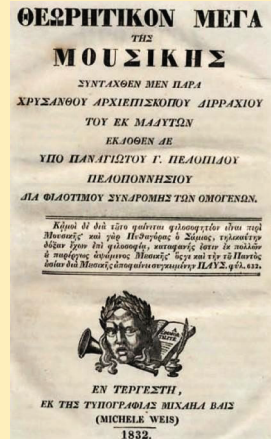

Δοξαστάριον του Πέτρου Πελοποννησίου (Βουκουρέστι 1820)

Διαβάστε όσα σημειώνονται στον πρόλογο του Μεγάλου Θεωρητικού από τον εκδότη του Παναγιώτη Γ. Πελοπίδη, σχετικά με τη σπουδαιότητα της μεταρρύθμισης. Σε τι συμπεράσματα οδηγείστε για τη χρησιμότητα του νέου θεωρητικού βιβλίου;

«Ούτος λοιπόν ο φιλογενέστατος Κύριος Χρυσάνθος και οι συνάδελφοί του Κύριοι, Γρηγόριος, και Χουρμούζιος, ο μεν Πρωτοψάλτης, ο δε Χαρτοφύλαξ της Μεγάλης Εκκλησίας, μικρόν προ της Επανάστασεως ενωθέντες, και συσκεφθέντες φιλοσόφως και επιστημονικώς, [...] και καθυπέβαλαν εις κανόνας την πριν ακανόνιστον μεν, αλλά πολυποικιλομελή Μουσικήν μας με τρόπο αξιοθαύμαστον.»

Μέγα Θεωρητικόν της Μουσικής του Χρυσάνθου (Τεργέστη, 1832)

Ο **Κωνσταντίνος Βυζάντιος** (1777-1862), πρωτοψάλτης του Πατριαρχικού Ναού και σημαντικός μελοποιός και εκδότης. Χρησιμοποιούσε την παλαιά γραφή στην λειτουργική πράξη ακόμα και μετά την επικράτηση της Νέας Μεθόδου. **Τι συμπεράσματα μπορούμε να βγάλουμε από αυτό το γεγονός; Επηρέασε η γραφή την ερμηνεία;**

Με την καθιέρωση της Νέας Μεθόδου και τη διάδοση της μουσικής τυπογραφίας μετά το 1820, παρατηρείται η συνύπαρξη παλαιότερων συνθέσεων μαζί με τις νεότερες συνθέσεις των δασκάλων της εποχής, στη μουσική πράξη. Το στοιχείο αυτό αποδεικνύει τη συνεχή και αδιάσπαστη ερμηνευτική πορεία της Ψαλτικής Τέχνης από τη βυζαντινή, τη μεταβυζαντινή μέχρι νεότερη και σύγχρονη εποχή.

Θεωρία και πράξη

Από τα σημάδια που χρησιμοποιεί η παρασημαντική της Βυζαντινής μουσικής, τα φωνητικά σημάδια είναι αυτά που προσδιορίζουν ποσοτικά την πορεία της μελωδίας σε ανάβαση, κατάβαση ή ισότητα.

Νη Ζω Κε Δι

Ανάβαση			Κατάβαση		
Ολίγον	—	μία φωνή	Απόστροφος	⤿	μία φωνή
Πεταστή	⤿	μία φωνή	Ελαφρόν	⤿	δύο φωνές
Κεντήματα	⤿	μία φωνή	Υπορορή	⤿	μία & μία φωνή
Κέντημα	⤿	δύο φωνές	Χαμηλή	⤿	τέσσερις φωνές
Υψηλή	⤿	τέσσερις φωνές			

Ισότητα

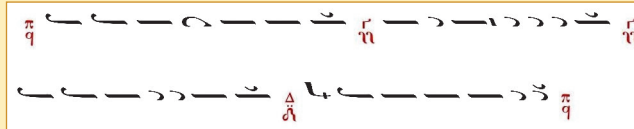
Ίσον

επανάληψη του ίδιου φθόγγου

Ας τραγουδήσουμε την παρακάτω άσκηση που περιέχει *ισον*, *ολίγον*, *απόστροφο*, *ελαφρόν*, *κέντημα*, *χαμηλή* και *κλάσμα*. Όταν τίθεται κλάσμα, ο φθόγγος διαρκεί δύο χρόνους. Ξεκινάμε σύμφωνα με τη *μαρτυρία* (Πα) και βαδίζουμε σε διατονικό τετράχορδο.

Παραλλαγή ονομάζεται η μουσική ανάγνωση, όπου εκφωνούμε μελωδικά τους φθόγγους με το όνομά τους. Είναι δηλαδή το *sofège* της βυζαντινής!

Άσκηση παραλλαγής Β1

Προσοχή:

A) Το *κέντημα* παρουσιάζεται πάντοτε μ' ένα άλλο σημάδι. Στην άσκηση είναι μαζί, δίπλα με το *ολίγον* — και δηλώνει την άνοδο δύο φωνών.

Η διατονική μελωδία σχηματίζεται από τρία διαφορετικά είδη τόνων. Είναι ο μείζων τόνος, που περιέχει 12 μόρια, ο ελάσσων, που περιέχει 10 μόρια και ο ελάχιστος, που περιέχει 8 μόρια. Μία διατονική κλίμακα από τον φθόγγο Νη θα μπορούσε να σχηματιστεί ως εξής:

Nη	Πα	Βου	Γα	Δι	Κε	Ζω	Νη'						
12	-	10	-	8	-	12	-	12	-	10	-	8	-

B) Ελέγχουμε την ορθότητα της ανάγνωσης με τις *μαρτυρίες*. Αν δεν βρισκόμαστε στον φθόγγο που μας υποδεικνύουν, τότε κάπου υπάρχει λάθος!

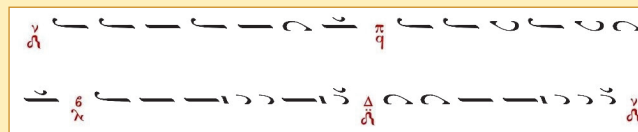
Φθόγγοι	Nη	Πα	Βου	Γα	Δι	Κε	Ζω	Νη'
Μαρτυρίες	υ δλ	π q	β λ	γ ηη	Δ δλ	κ q	ζ λ	ν ηη

Άσκηση παραλλαγής Β2

Τραγουδήστε την παρακάτω μελωδική άσκηση και εξασκηθείτε στην αναγνώριση των σημαδιών. Ο αρχικός φθόγγος είναι ο Νη και βαδίζουμε διατονικά.

Εκτός από τα φωνητικά σημάδια υπάρχουν και τα «άφωνα» σημάδια που υποδεικνύουν ποιοτικά στοιχεία στην έκφραση της μελωδίας.

Δραστηριότητες εφαρμογής, επέκτασης και αξιολόγησης

1. Τι σας θυμίζει η σειρά των φθόγγων Πα-Βου-Γα-Δι-Κε-Ζω-Νη;
2. Αναζητήστε ηχογραφήσεις από τα διάφορα είδη μελοποιίας. Αρχικά, αναζητήστε ένα απολυτικό. Σας θυμίζει κάτι; Σε τι αναφέρεται το ποιητικό του περιεχόμενο;

ΕΠΤΑΝΗΣΙΑΚΗ ΣΧΟΛΗ: ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΜΑΝΤΖΑΡΟΣ ΚΑΙ ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΣΑΜΑΡΑΣ

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα

Σε αυτό το μάθημα θα:

- εξετάσουμε τα κύρια χαρακτηριστικά της Επτανησιακής Σχολής,
- ακούσουμε καντάδες και συνθέσεις Επτανήσιων συνθετών,
- τραγουδήσουμε και θα χορέψουμε παραδοσιακές επτανησιακές μελωδίες,
- δημιουργήσουμε τον ύμνο της τάξης μας.

Λέξεις κλειδιά: Επτανησιακή Σχολή, καντάδες, Εθνικός ύμνος, Ολυμπιακός ύμνος

Παραδοσιακή μουσική στη θάλασσα και στη στεριά

Η παραδοσιακή μουσική εξακολουθεί, μέχρι και σήμερα, να αποτελεί μία από τις σημαντικότερες πηγές έμπνευσης για κάθε μορφή μουσικής δημιουργίας. Πολλοί συνθέτες ενσωματώνουν στο έργο τους στοιχεία της παράδοσης — όπως μύθους, ρυθμούς, μελωδίες, τραγούδια και άλλα — επιδιώκοντας έναν δημιουργικό διάλογο ανάμεσα στο τοπικό, κάθε φορά, ηχόχρωμα και τις σύγχρονες μουσικές αναζητήσεις.

Θέατρο του Σαν Τζάκομο (1793)

Τα **Επτάνησα** παρέμειναν επί τετρακόσια χρόνια κάτω από τη βενετική κυριαρχία (1386-1797), γεγονός που επηρέασε τη μουσική τους παράδοση με εισαγωγή στοιχείων πολυφωνίας και εναρμόνισης σύμφωνα με τις αρχές της Δυτικοευρωπαϊκής μουσικής.

Πότε, όμως, εμφανίζεται ο πρώτος συνδυασμός της ελληνικής παραδοσιακής μουσικής με τα χαρακτηριστικά της δυτικοευρωπαϊκής έντεχνης μουσικής παράδοσης; Ποιοι ήταν οι στόχοι των καλλιτεχνών της εποχής εκείνης και τι επιδίωκαν να εκφράσουν μέσα από αυτή την ένωση του παραδοσιακού στοιχείου με το έντεχνο;

Με τον όρο **Εθνικές Σχολές** εννοούμε την τάση συνθετών του 19ου αιώνα να ενσωματώνουν στο δυτικότροπο, έντεχνο συνθετικό τους έργο, στοιχεία από την παραδοσιακή μουσική των χωρών τους.

Η απαρχή αυτής της μουσικής εξέλιξης εντοπίζεται στους συνθέτες που έζησαν στα Επτάνησα στις αρχές του 19ου αιώνα. Η μακρόχρονη κυριαρχία των Βενετών στα Επτάνησα, όπως και η μετέπειτα γαλλική και αγγλική διοίκηση, έφεραν τα νησιά σε στενή επαφή με τον ευρωπαϊκό πολιτισμό. Έτσι, οι Επτανήσιοι μουσικοί γνώρισαν και μελέτησαν από νωρίς την έντεχνη μουσική της Δυτικής Ευρώπης, αλλά και την

ιταλική όπερα που κυριαρχούσε εκείνη την εποχή. Αυτές οι επιρροές έπαιξαν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της μουσικής τους έκφρασης, πολύ πριν φτάσουν παρόμοια ακούσματα στην υπόλοιπη Ελλάδα. Εμπνεόμενοι από τις ιδέες Εθνικών Σχολών της Ευρώπης και τα **εθνικά ιδεώδη** του νεοσύστατου ελληνικού κράτους, οι συνθέτες ταυτίστηκαν με την ιδέα της ελευθερίας και της εθνικής ενότητας. Για τον λόγο αυτό, ήδη από τις πρώτες δεκαετίες του 19ου αιώνα, η επανησιακή έντεχνη μουσική δημιουργία εμπεριέχει στοιχεία «ελληνικότητας», τα οποία εκφράζονται είτε μέσω της χρήσης της ελληνικής γλώσσας, είτε μέσα από τη θεματολογία των έργων — ιδιαίτερα της όπερας — που αντλείται από την αρχαιότητα και το πρόσφατο σε αυτούς ιστορικό γεγονός της Ελληνικής Επανάστασης.

Σ' ένα παπόρο μέσα

Εύκολα μπορεί κάποιος να αναγνωρίσει την επιρροή της ιταλικής μουσικής στη μελωδία μιας επανησιακής καντάδας. Τα τραγούδια αυτά είναι ευκολομνημόνευτες μελωδίες για τρεις φωνές (primo-secondo-basso), με συνοδεία κιθάρας και μαντολίνου, και το ύφος τους θυμίζει το παραδοσιακό ιταλικό τραγούδι.

Ακρόαση-Τραγούδι-Χορός: «Εις τον αφρό της θάλασσας» (Γιαλό-Γιαλό), «Η ωραία Κεφαλονιά», «Σ' ένα παπόρο μέσα».

Οι **καντάδες**
(λατινικό
cantare-τραγουδί)

Ποιο μουσικό έργο, γραμμένο από συνθέτη της Επτανησιακής Σχολής, τραγουδάτε σε σημαντικές εθνικές εκδηλώσεις του σχολείου σας;

Νικόλαος Χαλκιάπουλος – Μάντζαρος (1795-1852)

Κατά τον 19ο αιώνα, στα Επτάνησα αναπτύχθηκε ένα σημαντικό λογοτεχνικό και καλλιτεχνικό ρεύμα, γνωστό ως Επτανησιακή Σχολή. Η σχολή αυτή άσκησε βαθιά επιρροή στη διαμόρφωση της νεοελληνικής λογοτεχνίας και έντεχνης μουσικής. Σημαντικότερος εκπρόσωπος της λογοτεχνικής δημιουργίας υπήρξε ο ποιητής Διονύσιος Σολωμός (1798-1857). Αντίστοιχα, στον τομέα της μουσικής, εξέχουσα μορφή ήταν ο Κερκυραίος

Το 1840 ιδρύθηκε η Φιλαρμονική Εταιρεία Κερκύρας (Φ.Ε.Κ.), με διευθυντή τον Νικόλαο Μάντζαρο, ο οποίος οργάνωσε την μουσική εκπαίδευση των νέων της Κέρκυρας. Οι φιλαρμονικές ή μπάντες αποτελούνται από πνευστά και κρουστά όργανα.

συνθέτης **Νικόλαος Χαλκιόπουλος–Μάντζαρος** (1795–1852).

Γνωστό έργο του Ν. Μάντζαρου είναι η μελοποίηση του ποιήματος «Ύμνος εις την ελευθερίαν» του Διονύσιου Σολωμού, για τετράφωνη ανδρική χορωδία και πιάνο. Ολοκλήρωσε την πρώτη μελοποίηση του ποιήματος το 1828, ενώ το 1861 το επεξεργάστηκε δίνοντάς του τον χαρακτηριστικό εμβατηριακό ρυθμό που όλοι γνωρίζουμε. Οι δύο πρώτες στροφές του μελοποιημένου ύμνου καθιερώθηκαν ως ο Εθνικός Ύμνος της Ελλάδας, από τον Βασιλιά Γεώργιο τον Α' το 1865. Από τότε εκτελείται από πολυφωνικές χορωδίες, συμφωνικές ορχήστρες και στρατιωτικές μπάντες σε επίσημες τελετές.

Μελετήστε την παρτιτούρα του Εθνικού Ύμνου.

- Σημειώστε τις δυναμικές (p, f) που ταιριάζουν στο νόημα των στίχων.

- Παρατηρήστε τη μελωδική κίνηση στα σημεία συναισθηματικής έντασης. Πώς ενισχύουν τα μουσικά στοιχεία (ρυθμός, ένταση, μελωδία) το μήνυμα των στίχων ;

Συζητήστε στην τάξη:

1. Τι σημαίνει για εσάς ο Εθνικός Ύμνος; Ποιες αξίες και συναισθήματα μεταδίδει;

2. Παρακολουθήστε τον Ύμνο στη νοηματική από τους μαθητές του Ειδικού Σχολείου Κωφών Θεσσαλονίκης. Πόσο συμβάλλει η μουσική στη μετάδοση του νοήματος;

3. Ποια είναι η σημασία του Εθνικού Ύμνου για κάθε χώρα και πώς σχετίζεται με την ιστορία, τις αξίες και την εθνική ταυτότητα των πολιτών κάθε κράτους;

Α' έκδοση του έργου
«Ύμνος εις την
Ελευθερία»

Παρτιτούρα του
έργου «Ύμνος εις την
Ελευθερία»

Λαλούν τ' αηδόνια

Αρκετές μελωδίες της επανησιακής μουσικής παράδοσης, τόσο της έντεχνης όσο και της αστικής λαϊκής, έγιναν ιδιαίτερα δημοφιλείς στους κατοίκους των ελληνικών αστικών κέντρων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η καντάδα «Λαλούν τ' αηδόνια» του Επανησιού συνθέτη **Διονυσίου Λαυράγκα**, σε στίχους του Γεώργιου Αθάνα.

Ο **Γεώργιος Αθανασιάδης - Νόβας** (1893-1987) ήταν Έλληνας πολιτικός και λογοτέχνης. Έγραψε ποιήματα και πεζά με το ψευδώνυμο «Γεώργιος Αθάνας». Τιμήθηκε με το Βραβείο Βικέλατης Ακαδημίας Αθηνών.

Ενορχηστρώστε και τραγουδήστε τη μελωδία. Σημειώστε την παύση ογδού στην αρχή κάθε μουσικής φράσης και κρατήστε τον παλμό στο ισχυρό μέρος του μέτρου.

C⁷ F G⁷ C G⁷ C F G⁷ C
 C G⁷ C G⁷ C
 C⁷ F G⁷ C G⁷ C F G⁷ C

Λα-λου τ'αη-δό-νια και πλα-ντά - ζω, αν-θούν τα ρό-δα και με - θώ.
 Το φεγ-γα - ρά - κι κου - βε-ντιά-ζω και μου 'ρχε - ται να τρε-λα - θώ

Ο Διονύσιος Λαυράγκας (1860-1941), ήταν επανήσιος συνθέτης. Έφερε σε επαφή το ελληνικό κοινό με γνωστά ευρωπαϊκά έργα όπερας και το έργο του αποτέλεσε γέφυρα ανάμεσα στην Επτανησιακή και την Εθνική Μουσική Σχολή.

Ο γερο-Δήμος πέθανε

Ένα ακόμα χαρακτηριστικό παράδειγμα, αυτή τη φορά της έντεχνης επτανησιακής μουσικής, είναι το τραγούδι «Ο γερο-Δήμος», σε στίχους του Επτανήσιου ποιητή Αριστοτέλη Βαλαωρίτη. Πολλοί το θεωρούν παραδοσιακό, ενώ στην πραγματικότητα αποτελεί μέρος της όπερας *Μάρκος Μπότσαρης* (1858), του Επτανήσιου συνθέτη **Παύλου Καρρέ**. Το λιμπρέτο της όπερας αρχικά ήταν γραμμένο στην ιταλική γλώσσα και το 1861 μεταφράστηκε στην ελληνική γλώσσα.

Ο Παύλος Καρρέ (1829-1896), ήταν Επτανήσιος συνθέτης με σημαντική καριέρα στην Ιταλία. Συνέθεσε όπερες με στίχους στην ελληνική γλώσσα. Οι μελωδίες του ήταν εμπνευσμένες από τη δημοτική παράδοση της Ελλάδας.

Εντοπίστε στην παρτιτούρα τα σημεία με κορώνα και συζητήστε πώς ενισχύουν την εκφραστικότητα του τραγουδιού.

- Τι ύφος έχει το τραγούδι;
- Ποια μουσικά χαρακτηριστικά το διαφοροποιούν από ένα παραδοσιακό τραγούδι;

Am Em Am Em
 Ο γε - ρο - Δή - μος - πέ - θα - νε, ο γε - ρο - Δή - μος - πά - ει, ο
 Am Em Am Em
 γε - ρο - Δή - μος - πέ - θα - νε, ο γε - ρο - Δή - μος - πά - ει, α -
 Am Em B Em
 μάν, α - μάν α - μάν. — Ο γε - ρο - Δή - μος πά - ει.

Ο Αριστοτέλης Βαλαωρίτης (1824 - 1879) ήταν Επτανήσιος ποιητής του 19ου αιώνα. Το ποίημά του «Ο Δήμος και το καριοφίλι του» μελοποιήθηκε και έγινε γνωστό ως «ο γερο-Δήμος» από τον Παύρο Καρρέ.

Σπυρίδων Σαμάρας (1861-1917)

Ο Κερκυραίος συνθέτης **Σπυρίδων Σαμάρας** (1861-1917), σημαντικός εκπρόσωπος της Επανησιακής Σχολής, μελοποίησε τον Ολυμπιακό Ύμνο σε στίχους του Κωστή Παλαμά. Το έργο παρουσιάστηκε για πρώτη φορά στους Ολυμπιακούς Αγώνες, που πραγματοποιήθηκαν στην Αθήνα το 1896. Από το 1958 αποτελεί τον επίσημο ύμνο των Ολυμπιακών Αγώνων και έκτοτε

χρησιμοποιείται σε όλες τις τελετές έναρξης και λήξης.

Ύμνος: μουσικό και ποιητικό είδος που εκφράζει τιμή, σεβασμό, θαυμασμό ή πατριωτικό συναίσθημα. Στην αρχαιότητα, οι ύμνοι ήταν κυρίως θρησκευτικές ωδές αφιερωμένες σε θεούς ή ήρωες. Σήμερα, οι ύμνοι τραγουδιούνται σε εθνικές, αθλητικές, θρησκευτικές και πολιτιστικές εκδηλώσεις και συνδέονται με την εθνική ή πολιτισμική ταυτότητα. Περιλαμβάνουν στίχους που εξυμνούν ιστορικά πρόσωπα, γεγονότα ή αξίες. Ο Εθνικός και ο Ολυμπιακός Ύμνος είναι χαρακτηριστικά παραδείγματα ύμνων που εκφράζουν υψηλά ιδανικά και αξίες.

Παρακολουθήστε το βίντεο της Εκπαιδευτικής Τηλεόρασης με τίτλο *Ολυμπιακός ύμνος*. Επισημάνετε και σχολιάστε τα σημαντικά σημεία των στίχων του Κωστή Παλαμά, στα οποία αποτυπώνονται τα ιδεώδη των Ολυμπιακών Αγώνων. Ποια είναι αυτά τα ιδανικά; Υπάρχουν σήμερα γεγονότα ή φαινόμενα που αλλοιώνουν το πνεύμα του ολυμπισμού; Αν ναι, ποια είναι;

Παρτιτούρα του έργου «Ο Ολυμπιακός ύμνος»

Δραστηριότητες εφαρμογής, επέκτασης και αξιολόγησης

D Bm Em A

Αρ-χαί - ον πνεύ-μα α-θά - να-τον, α - γνέ Πα - τέ - ρα του ω

F# Bm A D F#m D C#7 F#m

ραί - ου, του με- γά - λου και τ'α - λη - θι-νού.

Ο Ολυμπιακός ύμνος

1. Ακούστε τον Ολυμπιακό Ύμνο, μελετήστε τη μελωδική γραμμή, σημειώστε τις δυναμικές **p**, **f**, **mezzo**, **cresc**, **dim**, για να αναδείξετε το νόημα των στίχων. Τραγουδήστε με το ανάλογο εκφραστικό ύφος και συνοδέψτε με μουσικά όργανα. Έχει σημασία η μουσική ερμηνεία στην απόδοση του νοήματος των στίχων;
2. Έχετε ακούσει εθνικούς ύμνους άλλων κρατών; Αν ναι, σε ποιες εκδηλώσεις; Αναζητήστε και συγκρίνετε τη μελωδία, τον ρυθμό, την ενορχήστρωση και το ύφος τους. Εντοπίζετε ομοιότητες ή διαφορές και ποιες είναι αυτές; Παρουσιάστε τον εθνικό ύμνο της χώρας που επιλέξατε. Χρησιμοποιήστε ψηφιακά συνεργατικά εργαλεία και ακολουθήστε το παρακάτω παράδειγμα:

Εθνικός Ύμνος

Πληροφορίες για τη χώρα

Χάρτης, σημαία, γλώσσα, πολιτιστικό χαρακτηριστικό κτλ.

Ακροάσεις

π.χ. Youtube: «Εθνικός Ύμνος της Ελλάδος»

Πληροφορίες για τον εθνικό ύμνο

π.χ. καθιερώθηκε το 1865, εμβατήριο, για 4φωνα ανδρική χορωδία, κτλ.

1	Μαρία Κάλλας: εξερευνώντας τις δυνατότητες της ανθρώπινης φωνής	31
2	Μουσικές και χοροί της Αναγέννησης	38
3	Λέξεις, εικόνες, μουσική σε έργα Μπαρόκ	42
4	Η μουσική στην εποχή του Κλασικισμού	47
5	Φουτουρισμός από το παρελθόν	51
6	Αλεατορική μουσική	55
7	Μουσικά ηχοτοπία: R. Murray Schafer	58

ΜΑΡΙΑ ΚΑΛΛΑΣ: ΕΞΕΡΕΥΝΩΝΤΑΣ ΤΙΣ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗΣ ΦΩΝΗΣ

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα

Σε αυτό το μάθημα θα:

- διερευνήσουμε πτυχές της ζωής, του έργου και της προσωπικότητας της Μαρίας Κάλλας.
- πειραματιστούμε με τις δυνατότητες της ανθρώπινης φωνής.
- τραγουδήσουμε με διαφορετικά στυλ.

Λέξεις κλειδιά: Μαρία Κάλλας, τεχνικές φωνής, belcanto, a capella, beatboxing

«Ό,τι θέλουν να μάθουν για μένα υπάρχει στη μουσική»

Πριμαντόνα (ιταλ. *primadonna*) σημαίνει «πρώτη κυρία». Είναι όρος της όπερας που δηλώνει την πρωταγωνίστρια τραγουδίστρια στον κεντρικό γυναικείο ρόλο, ο οποίος απαιτεί υψηλή τεχνική δεξιότητα και ερμηνευτική ικανότητα.

Η Μαρία Κάλλας (1923-1977), υπήρξε η διασημότερη υψίφωνος του 20ού αιώνα. Οι φωνητικές και ερμηνευτικές της ικανότητες ήταν σπάνιας τεχνικής αρτιότητας και για τον λόγο αυτό την αποκαλούσαν "la divina", δηλαδή «η θεϊκή». Συνδύαζε τη μουσική ερμηνεία με την υποκριτική και απογειώνει τους ρόλους της. Η έκταση και η ποιότητα της φωνής της την βοήθησαν να τραγουδήσει τους σημαντικότερους γυναικείους ρόλους της όπερας, μεταξύ άλλων την Τόσκα, τη Νόρμα και την Αϊντα. Η Κάλλας μιλούσε με ευχέρεια τις γλώσσες στις οποίες τραγουδούσε, δηλαδή ιταλικά, γαλλικά, αγγλικά και αυτό

Μαρία Κάλλας

της επέτρεπε να έχει σωστή προφορά, αναδεικνύοντας το νόημα των στίχων. Εμφανίστηκε ως πριμαντόνα στα μεγαλύτερα θέατρα του κόσμου, ερμηνεύοντας τους ρόλους της με λυρισμό, πάθος και εκφραστικότητα.

Η **Μαρία Κάλλας** γεννήθηκε στη Νέα Υόρκη το 1923. Η πρώτη επαγγελματική της εμφάνιση πραγματοποιήθηκε σε ηλικία 16 ετών, στην Εθνική Λυρική Σκηνή. Από το 1947 και εξής, η καριέρα της απέκτησε διεθνή εμβέλεια, με εμφανίσεις στα σημαντικότερα λυρικά θέατρα του κόσμου, όπως η Βασιλική Όπερα του Λονδίνου, η Μητροπολιτική Όπερα της Νέας Υόρκης, η Όπερα του Παρισιού και η Σκάλα του Μιλάνου. Από τη δεκαετία του 1960 άρχισε να αντιμετωπίζει προβλήματα με τη φωνή της. Το 1974 έδωσε την τελευταία της συναυλία στο Σαπόρο της Ιαπωνίας. Πέθανε το 1977, από καρδιακό επεισόδιο, στο σπίτι της στο Παρίσι. Η τέφρα της σκορπίστηκε στο Αιγαίο Πέλαγος.

Κατά τη διάρκεια της ζωής της, αντιμετώπισε πολλές δυσκολίες, οι οποίες, αντί να την αποθαρρύνουν, την ενδυνάμωσαν και τη βοήθησαν να δημιουργήσει μια σημαντική καριέρα ως λυρική τραγουδίστρια. Δεν έκρυψε ποτέ την κοινωνική της καταγωγή ούτε τις αντιξοότητες που συνάντησε στα πρώτα της βήματα. Σε συνέντευξή της το 1977, αναφέρει: «Δεν έχω δει σχεδόν ποτέ έναν μεγάλο μουσικό, που να έχει ανώτερη κοινωνική καταγωγή. Υπάρχει κάτι καλό στα γκέτο, γιατί αν προέρχεσαι από εκεί, σε κάνει να θέλεις περισσότερα. Σε κάνει να λες: 'Μια μέρα θα γίνω κάποιος'».

Γύρω από το όνομα της Μαρίας Κάλλας χτίστηκε ο μύθος μιας ισχυρής καλλιτεχνικής προσωπικότητας. Πίσω

- "Casta Diva" (Bellini: Norma, Act 1)
- Bizet's *Carmen* "Habanera", Hamburg 1962
- Covent Garden Concerts 1962 & 1964.
- Giuseppe Di Stefano Ettore Bastianini *La Traviata* (1955 live, remastered)
- LIVE Berlin Recording. *Lucia di Lammermoor*. di Stefano. Verranno a te

από τον μύθο κρύβεται η σκληρή δουλειά, το πείσμα, η πειθαρχία, η απογοήτευση αλλά και το θάρρος, η αισιοδοξία, η ελπίδα και η δύναμη, στοιχεία με τα οποία η Κάλλας κατέκτησε τον κόσμο της μουσικής.

Επιλέξτε ένα από τα παραπάνω βίντεο με άριες που ερμήνευσε δεξιοτεχνικά η Μαρία Κάλλας και θεωρήθηκαν τεχνικά αξεπέραστες. Παρατηρήστε τη μελωδία, την αναπνοή, τις εκφράσεις του προσώπου, την κίνησή της και την καθαρότητα της φωνής της. Τι σας προκαλεί εντύπωση και γιατί;

L'a mourest unoi-seaure - bel le Que nulne peut ap-pri-voi - ser. Etc'est
bien en vain qu'on l'ap - pel-le, S'il lui con - vient de re - fu - ser. Rien n'y
fait, me-naceou pri - è-re. L'un par le bien_ l'au-tre se tait; Etc'est
l'au-tre que je pré - fè-re Il n'a rien dit mais il me plait_

Habanera από την όπερα Carmen του Bizet

Παρτιτούρα της Carmen

Το κοινό λάτρευε την Κάλλας και περίμενε για μέρες στην ουρά των ταμείων της Σκάλας του Μιλάνου ή της Μητροπολιτικής Όπερας της Νέας Υόρκης για ένα εισιτήριο. Οι δημοσιογράφοι συνωστίζονταν για να αποσπάσουν μια αποκλειστική της συνέντευξη, ενώ οι παπαράτσι παρακολουθούσαν κάθε της κίνηση, αναζητώντας λεπτομέρειες από την προσωπική της ζωή. Οι εφημερίδες της εποχής δημοσίευαν συνεχώς φωτογραφίες της από διάφορες στιγμές της καθημερινότητάς της. Οτιδήποτε σχετιζόταν με το όνομά της αποκτούσε μεγάλη δημοσιότητα, ενώ ο τρόπος με τον οποίο τα μέσα ενημέρωσης σχολίαζαν τη ζωή και την εμφάνισή της ξεπερνού-

σε συχνά τα όρια της διακριτικότητας. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα των σκληρών σχολίων για το σωματικό της βάρος στην αρχή της καριέρας της, αλλά και για την ποιότητα της φωνής της στα τελευταία της χρόνια, όταν αντιμετώπιζε προβλήματα υγείας. Ακόμα και σήμερα, η προσωπικότητα της Κάλλας είναι ταυτισμένη με τις εξαιρετικές ερμηνείες της, οι

οποίες θεωρούνται σημεία αναφοράς στην ιστορία του λυρικού τραγουδιού.

Παπαράτσι: Ο όρος προέρχεται από το όνομα του φωτογράφου Paparazzo στην ταινία *La Dolce Vita* του Federico Fellini.

Είναι φωτογράφοι που ακολουθούν διασημότητες για να τραβήξουν φωτογραφίες από την προσωπική τους ζωή, συχνά χωρίς την άδειά τους, ώστε να τις πουλήσουν σε περιοδικά ή ιστοσελίδες.

Πολιτική ορθότητα: Η προσπάθεια να αποφεύγονται λόγια ή συμπεριφορές που ενδέχεται να προσβάλουν ή να μειώνουν άτομα ή κοινωνικές ομάδες. Θεσπίστηκε για να διασφαλιστεί ο σεβασμός, να ενισχυθεί η αποδοχή και να προαχθεί η ισότητα όλων των ανθρώπων.

Τι συμβαίνει σήμερα με την κριτική που ασκούν τα Μ.Μ.Ε. σε δημόσια πρόσωπα; Ποια η άποψή σας; Γνωρίζετε τον όρο πολιτική ορθότητα (political correctness);

Παρακολουθήστε τα ντοκιμαντέρ με τίτλο *Η Ελληνίδα Μαρία Κάλλας* σε σκηνοθεσία Τάσου Ψαρρά και Μαρία Κάλλας στη Μηχανή του Χρόνου σε σκηνοθεσία Γιώργου Νταούλη από το αρχείο της EPTFLIX για να γνωρίσετε περισσότερες πτυχές της προσωπικότητάς της.

Μαρία Κάλλας
Παιχνίδι γνώσεων

Οι δυνατότητες της ανθρώπινης φωνής

Η Μαρία Κάλλας συχνά έλεγε στις συνεντεύξεις της ότι η φωνή είναι το «πρώτο όργανο της Ορχήστρας» θέλοντας να αναδείξει τη σπουδαιότητα και τις απεριόριστες ερμηνευτικές και εκφραστικές δυνατότητες μιας καλλιεργημένης φωνής. Τελικά πόσες δυνατότητες έχει η ανθρώπινη φωνή;

Bel canto (μπελ κάντο):
ιταλ. «όμορφο τραγούδι».
Είναι χαρακτηριστική
φωνητική τεχνική που
συναντάμε στην όπερα και
αναπτύχθηκε στην Ιταλία το
18ο αιώνα.

Η φωνή στο λυρικό τραγούδι (bel canto)

Οι τραγουδιστές του λυρικού τραγουδιού δεν χρησιμοποιούν μικρόφωνα, κι όμως ακούγονται δυνατά και καθαρά, ακόμη και όταν συνοδεύονται από ορχήστρα. Αυτό επιτυγχάνεται: α) μέσω συστηματικής εξάσκησης για σωστή τοποθέτηση της φωνής

στα κεφαλικά και άλλα φυσικά ηχεία του σώματος, β) με την εφαρμογή άρτιας αναπνευστικής τεχνικής, βασισμένης στη διαφραγματική αναπνοή.

Agnes Baltsa

Ακούστε τη μεσόφωνο **Αγνή Μπάλτσα**: α) στην άρια "Habanera" από την όπερα *Carmen* του Georges Bizet Bizet, και β) τραγούδια των Σταύρου Ξαρχάκου και Μίκη Θεοδωράκη, από τον δίσκο *Τραγούδια της πατρίδας μου*.

- Τι σας εντυπωσίασε στον τρόπο ερμηνείας στα δύο είδη (όπερα / ελληνικό έντεχνο); Υπάρχει διαφορά στο ύφος;

Ο **Luciano Pavarotti** (1935–2007) ήταν Ιταλός τενόρος και ένας από τους σημαντικότερους εκπροσώπους του belcanto. Ξεχώρισε για την καθαρότητα, τον λαμπερό, εκφραστικό και μεστό ήχο της φωνής του, ενώ απέκτησε το προσωνύμιο «ο βασιλιάς των υψηλών Ντο», χάρη στη δεξιοτεχνία του στις υψηλές νότες. Έγινε ευρύτερα γνωστός μέσα από εμφανίσεις σε μεγάλα στάδια και συνεργασίες με καλλιτέχνες από διαφορετικά μουσικά είδη.

Luciano Pavarotti

Ακούστε τον Luciano Pavarotti στην άρια "La donna é mobile" από τον *Rigoletto* του **Giuseppe Verdi**.

Tom Thum

Τεχνική beatboxing

Με ένα μικρόφωνο, ο Αυστραλός **Tom Thum** αναδεικνύει τις εντυπωσιακές δυνατότητες της ανθρώπινης φωνής μέσω του beatboxing. Με έλεγχο της αναπνοής και του ρυθμού, μιμείται κρουστά, πνευστά, ηλεκτρονικά εφέ και άλλα όργανα, δημιουργώντας την ακουστική εικόνα μιας μπάντας.

Το **beatboxing** είναι η παραγωγή ρυθμών και ήχων μόνο με φωνή, στόμα και αναπνοή. Οι beatboxers μιμούνται drums, εφέ και όργανα με χείλη, γλώσσα, ουρανίσκο, λαιμό και έλεγχο της αναπνοής. Σήμερα συνδυάζεται με looping, rap και ηλεκτρονική μουσική, βασισμένο πάντα στη φωνητική τεχνική.

Παρακολουθήστε την TED ομιλία του Tom Thum *The orchestra in my mouth* και σημειώστε τους ήχους που σας εντυπωσιάζουν. Πώς καταφέρνει ο καλλιτέχνης να δημιουργεί την αίσθηση πολλαπλών φωνών ή οργάνων; Τι παρατηρείτε στον τρόπο που χρησιμοποιεί: τη φωνή, τη γλώσσα, τα χείλη, την αναπνοή; Θεωρείτε το beatboxing μορφή μουσικής τέχνης; Αιτιολογήστε.

Ο Αμερικανός ράπερ **Doug E. Fresh** είναι γνωστός και ως “Human Beat Box”, καθώς παράγει ρυθμούς και ηχοχρώματα μιμούμενος ήχους κρουστών οργάνων με τη φωνή του. Χρησιμοποιεί με δεξιοτεχνία το στόμα, τα χείλη, τη γλώσσα, τον λαιμό και την αναπνοή του, για να δημιουργήσει σύνθετα φωνητικά εφέ. Μέσα από γρήγορες εναλλαγές κινήσεων στη στοματική κοιλότητα και συντονισμό φωνής και αναπνοής, καταφέρνει να δίνει την εντύπωση ρυθμικής συνοδείας. Η χρήση μικροφώνου ενισχύει την καθαρότητα και την ένταση των ήχων.

Doug E. Fresh

Ακούστε το τραγούδι “Ladi Dadi” των **Snoop Dogg** και **Doug E. Fresh**, το οποίο το 2024 εντάχθηκε στο Εθνικό Μητρώο Ηχογραφήσεων Η.Π.Α., ως αντιπροσωπευτικό δείγμα της αμερικανικής μουσικής κουλτούρας.

Robert Keith McFerrin

Τραγούδι a cappella

Ο **Robert Keith McFerrin** (1950–), γνωστός ως Bobby McFerrin, είναι Αμερικανός συνθέτης και τραγουδιστής, διάσημος για τα φωνητικά εφέ που δημιουργεί με το στόμα και χτυπήματα στο στήθος. Στα έργα του συνδυάζει την τεχνική του beatboxing και τραγουδά συχνά χωρίς τη χρήση μουσικών οργάνων, δηλαδή a cappella. Το 1984 ηχογράφησε το άλμπουμ *The Voice*, το οποίο θεωρείται το πρώτο φωνητικό jazz άλμπουμ του είδους, καθώς χρησιμοποιεί αποκλειστικά τη φωνή του για να μιμηθεί ήχους διαφόρων οργάνων, δίνοντας την αίσθηση μιας ολόκληρης ορχήστρας.

A cappella: (ιταλικά: «σε εκκλησιαστικό ύφος») φωνητική μουσική χωρίς οργανική συνοδεία, που προέρχεται από τη θρησκευτική μουσική της Αναγέννησης. Σήμερα χρησιμοποιείται σε θρησκευτικά και κοσμικά έργα, καθώς και σε σύγχρονα φωνητικά σύνολα, καλύπτοντας ποικίλα μουσικά είδη.

Τραγουδήστε το τραγούδι “Don’t worry be happy” (1988) του Robert Keith McFerrin και δοκιμάστε να παίξετε τη βασική μελωδία σε όργανα της τάξης σας.

C Dm

Here's a lit-tle song I wrote. You might want to sing it note__ for note. Don't

F C

wor- ry, be hap- py.

C Dm

In ev-ry life we have some trouble, but when you wor-ry you make_ it dou- ble. Don't

F C

wor- ry. be hap- py.

Δημιουργήστε μια παρτιτούρα για σόλο φωνή, χρησιμοποιώντας σχήματα, σύμβολα, χρώματα ή άλλες δημιουργικές σημειώσεις για να αναπαραστήσετε

ήχους.

Αποδώστε τους ήχους με τη φωνή σας. Ήταν εύκολο ή δύσκολο; Πόσο σημαντικός ήταν ο ρόλος της αναπνοής;

Προετοιμαστείτε με πρόβες.

Παρουσιάστε το έργο σας στην τάξη.

Αξιολογήστε αν το σύμβολο που επιλέξατε αποδίδει με ακρίβεια τον ήχο που τραγουδήσατε.

Η ιταλική λέξη **Sequenza** (σεκουέντσα) σημαίνει διαδοχή, ακολουθία. Στην μουσική ειδικότερα, διαδοχή, ακολουθία ήχων.

Δραστηριότητες εφαρμογής, επέκτασης και αξιολόγησης

1. Τι διαφορετικό παρατηρείτε σε κάθε φωνητική τεχνική; Παρουσιάζουν ομοιότητες μεταξύ τους; Που διαφέρουν; Ποια φωνητική τεχνική προτιμάτε και γιατί;

- Αναζητήστε ένα βίντεο εξάσκησης beatboxing στο YouTube (π.χ. *How To Beatbox Basics in 1 Minute*).
- Πειραματιστείτε με τους διαφορετικούς τρόπους φωνητικής έκφρασης (λυρικά, a capella, beatboxing, φωνητικά εφέ).
- Εφαρμόστε και συνδυάστε τις νέες τεχνικές στην άρια "La donna è mobile" ή σε κάποια άλλη μελωδία που σας αρέσει.

Chord symbols: G, D7, G, D7, G, A7, D, B7, Em, D7, G, D7, G, D7, G, D7, G, Am, D7, G.

2. Συνοδεύστε την άρια μελωδικά και ρυθμικά. Χρησιμοποιήστε φωνητικά εφέ ή ρυθμούς με beatboxing. Παρουσιάστε τη δική σας εκδοχή στην τάξη (ατομικά ή ομαδικά). Ηχογραφήστε και αποθηκεύστε τη δημιουργία σας στον φάκελο του μαθήματος.

Αναστοχασμός

- Τι σας άρεσε περισσότερο στη διαδικασία;
- Τι δυσκολίες συναντήσατε;

Παρτιτούρα του έργου
"La donna è mobile"

ΜΟΥΣΙΚΕΣ ΚΑΙ ΧΟΡΟΙ ΤΗΣ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗΣ

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα

Σε αυτό το μάθημα θα:

- ανακαλύψουμε τον μουσικό χρωματισμό των λέξεων,
- ενορχηστρώσουμε και θα χορέψουμε αναγεννησιακούς χορούς,
- επεξεργαστούμε ένα μαδριγάλι,
- δημιουργήσουμε τη δική μας πολυφωνική σύνθεση.

Λέξεις κλειδιά: πολυφωνία, αναγεννησιακά όργανα, μαδριγάλι, χρωματισμός των λέξεων

Η μουσική χρωματίζει τις λέξεις

Η μουσική έχει σημαντική θέση στην κοινωνία της Αναγέννησης (1450-1600). Οι αριστοκρατικές αυλές και οι οίκοι των εύπορων αστών, υποστηρίζουν τη μουσική δραστηριότητα. Οι συνθέτες γράφουν έργα φωνητικής και ενόργανης μουσικής και δημιουργούν νέα είδη. Το κύριο είδος κοσμικού τραγουδιού που αναπτύσσεται κατά τον 16ο αιώνα στην Ιταλία, είναι το **Μαδριγάλι**. Τα βασικά του χαρακτηριστικά είναι ότι:

- το ποιητικό κείμενο τραγουδιέται πολυφωνικά και συνοδεύεται από λαούτο, θεόρβη ή μικρό οργανικό σύνολο,
- η μουσική «χρωματίζει» τις λέξεις, δηλαδή τις τονίζει και αποδίδει το νόημά τους, περιλαμβάνοντας διάφορα μουσικά στοιχεία,
- τα θέματα των τραγουδιών αντλούνται από τη ζωή στην πόλη και στην ύπαιθρο. Μπορεί να έχουν ποικίλο περιεχόμενο και λυρικό ή στοχαστικό ύφος.

Κατά την Αναγέννηση, αναβιώνουν οι αξίες της κλασικής αρχαιότητας.

Ο άνθρωπος εμπνέεται από αυτές, απελευθερώνεται, γίνεται δημιουργικός και εφευρετικός. Ανακαλύπτει τον υπόλοιπο κόσμο, αναπτύσσει τις φυσικές επιστήμες και εφευρίσκει την τυπογραφία.

Η νέα κοινωνία αναγνωρίζει τη δημιουργική δύναμη του συνθέτη. Παρόλο που δεν έχει απελευθερωθεί ακόμα από τη θρησκευτική και κοσμική εξουσία, ο συνθέτης αποκτά αυτοτελή αξία και επαγγελματική οντότητα. Η τεχνολογική ανάπτυξη οδηγεί στη βελτίωση των μουσικών οργάνων και στη δημιουργία νέων.

Ακούστε το μαδριγάλι “Fair Phyllis I saw sitting alone” και χωριστείτε σε ομάδες.

Σημειώστε τα σημεία στα οποία η μουσική χρωματίζει συγκεκριμένες λέξεις και τον τρόπο που το πραγματοποιεί (κίνηση μελωδίας, ρυθμικά στοιχεία, υφή, δυναμική κ.ά.). Χρησιμοποιήστε διαφορετικά χρώματα και δικά σας σύμβολα, για να αποτυπώσετε τα σημεία αυτά και τα συναισθήματα που νιώθετε. Παρουσιάστε την οπτικοποιημένη παρτιτούρα σας στην τάξη και εξηγήστε τις επιλογές σας.

Fair Phyllis - Εναρμόνιση

S
Fair Phyl-lis I saw sit-ting all a-lone feed-ing her flock near to the moun-tain-side, fair

A
feed-ing her flock near to the moun-tain-side,

T
feed-ing her flock near to the moun-tain-side,

B
feed-ing her flock near to the moun-tain-side,

8
-side. The shep-herds knew not, they knew not whi-ther she was gone,

9
-side. The shep-herds knew not whi-ther she was gone, but

10
-side. The shep-herds knew not, they knew not whi-ther she was gone,

11
-side. The shep-herds knew not whi-ther she was gone,

Παράγοντες που ώθησαν την μουσική δημιουργία αυτή την περίοδο ήταν:

- η αύξηση των μουσικών ιδρυμάτων και των εκκλησιαστικών χορωδιών,
- η κατοχύρωση των επαγγελματικών δικαιωμάτων του κατασκευαστή οργάνων,
- η διάδοση των μουσικών εκδόσεων.

Φωνές... πολλές φωνές

Leonardo da Vinci - Vergine delle Rocce (Η Παναγία των βράχων) (1483-1485)

Σε όλη την περίοδο της Αναγέννησης δόθηκε ώθηση στην ανάπτυξη της θρησκευτικής μουσικής, χωρίς οργανική συνοδεία (a cappella), η οποία έγινε πολύπλοκη.

Ακούστε το έργο *Spem in Allium*, του συνθέτη Thomas Tallis (1505 - 1585). Αναζητήστε πληροφορίες για τον αριθμό των χορωδιών και των φωνών που συμμετέχουν.

Ένα από τα έργα πολυφωνικής τεχνικής είναι το *Miserere mei, Deus* (Ελέησόν με, ο Θεός) του **Gregorio Allegri** (1582-1652), για διπλή χορωδία. Κατά τις εκτελέσεις του, χρησιμοποιούνταν αναγεννησιακές χορωδιακές τεχνικές στολίσματος του μουσικού υλικού.

Αναζητήστε τη σχέση που ενδεχομένως είχε με αυτό το έργο ο Wolfgang Amadeus Mozart. Ακούστε την πρώτη χορωδία που εκτελεί τον πρώτο στίχο του ψαλμού. Εστιάστε στα σημεία που η χορωδία τραγουδά ομοφωνικά (συγχορδίες) και στα σημεία στα οποία υπάρχει κίνηση των φωνών, στην απόδοση του πρώτου στίχου “Miserere mei,

Choir I (SSATB)

Soprano I
Mi - se - re - re me - li, De - us, De - us,

Soprano II
Mi - se - re - re me - li, De - us, De - us,

Alto
Mi - se - re - re me - li, De - us, De - us,

Tenore
Mi - se - re - re me - li, De - us, De - us,

Basso
Mi - se - re - re me - li, De - us, De - us,

Keyboard

Deus". Βρείτε και σημειώστε τα αντίστοιχα μέτρα στην παρτιτούρα. Τι προσπαθεί να πετύχει ο συνθέτης με αυτή την αλλαγή;

Οι χοροί κατά την εποχή της Αναγέννησης

Aa

Η θέση της μουσικής στην κοινωνία της Αναγέννησης

Το αναγεννησιακό πνεύμα προτάσσει την επίγεια ζωή και τις χαρές της. Οι μουσικές δραστηριότητες επεκτείνονται έξω από την εκκλησία, στις αριστοκρατικές αυλές και στα σπίτια των αστών. Ο απλός λαός εξακολουθεί να εκφράζεται μέσα από τους λαϊκούς χορούς. Τα είδη της κοσμικής χορευτικής μουσικής γίνονται δημοφιλή, εκτελούνται από επαγγελματίες και ερασιτέχνες και απευθύνονται σε ένα ευρύ κοινό.

Ambrosius Benson - Elegant Couples Dancing in a Landscape (1540)

Ακούστε τον αναγεννησιακό χορό "Den I Ronde "Pour Quoy"" («Για ποιον») από τη συλλογή *Dansereye* του **Tielman Susato** (1551). Ο Susato ήταν μουσικός παραγωγός, συνθέτης, εκτελεστής και εκδότης μουσικών έργων. Εκτελέστε με κρουστά, ηχογόνα υλικά ή κρουστά σώματος τον ρυθμό της μουσικής και αναγνωρίστε το μουσικό μέτρο.

Μουσική εντός της οικίας

Τον 16ο αιώνα αρχίζει να αναπτύσσεται η αυτόνομη οργανική μουσική, η οποία δε συνοδεύει αποκλειστικά το τραγούδι και βασίζεται στις μεταγραφές των φωνητικών ειδών. Στις οικίες των αστών υπάρχει συνήθως λαούτο ή κάποιο πληκτροφόρο όργανο και η μουσική πλέον μπορεί να εκτελείται στα σπίτια της μεσαίας τάξης.

Gerrit van Honthorst - The Concert (1623)

Τι πιστεύετε ότι απεικονίζει ο πίνακας που βλέπετε; Παρατηρήστε τις εκφράσεις των προσώπων, τα βλέμματά τους, τα χρώματα και περιγράψτε την κατάσταση. Ποια μουσικά όργανα αναγνωρίζετε;

Ένα διαδεδομένο μουσικό όργανο ήταν το λαούτο. Το εκτελούσαν επαγγελματίες και ερασιτέχνες μουσικοί στις αριστοκρατικές αυλές, και στις οικίες για τις γιορτές των αστών. Ήταν ένα από τα μουσικά όργανα για την εκτέλεση μουσικής εντός της οικίας, διότι μπορούσε να συνοδεύει το τραγούδι, να εκτελεί ενόργανες μεταγραφές φωνητικών έργων και να παίζει μουσική για χορό.

Δραστηριότητες εφαρμογής, επέκτασης και αξιολόγησης

1. Η πολυφωνική μουσική δεν είναι προϊόν μόνο της έντεχνης δυτικοευρωπαϊκής μουσικής παράδοσης. Η παραδοσιακή μουσική πολλών περιοχών έχει να επιδείξει πολυφωνικά τραγούδια μεγάλης καλλιτεχνικής αξίας και ομορφιάς.
 - Ακούστε πολυφωνικά παραδοσιακά τραγούδια διαφόρων χωρών και περιοχών, όπως η Λιθουανία, η Γεωργία, η Κορσική, η Αλβανία. Ως λέξη-κλειδί αναζήτησης χρησιμοποιήστε το "polyphonic traditional songs". Στη συνέχεια ακούστε πολυφωνικά ηπειρώτικα τραγούδια.
 - Συγκρίνετε τα τραγούδια των διαφορετικών περιοχών ως προς: **α)** τον τρόπο τραγουδιού (κεφαλική ή στηθική φωνή), **β)** την είσοδο των επιμέρους φωνών (συγχρόνως, διαδοχικά), **γ)** τις επαναλήψεις των μοτίβων και των μελωδιών ανάμεσα στις διαφορετικές φωνές και **δ)** την ύπαρξη ισοκράτη.
 - Παρουσιάστε τα αποτελέσματά σας στην τάξη.
2. Ο **Marchetto Cara** ήταν γνωστός τραγουδιστής και εκτελεστής λαούτου στα τέλη του 15ου και στις αρχές του 16ου αιώνα. Έγραψε πολλά τραγούδια στη μορφή της frottola, για λαούτο ή μικρό οργανικό σύνολο. Στο τραγούδι "Io non compro più speranza" (Δεν ελπίζω πια), παρατηρήστε τον ρόλο του λαούτου και περιγράψτε την ατμόσφαιρα που δημιουργεί.
3. Το Μητροπολιτικό Μουσείο της Νέας Υόρκης (MET) παρουσιάζει στην ιστοσελίδα του την εκτέλεση του τραγουδιού "Sarabanda" από τη *Sonate d'intavolatura di leuto* (Σονάτα για ταμπουλατούρα λαούτου) του **Giovanni Zamboni** (1664-1721). Το έργο ανήκει στην εποχή Μπαρόκ, που θα μελετήσουμε στη συνέχεια. Ακούστε το έργο και παρατηρήστε στον πίνακα του Wright το «τροποποιημένο» λαούτο που εικονίζεται. Μπορείτε να εντοπίσετε τις κατασκευαστικές και ηχητικές διαφορές με το αναγεννησιακό λαούτο που γνωρίσατε ήδη;

Συμπληρώνω τις κενές λέξεις στις κάρτες

John Michael Wright - Lady with a Theorbo (1675)

ΛΕΞΕΙΣ, ΕΙΚΟΝΕΣ, ΜΟΥΣΙΚΗ ΣΕ ΕΡΓΑ ΜΠΑΡΟΚ

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα

Σε αυτό το μάθημα θα:

- ανακαλύψουμε τον ρόλο της ενορχήστρωσης σε μια μπαρόκ όπερα,
- ακούσουμε πώς τα μουσικά όργανα περιγράφουν στοιχεία της φύσης,
- συγκρίνουμε τη χροιά των πληκτροφόρων μουσικών οργάνων,
- εξασκήσουμε τη δεξιότητα της εσωτερικής ακοής σε γνωστό κοντσέρτο της εποχής Μπαρόκ,
- δημιουργήσουμε μια πολυτροπική παρουσίαση ενός αρχαιοελληνικού μύθου.

Λέξεις κλειδιά: όπερα, πιάνο, ομοφωνική μουσική, σόλο κοντσέρτο

Μουσική και κοινωνία

Η εποχή Μπαρόκ εκτείνεται από το 1600 έως το 1750. Στην Ευρώπη κυριαρχεί η μοναρχία και οι βασιλικές αυλές συντηρούν οργανικά σύνολα, θιάσους όπερας και εκκλησιαστικές χορωδίες. Σύμφωνα με το πνεύμα της εποχής, η τέχνη υπηρετεί τον ηγεμόνα, γι' αυτό πρέπει να είναι «λαμπρή και αψεγάδιαστη». Παράλληλα, η μεσαία τάξη αποκτά όλο και μεγαλύτερη ισχύ και επιρροή, οπότε επιδιώκει τη δική της καλλιτεχνική έκφραση, η οποία αντικατοπτρίζει τη ζωή της πόλης και των αστών.

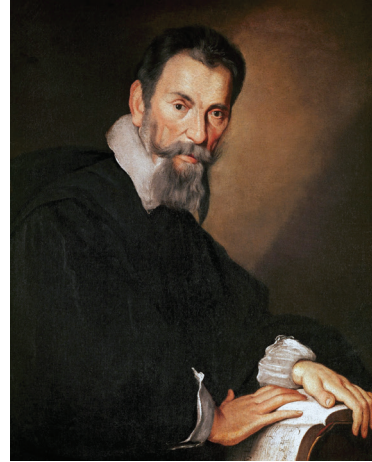
Enaristo Baschenis - Still Life with Musical Instruments (1650)

Αρχαίοι ελληνικοί μύθοι: ο *Orfeo* του Monteverdi

Claudio Monteverdi (1567 – 1743), με την όπερά του *Orfeo* (Ορφέας), αναβιώνει τον ομώνυμο αρχαίο ελληνικό μύθο και δημιουργεί την πρώτη ολοκληρωμένη σωζόμενη Όπερα. Παρουσιάστηκε το 1607 και έχει τα εξής χαρακτηριστικά:

- περιλαμβάνει άριες και recitativi, χορωδιακά και ορχηστρικά μέρη, ritornelli και χορούς που υποστηρίζονται από πολυπληθή για την εποχή (41 όργανα) ορχήστρα και ενώνονται σε ένα συγκροτημένο ενιαίο έργο,
- παρουσιάζει μια ανεπτυγμένη για την εποχή του ενορχήστρωση, μέσω της οποίας επιδιώκει να αποδώσει τις διαφορετικές σκηνές της όπερας, να περιγράψει πρόσωπα και καταστάσεις, να εκφράσει την αγωνία, τις συγκινήσεις και τις αντιθέσεις των χαρακτήρων, τα ανθρώπινα συναισθήματα και πάθη των πρωταγωνιστών.

Claudio Monteverdi

Αναζητήστε τον μύθο του Ορφέα και την υπόθεση της όπερας Ορφέας του Monteverdi. Εντοπίστε τους πρωταγωνιστές και συνοψίστε τα γεγονότα κάθε πράξης.

Οι Τέσσερις Εποχές

Λίγα έργα έχουν αφήσει τόσο έντονο αποτύπωμα στην ιστορία της μουσικής όσο τα τέσσερα Κοντσέρτα για βιολί, με τον τίτλο *Οι τέσσερις εποχές*, του **Antonio Vivaldi** (1678 – 1741). Κατά το μεγαλύτερο μέρος της ζωής του ο συνθέτης ήταν δάσκαλος βιολιού στη μουσική σχολή του ορφανοτροφείου θηλέων της Βενετίας, Ospitale della Pieta, για την οποία έγραψε πολλά έργα. Το Κοντσέρτο στα χέρια του Vivaldi «απελευθερώνει» τις δυνατότητες των μουσικών οργάνων και κυρίως του βιολιού.

Sebastiaen Vrancx - Οι τέσσερις εποχές

Καθένα από τα τέσσερα Κοντσέρτα συνδέεται με ένα ποίημα που αναφέρεται στη συγκεκριμένη εποχή του χρόνου και κάθε μουσικό μέρος εκφράζει συγκεκριμένους στίχους. Ο συνθέτης βρίσκει τρόπο να περιγράψει τα γαυγίσματα των σκύλων στο «Φθινόπωρο» ή το χτύπημα των δοντιών από το κρύο στον «Χειμώνα». Το γνωστότερο Κοντσέρτο είναι «Η άνοιξη», ένα διαχρονικό έργο που περιγράφει εικόνες και διαθέσεις που δημιουργεί αυτή η εποχή.

Francesco Guardi - Ladies concert at the Philharmonic Hall

Ο Βιβάλντι και οι Τέσσερις Εποχές

Ακούστε την «Άνοιξη» από τις Τέσσερις Εποχές. Αναζητήστε στο Φωτόδεντρο το μαθησιακό αντικείμενο «Μαθαίνω και παίζω με τον Βιβάλντι» και συμπληρώστε τη 2η και την 3η καρτέλα. Μπορείτε να περιγράψετε τον τρόπο με τον οποίο η μουσική αποδίδει καθεμιά από τις τονισμένες λέξεις;

Έφτασε η χαρούμενη **άνοιξη**, την χαιρετούν τα **πουλιά** με το τραγούδι τους και τα ρυάκια με το αεράκι του Ζέφουρου ηχούν ένα **γλυκό μουρμουρητό**. Σε μια στιγμή ο ουρανός γίνεται μαύρος και αστραπές και βροντές αναγγέλλουν την καταιγίδα. Όταν έρθει η **γαλήνη**, τα πουλιά θα ξεκινήσουν πάλι το **τραγούδι**.

Το πιάνο

Η δημιουργία του πιάνου συνδέεται με την εποχή του ύστερου Μπαρόκ. Μέχρι τότε, τα κύρια πληκτροφόρα όργανα ήταν το εκκλησιαστικό όργανο (organ), το ρεγκάλ (regal), το τσέμπαλο (clavesin, harpsichord) και το κλαβί-χορδο (clavichord). Τα δύο τελευταία θεωρούνται πρόγονοι του πιάνου.

Το **τσέμπαλο** έχει ιδιαίτερη χροιά που οφείλεται στον τρόπο που παράγεται ο ήχος. Οι χορδές νύσονται από πένες που παράγουν έναν λαμπερό και μεταλλικό ήχο, ο οποίος έχει όμως περιορισμένη διάρκεια. Επιπλέον, η πίεση του δακτύλου στο πλήκτρο ελάχιστα μεταβάλλει την ένταση του ήχου.

Παρακολουθήστε το βίντεο με το πρώτο μέρος από το Κοντσέρτο σε Λα ελάσσονα για *τέσσερα τσέμπαλα*, BWV 1065 του **Johann Sebastian Bach**. Συζητήστε: α) για το εύρος της δυναμικής που μπορεί να παίξει το τσέμπαλο, β) για τις δεσμεύσεις που προκαλεί στους συνθέτες, ως προς τη μουσική απόδοση εικόνων, συναισθημάτων και διαθέσεων.

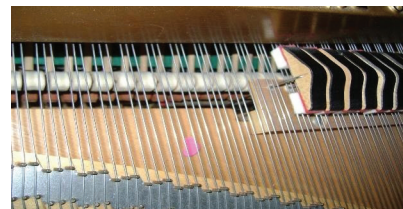

Το **κλαβίχορδο** ήταν ένα μουσικό όργανο που ήταν αγαπητό στα σπίτια των αστών και των ευγενών. Αποτελούνταν συνήθως από ένα ηχείο ορθογώνιου σχήματος, πάνω στο οποίο τοποθετούνταν χορδές που συνδέονταν με τα πλήκτρα, μέσω μεταλλικών εφαπτόμενων ελασμάτων. Ο ήχος του ήταν αδύναμος και δεν μπορούσε να χρησιμοποιηθεί σε ορχήστρες.

Ακούστε το *Πρελούδιο για κλαβίχορδο, σε Ντο μείζονα* (2011) του Eduardo Antonello, που ανήκει στο ρεύμα της Νέας Μπαρόκ μουσικής. Σημειώστε τις ενδείξεις των χρωματισμών που ακούτε.

Το **πιάνο** (αλλιώς κλειδοκύμβαλο ή pianoforte) αποτελεί μια πιο εξελιγμένη μορφή πληκτροφόρου οργάνου. Έχει μεγαλύτερη τονική έκταση και ο μηχανισμός του επιτρέπει ακριβέστερο έλεγχο της έντασης κάθε νότας, προσφέροντας εκφραστικότητα και ευελιξία που τα παλαιότερα όργανα δεν διαθέτουν. Οι συνθέτες αξιοποιούν αυτά τα χαρακτηριστικά, τα οποία δίνουν ώθηση στη συνθετική δημιουργία και στη ερμηνευτική δύναμη του μουσικού έργου.

Ακούστε το «Πρελούδιο σε Ντο μείζονα, BWV 846» από το έργο *Το Καλοσυγκερασμένο Κλειδοκύμβαλο* του **Bach**. Παρατηρήστε στην παρτιτούρα τη χαμηλή φωνή. Υπάρχει ποικιλία φθόγγων; Έχουν μεγάλη ή μικρή διάρκεια;

- Αναζητήστε σύγχρονες διασκευές του έργου (λέξεις-κλειδιά: Bach, prelude in C, modern versions, remix versions) και συγκρίνετέ τις με το αυθεντικό. Βρείτε ποια μουσικά στοιχεία (ρυθμός, tempo, ενορχήστρωση, μουσικά όργανα) έχουν αλλάξει. Πώς ενισχύεται η χαμηλότερη, μπάσα μελωδική γραμμή σε αυτές τις διασκευές;

Κουίζ πάνω στη
φωνητική και οργανική
μουσική του 17ου αι.

Δραστηριότητες εφαρμογής, επέκτασης και αξιολόγησης

1. Στην όπερα *Orfeo*, ο Monteverdi προσπάθησε να εκφράσει με τη μουσική του συγκεκριμένες εικόνες, καταστάσεις και συναισθήματα.
 - Το χορωδιακό μέρος "Lasciate i monti, lasciate i fonti" (Αφήστε τα βουνά, αφήστε τις πηγές) περιγράφει τις νύμφες και τους βοσκούς της Θράκης που προτείνουν στον Ορφέα και στην Ευρυδίκη να πάνε μαζί στο ναό, για να προσφέρουν θυσία στους θεούς και ευχαριστίες για την ευτυχία του ζεύγους. Ποιος είναι ο χαρακτήρας της μουσικής και με ποιον συνδυασμό μουσικών οργάνων καταφέρνει να τον αποδώσει ο συνθέτης; Πώς χρησιμοποιεί τις χορωδιακές φωνές και τι πετυχαίνει με αυτό;

- Όταν ο Ορφέας φτάνει στις πύλες του Άδη, ο Χάρωντας, ο βαρκάρης που μεταφέρει τους νεκρούς από τη όχθη της ζωής στην όχθη του θανάτου, του κλείνει το δρόμο και τραγουδά την άρια "O tu ch'innanzi morte a queste rive" (Ω, εσύ που τολμάς μπροστά στον θάνατο). Ποια ατμόσφαιρα δημιουργεί η μουσική; Γιατί επιλέχθηκε βαρύτονος και ρεγκάλ για να την αποδώσει; Γιατί δε χρησιμοποιήθηκε ορχήστρα ή χορωδία; Τι πιστεύετε ότι ήθελε να επιτύχει;

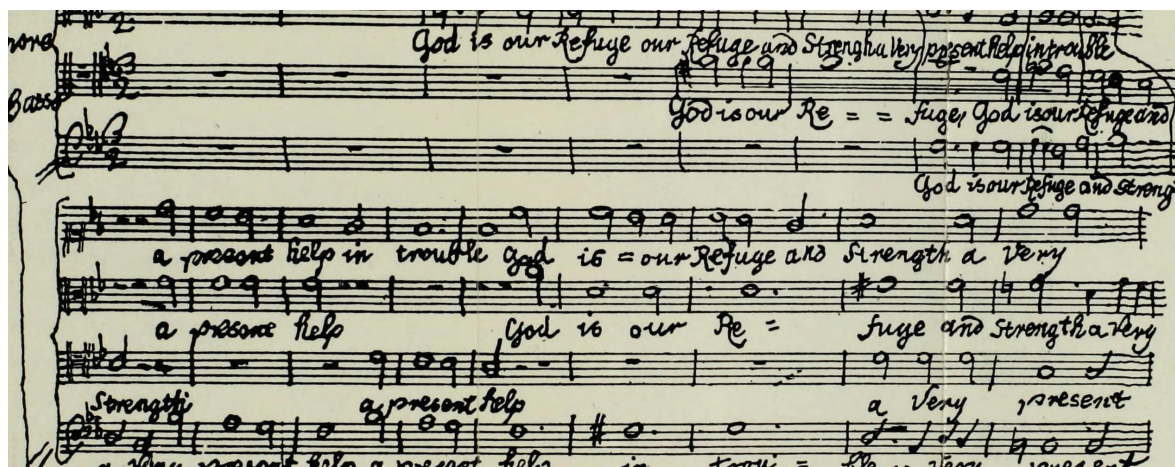

Όπερα Ορφέας -
"Lasciate i monti,
lasciate i fonti"

2. Παρατηρήστε την παρτιτούρα από το Α' μέρος του κοντσέρτου «Η Άνοιξη» του Vivaldi. Τραγουδήστε τη μελωδία και αποδώστε από μνήμης τις δυναμικές. Σε απόλυτη ησυχία, παρακολουθήστε τη μελωδική γραμμή και θα δείτε ότι από μέσα σας θα "ακούτε" τη μουσική (εσωτερική ακοή).

Η ΜΟΥΣΙΚΗ ΣΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΚΛΑΣΙΚΙΣΜΟΥ

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα

Σε αυτό το μάθημα θα:

- αναλύσουμε έργα σε μορφή Rondo,
- αναζητήσουμε και θα σχολιάσουμε τα δύο θέματα μιας Σονάτας,
- επιλέξουμε τις ενδείξεις χρονικής αγωγής σε δύο έργα και θα τα συγκρίνουμε,
- αυτοσχεδιάσουμε με body percussion πάνω σε ένα γνωστό μουσικό θέμα.

Λέξεις κλειδιά: χρονική αγωγή, Rondo, διθεματικότητα, σονάτα, συμφωνία

Για την Ελίζα ή μήπως για την Τερέζα;

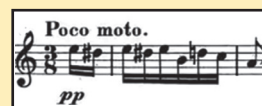
Κατά την κλασική εποχή (1750 έως περίπου 1830) οι συνθέτες γράφουν έργα για πιάνο και αξιοποιούν όλες τις νέες δυνατότητες έκφρασης που προσφέρει το τεχνικά βελτιωμένο όργανο. Ένα από τα πιο γνωστά έργα είναι το *Für Elise* (Bagatelle No. 25, in A minor), του **Ludwig van Beethoven** (1770 – 1827), γραμμένο σε μορφή rondo. Γράφτηκε το 1810 και δεν είναι σαφής η αφιέρωση. Μπορεί το έργο να είναι αφιερωμένο στην Therese (μαθήτριά του στην οποία έκανε ανεπιτυχή πρόταση γάμου) ή στην Elise (Γερμανίδα σοπράνο) ή σε κάποια άλλη φίλη του συνθέτη με αυτό το όνομα.

Rondo - Προτάσεις ακρόασης

Ακούστε το έργο και εντοπίστε το χαρακτηριστικό μοτίβο του πρώτου (A) θέματος, με το οποίο εισάγεται το θέμα του Α΄ μέρους. Πειραματιστείτε στα μελωδικά όργανα της τάξης και προσπαθήστε να παίξετε εξ ακοής τη συνέχεια του πρώτου θέματος.

Η σονάτα

Οι περισσότεροι συνθέτες της κλασικής εποχής έχουν γράψει σονάτες. Πρόκειται για έργα που είναι γραμμένα για σόλο όργανο ή μικρό μουσικό σύνολο. Αποτελούνται από τρία ή τέσσερα μέρη, τα οποία αντιτίθενται το ένα στο άλλο, έχουν δηλαδή έντονες διαφορές στα μουσικά τους χαρακτηριστικά.

Ενδείξεις χρονικής αγωγής (tempo)

Grave	Βαρύ και επίσημο
Largo	Αργά
Adagio	Αργά και εκφραστικά
Adante	Αργά, με βηματισμό
Moderato	Μέτρια ισορροπημένα
Allegro	Γρήγορο
Vivace	Με ζωντάνια
Presto	Πολύ γρήγορο - Ταχύ

Ο **Joseph Haydn** (1732 – 1809), σημαντικός συνθέτης της περιόδου, έγραψε 60 Σονάτες. Στο πρώτο μέρος της Σονάτας για πιάνο, σε Ντο μείζονα, *Hob XVI:35* αναγράφει ως ένδειξη χρονικής αγωγής *Allegro con brio*.

Ακούστε και τραγουδήστε τα πρώτα οκτώ μέτρα. Εξηγήστε τι πιστεύετε ότι θέλει να εκφράσει ο συνθέτης χρησιμοποιώντας αυτό το tempo και την ένδειξη "con brio";

Ο **Wolfgang Amadeus Mozart** (1756 – 1791) έγραψε κι αυτός πολλές σονάτες για πιάνο. Στη Σονάτα για πιάνο *Αρ.11*, σε *Λα μείζονα*, Κ. 331 αναφέρει την ένδειξη χρονικής αγωγής *Andante grazioso*.

Ακούστε τα πρώτα μέτρα της σονάτας και εξηγήστε τι πιστεύετε ότι θέλει να εκφράσει ο συνθέτης χρησιμοποιώντας αυτό το tempo και την ένδειξη "grazioso";

Εξηγήστε τον ρόλο που πιστεύετε ότι έχουν οι ενδείξεις χρονικής αγωγής και τον τρόπο που συμβάλλουν στην ερμηνεία του μουσικού έργου.

Η Συμφωνία

Η Συμφωνία είναι ένα είδος μουσικού έργου που έχει, συνήθως, τέσσερα μέρη, το καθένα από τα οποία έχει συγκεκριμένη φόρμα (χαρακτήρας των μουσικών θεμάτων, σχέσεις ανάμεσα στις τονικότητες κ.ά.) Οι συμφωνίες εκτελούνται από ορχήστρες που περιλαμβάνουν όλες τις οικογένειες των μουσικών οργάνων. Ονομάζονται συμφωνικές ορχήστρες και προσφέρουν την δυνατότητα για λεπτές αποχρώσεις ηχοχρωμάτων και έκφραση πολύπλοκων μουσικών ιδεών.

Ακούστε τη Συμφωνία σε Ρε μείζονα, Αρ. 104 (Hob1:104) του **Haydn** με

την προσωνυμία «Του Λονδίνου». Παρατηρήστε την παρτιτούρα του Α' μέρους (Adagio-Allegro) και αναγνωρίστε τα μουσικά όργανα. Στα δύο πρώτα μέτρα, όλα τα μουσικά όργανα εκτε-

λούν το ίδιο μελωδικό μοτίβο σε ταυτόφωια. Ποια ατμόσφαιρα δημιουργείται με αυτόν τον τρόπο;

Αα

Μορφές και είδη έργων του Κλασικισμού

Στη συνέχεια, ακούγεται ένα μοτίβο που επαναλαμβάνεται από δύο όργανα. Ποια είναι αυτά και πώς αλλάζει η ατμόσφαιρα;

Δύο διαφορετικές μουσικές ιδέες στο ίδιο έργο

Ακούστε τη Συμφωνία Αρ. 40 σε Σολ ελάσσονα του **Mozart**. Αναγνωρίζετε την πρώτη εκτενή μελωδία, με την οποία ξεκινά το απόσπασμα;

Πώς θα τη χαρακτηρίζατε; Στη συνέχεια, παρουσιάζεται μια άλλη, διαφορετική μελωδία. Καθώς ακούτε το έργο μπορείτε να εντοπίσετε πότε εμφανίζεται η δεύτερη μελωδία; Πώς θα τη χαρακτηρίζατε;

Το έργο που ακούσατε έχει δύο μελωδίες, δύο δηλαδή **θέματα** (αυτόνομες μελωδικές ενότητες, με σαφή οργάνωση του μουσικού υλικού και χαρακτηριστικά ρυθμικά στοιχεία, τα οποία τις καθιστούν ξεχωριστές και αναγνωρίσιμες). Οι συνθέτες του Κλασικισμού δημιουργούν ουργούνα έργα τα οποία περιέχουν δύο διαφορετικές μουσικές ιδέες, οι οποίες περιγράφονται με δύο μουσικά θέματα που έχουν αντίθετα συνήθως χαρακτηριστικά (απότομες αλλαγές της δυναμικής, διαφορετικό χαρακτήρα).

Τα μουσικά θέματα παρουσιάζονται συνήθως στο πρώτο μέρος ενός έργου (συμφωνίας, σονάτας, κοντσέρτου), αναπτύσσονται και επανεκτίθενται στο τέλος του. Η διαδικασία μοιάζει με μια

Louis Carmontelle - Portrait of Wolfgang Amadeus Mozart playing in Paris with his father Johann Georg Leopold, (1763-1764).

συζήτηση όπου δύο άνθρωποι λένε τις απόψεις τους, τις αναπτύσσουν με επιχειρήματα και συνοψίζουν στο τέλος. Για να περιγραφεί αυτή η πορεία χρησιμοποιείται ο όρος *Φόρμα Σονάτα* (δεν έχει σχέση με το μουσικό είδος που έχει τον τίτλο «σονάτα»).

Σε μια περίοδο πολέμων και πολιτικών αναταραχών στην Ευρώπη, ο **Beethoven** παρουσιάζει ένα μουσικό έργο, την *5η Συμφωνία*, που είναι τυπικό παράδειγμα των δύο μουσικών θεμάτων. Το μοτίβο των τεσσάρων φθόγγων που κυριαρχεί στο Α' μέρος είναι γνωστό και αναγνωρίσιμο. Η συμφωνία παρουσιάζεται το 1808.

Το σταυρόλεξο του Κλασικισμού

Ακούστε το Α' μέρος της *5ης Συμφωνίας* (Allegro con brio) και εστιάστε την προσοχή σας στα δύο αντιθετικά θέματα. Δοκιμάστε να τα τραγουδήσετε και να περιγράψετε τα συναισθήματα που σας δημιουργούν;

Α' θέμα
(Α' φράση)

Β' θέμα
(Α' φράση)

Δραστηριότητες εφαρμογής, επέκτασης και αξιολόγησης

1. Αφού ακούσατε το Α' θέμα της *Συμφωνίας Αρ.40 σε Σολ ελάσσονα* του Mozart προσπαθήστε με την ομάδα σας να το εκτελέσετε εξ ακοής σε μελωδικό μουσικό όργανο. Θα σας βοηθούσε αν ξεκινούσατε από τις νότες Φα-Μι-Μι.
2. Χρησιμοποιήστε κρουστά σώματος για να αποδώσετε τα δύο θέματα του πρώτου μέρους της *5ης Συμφωνίας* του Beethoven. Σε ομάδες, διαλέξτε ρυθμικά σχήματα, ανάλογα με τα διαφορετικά μουσικά μέρη. Επιλέξτε τα μέρη του σώματός σας που θα χρησιμοποιήσετε και παρουσιάστε τη δημιουργία σας στην τάξη. Για να πάρετε ιδέες, αναζητήστε το βίντεο "5th of Beethoven - body tap".

ΦΟΥΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΑΠΟ ΤΟ ΠΑΡΕΛΘΟΝ

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα

Σε αυτό το μάθημα θα:

- διερευνήσουμε το μουσικό ρεύμα του φουτουρισμού,
- πειραματιστούμε με την τέχνη των θορύβων,
- οργανώσουμε μια φουτουριστική ορχήστρα,
- συνθέσουμε μια θορυβώδη μουσική.

Λέξεις κλειδιά: Φουτουρισμός, Luigi Russolo, θόρυβος

Luigi Russolo (1885 - 1947)

Ο **Luigi Russolo** (Λουίτζι Ρούσολο), ήταν Ιταλός συνθέτης και ένας από τους κύριους εκπροσώπους της φουτουριστικής μουσικής. Επίσης, υπήρξε ζωγράφος, ποιητής και εφευρέτης. Ήταν πρωτοπόρος στον τομέα της πειραματικής μουσικής. Φανταζόταν τη μουσική του μέλλοντος γεμάτη ήχους και θορύβους από τις εφαρμογές των νέων τεχνολογιών και των μηχανών της εποχής του, όπως τα τρένα, τα αυτοκίνητα κ.ά. Υποστήριζε ότι ο θόρυβος

Luigi Russolo

Φουτουρισμός (ιταλ. futurismo): Καλλιτεχνικό και λογοτεχνικό κίνημα που εμφανίστηκε στην Ιταλία στις αρχές του 20ού αιώνα (1909-1920). Εκφράστηκε από τους φουτουριστές, οι οποίοι εξυμνούσαν την ταχύτητα, την τεχνολογία, τη βιομηχανία και τη δύναμη των μηχανών, απορρίπτοντας τις αξίες και τις καλλιτεχνικές μορφές του παρελθόντος.

των μηχανών έπρεπε να ενσωματωθεί στη μουσική για να την εμπλουτίσει με νέα ηχοχρώματα. Ο Russolo έβρισκε τα ηχοχρώματα των μουσικών οργάνων περιοριστικά για τη μουσική σύνθεση και πρότεινε να αντικατασταθούν στο μέλλον από θορύβους. Από το 1910 ως το 1930 δημιούργησε μια πειραματική συλλογή 27 νέων οργάνων για να εκφράσει τη μουσική του μέλλοντος, τα οποία ονόμασε **Intonarumori**, δηλαδή όργανα που παράγουν θόρυβο.

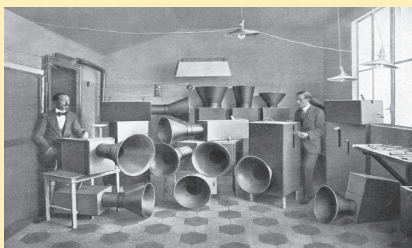

Τι παρατηρείτε στην εικόνα; Μοιάζουν οι κατασκευές του Russolo με μουσικά όργανα; Τι ήχο φαντάζεστε ότι παράγουν; Ακούστε το έργο *Intonarumoris* (1913) και σχολιάστε αν αυτό που ακούτε θα το χαρακτηρίζατε ως μουσική.

Οι **Φουτουριστές** προσπάθησαν να εκφράσουν τον δυναμισμό και τον ρυθμό του σύγχρονου κόσμου μέσα στα έργα τους χρησιμοποιώντας στοιχεία όπως η ταχύτητα, η μηχανική και ο θόρυβος.

Αναζητήστε τα βίντεο *Luigi Russolo, Intonarumoris*, (1913) και *Luigi Russolo: Serenata per intonarumori e strumenti*. Είναι μια συνη-

Intonarumori του Luigi Russolo

θισμένη μουσική; Θα σας άρεσε να την ακούτε; Πιστεύετε ότι μεταδίδει κάποιο μήνυμα ή προκαλεί συγκεκριμένες σκέψεις ή συναισθήματα; Ποιες θα μπορούσαν να είναι αυτές;

- Γνωρίζετε σύγχρονα μουσικά ρεύματα ή καλλιτέχνες που επιδιώκουν να προκαλέσουν, να προβληματίσουν ή να εκφράσουν κοινωνικά ή πολιτικά μηνύματα μέσα από τον ήχο, τους στίχους ή την αισθητική τους;

Μανιφέστο (λατ. manifesto) είναι η γραπτή διακήρυξη που αναφέρει τις βασικές αρχές ενός κινήματος.

Στο μανιφέστο *Η Τέχνη των Θορύβων* (ιταλικά: *L'arte dei Rumori*), ο Russolo διατυπώνει τις βασικές αρχές του φουτουριστικού κινήματος, εκφράζοντας την πεποίθηση ότι το νέο ηχοτοπίο, το οποίο διαμόρφωσαν οι μηχανές κατά την

εποχή της Βιομηχανικής Επανάστασης, μπορεί να συμβάλλει στην ικανότητα των ανθρώπων να αναγνωρίζουν και να κατανοούν πιο σύνθετους ήχους. Συγκεκριμένα, στα συμπεράσματα του αναφέρει ότι:

Όταν η ζωγραφική αποτυπώνει τον θόρυβο

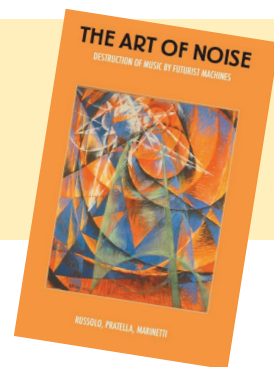
«*Η ποικιλία των θορύβων είναι ανεξάντλητη. Αν σήμερα, σε μια εποχή με περίπου χίλιες διαφορετικές μηχανές, μπορούμε να διακρίνουμε χίλιους διαφορετικούς θορύβους, τότε αύριο — καθώς οι νέες μηχανές συνεχώς πολλαπλασιάζονται — θα είμαστε σε θέση να αναγνωρίζουμε δέκα, είκοσι ή και τριάντα χιλιάδες διαφορετικούς ήχους. Όχι απλώς με έναν μιμητικό τρόπο, αλλά συνδυάζοντάς τους δημιουργικά, σύμφωνα με τη φαντασία μας.*»

Ο Russolo ήταν μουσικός και ζωγράφος. Μπορείτε να δείτε τους πίνακες ζωγραφικής του στο βίντεο: *Artist Luigi Russolo (1885 - 1947) | Italian Painter | WAA*.

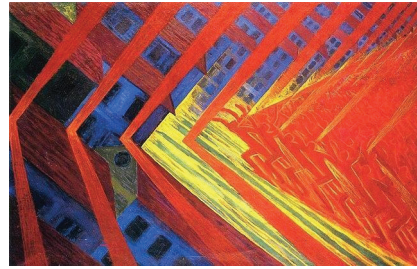
Ο Φουτουρισμός στη ζωγραφική

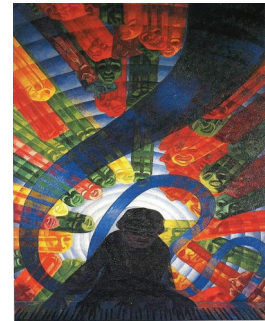
Ο Russolo φανταζόταν μια φουτουριστική ορχήστρα αποτελούμενη από *Intonarumori*, για την οποία θα συνέθετε μουσική, συνδυάζοντας ήχους από τις έξι κατηγορίες θορύβων που ο ίδιος είχε διαχωρίσει.

1. Βρυχηθμοί, βροντές, εκρήξεις, κρότοι.
2. Σφυρίγματα, φυσήματα.
3. Ψίθυροι, μουρμουρητά, γουργουρητά.
4. Τριξίματα, θροϊσματα, βουητά, ξυσίματα.
5. Ήχοι από χτύπημα σε μέταλλα, ξύλα, δέρματα, πέτρες, κεραμικά κ.λπ.
6. Φωνές ζώων και ανθρώπων, κραυγές, ουρλιαχτά, λυγμοί.

Στο μανιφέστο του υποστήριζε, ότι στην εποχή του η μουσική είχε φτάσει σε σημείο όπου δεν είχε πλέον τη δύναμη να ενθουσιάζει ή να εμπνέει ακροατές. Πίστευε ότι η πολυπλοκότητα των μουσικών συνθέσεων του 20ού αιώνα αντανakλούσε τη θορυβώδη βιομηχανική εποχή. Θεωρούσε ότι η χρήση των πολλών διάφωνων συγκορδιών στα έργα προετοίμαζε την είσοδο του θορύβου στη μουσική, καθώς οι συνθέτες αναζητούσαν όλο και περισσότερη ένταση στα έργα τους για να εκφράσουν τις γρήγορες αλλαγές της κοινωνίας που ζούσαν.

Luigi Russolo - Dynamism of a car (1913)

Luigi Russolo - La musica (1912)

Ακούστε τα έργα *Serenata per intonarumori e strumenti* και *Die Kunst der Geräusche (The Art of Noise)* και καταγράψτε:

- Πόσοι διαφορετικοί ήχοι ακούγονται σε συνδυασμό με την ορχήστρα;
- Ποιο στοιχείο σάς έκανε εντύπωση και γιατί;
- Θα χαρακτηρίζατε τη μουσική αυτή συμβατική ή διαφορετική από ό,τι έχετε συνηθίσει; Σας άρεσε; Αιτιολογήστε την άποψή σας.

Για να γίνετε και εσείς φουτουριστές θα πρέπει να ακολουθήσετε τις βασικές αρχές που διατύπωσε ο Russolo στο μανιφέστο του. Συγκεκριμένα, θα πρέπει να:

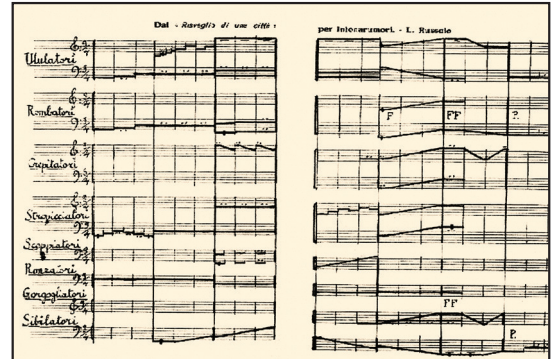
- δημιουργήσετε νέους θορύβους-ήχους και να προσπαθήσετε να αναπαράγετε τα άπειρα ηχοχρώματα των θορύβων-ήχων,
- απελευθερωθείτε από το συμβατικό τρόπο μουσικής σκέψης και να εξερευνήσετε τους ποικίλους ρυθμούς του θορύβου (π.χ. το ρυθμό μιας μηχανής).
- επινοήσετε νέα όργανα τα οποία να αναπαράγουν την πολυπλοκότητα των θορύβων και συγκροτήσετε ορχήστρες, με τις οποίες όχι μόνο θα μιμήστε τους θορύβους-ήχους, αλλά θα τους συνδυάζετε ρυθμικά και τονικά με έναν δικό σας μοναδικό τρόπο. Εξάλλου, η ποικιλία των θορύβων-ήχων είναι ανεξάντλητη!

Intonarumori

Αναστοχασμός:

- Τελικά, 100 χρόνια μετά, ακούμε τη μουσική που φαντάστηκε ο Russolo;
- Η μουσική των θορύβων-ήχων μεταφέρει κάποιο μήνυμα και ποιο είναι αυτό;
- Υπάρχουν σήμερα μουσικά είδη που σοκάρουν το κοινό; Τραγούδια που μεταφέρουν διαχρονικές ιδέες, αξίες και προβληματισμούς μέσα από την πρωτοτυπία τους; Αναφέρετε συγκροτήματα και καλλιτέχνες που γνωρίζετε.

Luigi Russolo - Παρτιτούρα για το Intonarumori (1913)

Δραστηριότητες εφαρμογής, επέκτασης και αξιολόγησης

1. Γίνετε φουτουριστές, ακολουθώντας τις οδηγίες του Russolo. Χωριστείτε σε ομάδες και ασχοληθείτε μουσικά με τους θορύβους.
2. Συλλέξτε αντικείμενα που παράγουν διαφορετικούς θορύβους-ήχους. Δημιουργήστε νέους θορύβους-ήχους και ηχοχρώματα. Συνδυάστε τα και κατασκευάστε ένα νέο μοναδικό όργανο. Τι όνομα θα του δώσετε; Δημιουργήστε τη φουτουριστική ορχήστρα της τάξης «Ο Θόρυβος».
3. Συνθέστε μια «θορυβώδη μουσική» με τους ήχους που θα διαλέξετε. Αποτυπώστε την σε γραφική παρτιτούρα. Δώστε έναν τίτλο που να ταιριάζει στη σύνθεσή σας.
4. Αυτοσχεδιάστε με τα δικά σας όργανα πάνω σε μια γνωστή μελωδία ή ένα τραγούδι. Συνθέστε ηχοτοπία και επενδύστε με αυτά μία ιδέα, έναν πίνακα, ένα κείμενο, μια διαφήμιση, μια σκηνή από ένα δρώμενο κ.λπ.
5. Ηχογραφήστε τους μουσικούς αυτοσχεδιασμούς της ομάδας σας και αποθηκεύστε τους στον φάκελο μαθήματος. Σχολιάστε το αποτέλεσμα στην τάξη.

ΑΛΕΑΤΟΡΙΚΗ ΜΟΥΣΙΚΗ

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα

Σε αυτό το μάθημα θα:

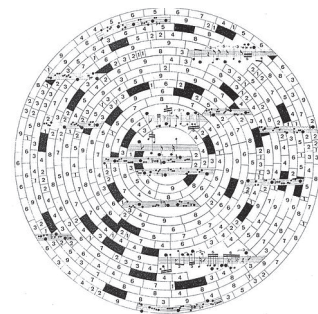
- εξερευνήσουμε το μουσικό κίνημα του Αλεατορισμού,
- έρθουμε σε επαφή με τη βιογραφία και το έργο του John Cage,
- γνωρίσουμε την έννοια του προετοιμασμένου πιάνου.

Λέξεις κλειδιά: αλεατορική μουσική, John Cage, προετοιμασμένο πιάνο

Εξερευνώντας τον 20ό αιώνα: Αλεατορική μουσική

Η Αλεατορική μουσική εμφανίστηκε κατά τη δεκαετία του 1950 και αναφέρεται σε μουσικές συνθέσεις των οποίων ειδικότερα χαρακτηριστικά, όπως το μελωδικό υλικό, η τονική γκάμα, ο ρυθμός, η δυναμική και το ύφος, αφήνονται στην ελευθερία του εκάστοτε ερμηνευτή. Ο συνθέτης μπορεί να στηρίζεται στον παράγοντα της τύχης για τη δημιουργία της σύνθεσης. Για παράδειγμα, η επιλογή της τονικότητας του έργου, των φθόγγων ή των δυναμικών, μπορεί να διαμορφώνεται από το ρίξιμο ζαριών ή από μια σειρά τυχαίων αριθμών που εξάγεται από τον υπολογιστή. Παρόλα αυτά, καθώς η ελεύθερη ερμηνεία γίνεται εντός του συνολικού πλαισίου και της αισθητικής ατμόσφαιρας του έργου, δεν προκαλείται αυθαίρετη αλλοίωσή του, αλλά μια αέναη αναδημιουργία του.

Αλεατορική παρτιτούρα

Μαθαίνω για τον Αλεατορισμό

Αα

John Cage και Αλεατορισμός: Γλωσσάρι

John Cage (1912 - 1992)

Ο John Cage, υπήρξε πρωτοπόρος τόσο στον Αλεατορισμό, όσο και στην ηλεκτρονική μουσική και την πειραματική χρήση μουσικών οργάνων, γεγονός που τον καθιστά έναν από τους σημαντικότερους συνθέτες του 20ού αιώνα. Υπήρξε πολύπλευρη προσωπικότητα, που μεταξυ άλλων, ασχολήθηκε με τη σύνθεση, τη φιλοσοφία, την ποίηση και τις εικαστικές τέχνες.

Οι δάσκαλοι του John Cage

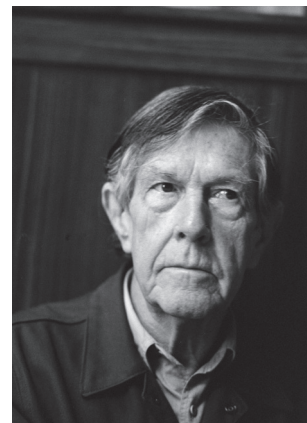

Arnold
Schönberg

Henry
Cowell

Στους δασκάλους του περιλαμβάνονται οι ιδιαίτερα καινοτόμοι συνθέτες **Arnold Schönberg**, (1874 - 1951) και **Henry Cowell** (1897 - 1965).

John Cage

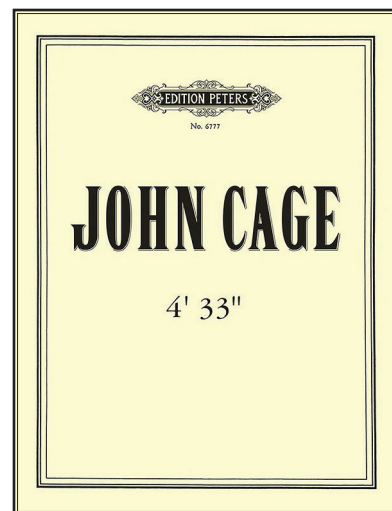

4'33''

John Cage

I
TACET
II
TACET
III
TACET

Πρόκειται για την πιο γνωστή σύνθεση του Cage και το πιο σημαντικό από τα έργα του, σύμφωνα με τον ίδιο τον συνθέτη. Γράφτηκε το 1952 και αποτελεί μια από τις πλέον αμφιλεγόμενες μουσικές δημιουργίες του 20ού αιώνα. Περιλαμβάνει τρία μέρη και εκτελείται από οποιοδήποτε μουσικό όργανο ή σύνολο μουσικών οργάνων. Ως αλεατορικό έργο, αναδημιουργείται από τους τυχαίους ήχους που παράγονται στο περιβάλλον εντός της διάρκειας των 4'33'' της εκάστοτε εκτέλεσής του. Η σιωπή των μουσικών εκτελεστών λειτουργεί ως αφητηρία και λήξη του χρονικού πλαισίου των 4'33'', εντός του οποίου δημιουργείται η αλεατορική αυτή σύνθεση.

Παρακολουθήστε διαφορετικές εκτελέσεις του έργου και εκτελέστε το 4'33'' με τον δικό σας μοναδικό τρόπο. Όσο διαρκεί η εκτέλεσή του, επικεντρώστε την ακοή σας στους ήχους του περιβάλλοντός σας. Μπορεί να υπάρξει απόλυτη σιωπή;

Sonatas and Interludes

Σύνθεση Αλεατορικής μουσικής

Πρόκειται για ένα επίσης γνωστό έργο του Cage. Είναι ένας κύκλος 20 κομματιών για **προετοιμασμένο πιάνο**. Η έννοια του προετοιμασμένου πιάνου επινοήθηκε από τον Cage και αφορά τη μεταβολή του ήχου του οργάνου μέσω της τοποθέτησης χρηστικών αντικειμένων στις χορδές του.

Προετοιμασμένο πιάνο

Παρακολουθήστε ένα απόσπασμα του έργου και παρατηρήστε τα αντικείμενα που έχουν τοποθετηθεί στο εσωτερικό του οργάνου.

- Πως διαφοροποιείται ο παραγόμενος ήχος από τα αντικείμενα; Με ποια αντικείμενα θα μπορούσατε να δημιουργήσετε μια δικιά σας εκδοχή του προετοιμασμένου πιάνου, ώστε να δημιουργήσετε πρωτότυπους ήχους;
- Μπορείτε να «προετοιμάσετε» ένα μουσικό όργανο της τάξης σας;

Δραστηριότητες εφαρμογής, επέκτασης και αξιολόγησης

1. Εκτός από τον Cage, στο πνεύμα του αλεατορισμού συνέθεσαν μουσική και οι **Pierre Boulez** (1925-2016) και **Karlheinz Stockhausen** (1928-2007). Ακούστε αποσπάσματα από τα έργα *Troisième Sonate pour piano* και *Klavierstück XI* αντίστοιχα και καταγράψτε τις εντυπώσεις σας.
2. Ποια η γνώμη σας για την Αλεατορική μουσική; Θεωρείτε ότι η ύπαρξη του τυχαίου διαστρεβλώνει ή διευρύνει το μουσικό έργο;
3. Μεταξύ των δασκάλων του Cage συγκαταλέγεται και ο Henry Cowell. Παρακολουθήστε μια εκτέλεση του έργου του *Aeolian Harp* (1923). Τι παρατηρείτε; Είναι προετοιμασμένο το πιάνο ή όχι; Πιστεύετε ότι ο Cage επηρεάστηκε από τον Cowell για να διαμορφώσει την ιδέα του προετοιμασμένου πιάνου;

ΜΟΥΣΙΚΑ ΗΧΟΤΟΠΙΑ: R. MURRAY SCHAFER

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα

Σε αυτό το μάθημα θα:

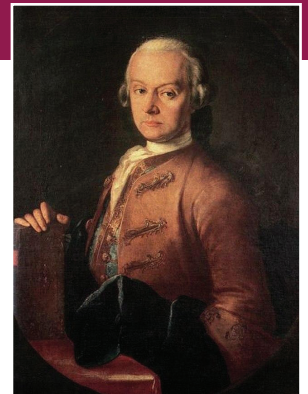
- ακούσουμε τραγούδια που περιέχουν φυσικούς ήχους και ηχοτοπία,
- μελετήσουμε το έργο *Miniwanka* (or 'the Moments of Water') του R. Murray Schafer,
- ευαισθητοποιηθούμε αναφορικά με την επιρροή του ήχου στη ζωή μας.

Λέξεις κλειδιά: ακουστική οικολογία, ηχοτοπία, ηχορύπανση, γραφική παρτιτούρα, R. Murray Schafer, ήχος

Φυσικοί ήχοι στις μουσικές συνθέσεις

Η ιδέα της αξιοποίησης φυσικών ήχων στις συνθέσεις δεν είναι καινούργια, καθώς τη συναντάμε και σε έργα παλαιότερων εποχών. Ένα γνωστό έργο που περιλαμβάνει μουσικά παιχνίδια, ως ήχους που παραπέμπουν στη φαντασία και τον κόσμο της παιδικής ηλικίας, είναι η *Kindersinfonie*, η οποία γράφτηκε γύρω στο 1761–1765. Αν και η πατρότητα του έργου δεν έχει επιβεβαιωθεί, αποδίδεται συχνά στον **Λέοπολντ Μότσαρτ**.

Ακούστε το έργο *Kindersinfonie* γνωστό και ως *Toy Symphony*. Πόσους ήχ/ους παιχνιδιών αναγνωρίζετε;

Οι **The Doors** ήταν αμερικανικό ροκ συγκρότημα, το οποίο δημιουργήθηκε το 1965. Το 1993 εντάχθηκε τιμητικά στο Rock 'n' Roll Hall of Fame. Το τραγούδι "Riders on the Storm" κυκλοφόρησε το 1971 και ήταν το τελευταίο που ηχογράφησε ο τραγουδιστής Jim Morrison πριν από τον αιφνίδιο θάνατό του το ίδιο έτος. Από το 2009, το τραγούδι περιλαμβάνεται στη λίστα Grammy Hall of Fame.

Με την εξέλιξη της τεχνολογίας τον 20ό αιώνα, τα ηχοτοπία που δημιουργούν τα ηλεκτρικά όργανα, όπως τα συνθεσάιζερ, χρησιμοποιούνται στη δημοφιλή μουσική για να δημιουργούν ηχητικά εφέ και να τονίζουν το νόημα των στίχων. Χαρακτηριστικός είναι ο τρόπος που οι The Doors αξιοποίησαν το ηχοτοπίο της βροχής και του κεραυνού στο τραγούδι *Riders On The Storm*.

Ακούστε το *Riders On The Storm* και παρατηρήστε τον ήχο της βροχής. Σε ποια σημεία εισάγεται; Τι προσπαθεί να τονίσει;

Raymond Murray Schafer (1933-2021)

Aa

Γλωσσάρι: Μουσικά Ηχοτοπία

Η ιδέα της αξιοποίησης των φυσικών ηχοτοπιών στη δυτικοευρωπαϊκή μουσική προέκυψε από την παιδαγωγική πρόθεση του **Raymond Murray Schafer** (Ρέιμοντ Μάρρεϊ Σέιφερ) να κατευθύνει την προσοχή του ακροατή στους ήχους της φύσης και να τον ευαισθητοποιήσει να παρατηρεί το ηχητικό περιβάλλον, μέσα στο οποίο ζει.

Ο Murray Schafer, προβληματισμένος από την ηχορύπανση της πόλης όπου ζούσε, αναζητούσε λύσεις για ένα ισορροπημένο ηχητικό περιβάλλον σε μια κοινωνία γεμάτη θορύβους.

Για τον λόγο αυτό, δημιούργησε στα τέλη της δεκαετίας του 1960 το ερευνητικό και εκπαιδευτικό πρόγραμμα "World

Ο **Murray Schafer** ήταν Καναδός συνθέτης, συγγραφέας, εκπαιδευτικός μουσικής και περιβαλλοντολόγος. Καθιέρωσε τον όρο «ακουστική οικολογία». Συνέθεσε ηχοτοπία τα οποία αποτύπωνε σε γραφικές παρτιτούρες. Είναι γνωστός για το ερευνητικό πρόγραμμα μελέτης των ηχοτοπιών "World Soundscape Project".

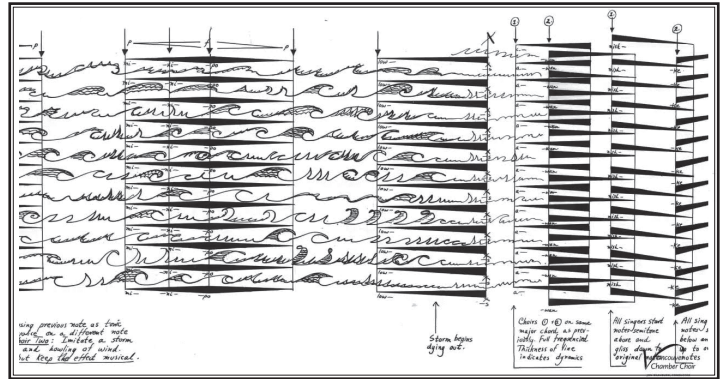
Μπορείτε να αναζητήσετε περισσότερες πληροφορίες στην επίσημη σελίδα του "**World Soundscape Project**".

Soundscape Project" στο Πανεπιστήμιο Simon Fraser. Το έργο αυτό εγκαινίασε τη σύγχρονη μελέτη της «Ακουστικής Οικολογίας». Η επιτυχία του προγράμματος, που αφορούσε τη μελέτη των ηχοτοπιών και της επίδρασής τους στον άνθρωπο, συνέβαλε στη θέσπιση νομοθεσίας από το κράτος του Καναδά για τον περιορισμό του περιβαλλοντικού θορύβου.

Ο Schafer πίστευε ότι η τέχνη έχει τη δύναμη να βελτιώσει άμεσα ή έμμεσα την ποιότητα της ζωής μας. Γνωρίζετε άλλες περιπτώσεις που η τέχνη μας βοηθάει και ποιες είναι αυτές;

Ένα χαρακτηριστικό δείγμα των ηχοτοπιών στις συνθέσεις του Schafer είναι το έργο *Miniwanka or The Moments of Water* (1971), που παρουσιάζει την εξιστόρηση των μεταμορφώσεων του νερού. Ο ίδιος ο συνθέτης αναφέρει στην παρτιτούρα για την ερμηνεία του έργου ότι:

Απόσπασμα της παρτιτούρας του "Miniwanka" or "The Moments of Water"

«Το "Miniwanka" είναι ένα έργο που περιγράφει τις διάφορες καταστάσεις του νερού. Το κείμενο αποτελείται από λέξεις για το νερό, τη βροχή, το ρεύμα, το ποτάμι, την ομίχλη και τον ωκεανό, στις ακόλουθες βορειοαμερικανικές ινδιάνικες γλώσσες: Dakota, Wapto, Crow, Chinook, Achomawi, Otchirwe, Salish, Natick, Klamath και Luiseno. Μπορεί να τραγουδηθεί από χορωδία S. A. ή από μικτή χορωδία S.A.T.B. [...]. Το έργο περιγράφει τη μεταμόρφωση του νερού, από τις σταγόνες της βροχής (γράμματα A και B) στα ρυάκια και τους καταρράκτες (C), στις ήσυχες λίμνες (D), στα πλατιά ποτάμια (E) και στο φινάλε στις εκβολές των ποταμών (F) και στον ωκεανό (G)».

Κρυπτόλεξο: Μουσικά Ηχοτοπία

Αναζητήστε την εκτέλεση του έργου *Miniwanka* από την χορωδία Vancouver Chamber Choir. Με ποιον τρόπο ο συνθέτης απεικονίζει τον ήχο του νερού; Παρατηρήστε τα γράμματα **A, B, C, D, E, F, G, H** πάνω στην παρτιτούρα και σημειώστε τα σύμβολα που περιγράφουν τη μεταμόρφωση του νερού από βροχή σε ωκεανό.

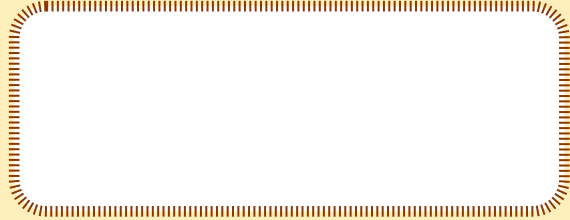
A	Νότες σταγόνες
B	Σταγόνες βροχής
C	Ρυάκια καταρράκτες
D	Ήσυχες λίμνες
E	Πλατιά ποτάμια
F	Εκβολές των ποταμών
G	Ωκεανός

Soundscape Town
Composition App

Δημιουργήστε σε γραφική παρτιτούρα ένα δικό σας ηχοτοπία. Θα πρέπει να έχει μια λογική ηχητική εξέλιξη, όπως η μεταμόρφωση του νερού στο έργο του Schafer. Εκτελέστε και ηχογραφήστε το αποτέλεσμα.

Αναστοχασμός:

- Για ποιους λόγους οι συνθέτες αξιοποιούν τα ηχοτοπία στα έργα τους;
- Πώς επηρεάζει τη ζωή μας το ηχοτοπία της φύσης και το ηχοτοπία της πόλης;
- Πώς επηρεάζουν οι ήχοι και η μουσική την ποιότητα της ζωής μας στο περιβάλλον όπου ζούμε;

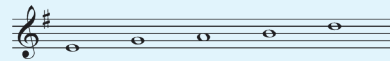

Παρτιτούρα του τραγουδιού "Riders on the Storm"

Δραστηριότητες εφαρμογής, επέκτασης και αξιολόγησης

1. Μελετήστε τη μελωδία του τραγουδιού *Riders on the Storm* των *The Doors*. Κυκλώστε τις νότες που έχει η μελωδία. Πόσες είναι; Πώς λέγονται οι κλίμακες με 5 φθόγγους;

Em A Em A Em A Em Am
Rid-ers on the storm. Rid-ers on the storm. In -
Am Bm7 Am D Em A Em A
to this house we're born. In - to this world we're thrown, like a
D C Em A Em A
dog with - out a bone an ac-tor out on loan. Ri-ders on the storm...

- Ενορχηστρώστε με μελωδικά, ρυθμικά και αυτοσχέδια όργανα. Μιμηθείτε τη βροχή με ήχους (χέρια, φωνή, σώμα, αντικείμενα κ.λπ.). Ηχογραφήστε και σχολιάστε την ερμηνεία σας.

Η γυναικεία χορωδία **Amalgamation Choir** συνδυάζει την Jazz με την παραδοσιακή μουσική της Μεσογείου. Δημιουργήθηκε από τη μουσική Βασιλική Αναστασίου.

2. Ακούστε και συγκρίνετε το ηχοτοπία της βροχής στα παρακάτω τραγούδια. Σημειώστε τις ομοιότητες και τις διαφορές.

- **Riders On The Storm** από τους The Doors.
- **Africa** των Toto από το Σλοβενικό συγκρότημα Perpetuum Jazzile.
- **Ksenitia tou Erota** (Giorgos Kalogirou) από τη χορωδία Amalgamation Choir.

- Μιμηθείτε το ηχοτοπία της βροχής ως προς τη διαβάθμιση της έντασης από τις πρώτες σταγόνες ως την καταιγίδα και αντίστροφα.
- Επενδύστε ένα δικό σας τραγούδι με το ηχοτοπία της βροχής ή κάποιον άλλο ηχοτοπία σχετικό με τους στίχους. Ηχογραφήστε και σχολιάστε το αποτέλεσμα.

Το Σλοβενικό συγκρότημα **Perpetuum Jazzile** έγινε γνωστό για την a cappella εκτέλεση του τραγουδιού *Africa* των Toto.

Δημοφιλή μουσικά ρεύματα του 20ού και του 21ου αιώνα

1	Η Blues μουσική	63
2	Στον παλμό του Ragtime	67
3	Τραγούδια ακτιβισμού και διαμαρτυρίας: η φωνή του Manu Chao	69
4	Η εποχή του Rock	72
5	Τα μυστικά των διαχρονικών pop τραγουδιών	77
6	The Beatles	79

Η BLUES ΜΟΥΣΙΚΗ

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα

Σε αυτό το μάθημα θα:

- έρθουμε σε επαφή με το είδος μουσικής που είναι γνωστό ως Blues,
- αναγνωρίσουμε χαρακτηριστικά της μουσικής Blues, όπως είναι οι blue notes, η ερώτηση-απάντηση, το blues δωδεκάμετρο,
- τραγουδήσουμε και θα αυτοσχεδιάσουμε πάνω σε blues δωδεκάμετρο.

Λέξεις κλειδιά: μουσική Blues, blues notes, blues κλίμακες, ερώτηση-απάντηση, αυτοσχεδιασμός, blues δωδεκάμετρο, συναισθήματα

Μουσική Blues

Η μουσική Blues εμφανίστηκε στα τέλη του 19ου αιώνα στις νότιες περιοχές των Η.Π.Α., ως μια εξέλιξη των τραγουδιών εργασίας και των Spirituals. Το νέο μουσικό ιδίωμα που προέκυψε, περιλάμβανε συνήθως έναν τραγουδιστή, συνοδευόμενο από κιθάρα. Άλλα συχνά όργανα που χρησιμοποιούνται είναι το **πιάνο**, η **φυσσαρμόνικα**, τα **ντραμς**, το **μπάσο**, το **σαξόφωνο** και η **τρομπέτα**.

Τα blues τραγούδια εκφράζουν ένα παράπονο, μια λύπη, την απώλεια, τη μοναξιά ή την επιθυμία, καθώς μιλούν για τα βάσανα και τις δυσκολίες της ζωής των Αφροαμερικανών. Άλλωστε, ο όρος «blues» προέρχεται από την αγγλική έκφραση «to have the blues», που σημαίνει να έχει κανείς μελαγχολία, καθώς το μπλε χρώμα συνδέεται στην αγγλική κουλτούρα με τη θλίψη. Πιο

Fred McDowell (1904-1972),
Αμερικανός τραγουδιστής και
κιθαρίστας της μουσικής Blues

Crazy Blues

σπάνια, εκφράζουν πιο θετικά συναισθήματα, όπως είναι η ελπίδα και η δύναμη. Μια από τις πιο σημαντικές εκπροσώπους της μουσικής Blues είναι η αμερικανίδα τραγουδίστρια **Bessie Smith** (1894 - 1937), γνωστή ως η «αυτοκράτειρα των Blues».

Απόσπασμα ταινίας:
η Bessie Smith
τραγουδάει Blues

Ακούστε το τραγούδι της "Lost your head" και παρατηρήστε την ιδιαίτερα συναισθηματική ερμηνεία της.

- Ποιο μουσικό όργανο έχει τον ρόλο της αρμονικής και ρυθμικής συνοδείας; Ποιο όργανο απαντάει στη φωνή;
- Ένα χαρακτηριστικό της Blues μουσικής είναι η μορφή «ερώτηση - απάντηση». Μπορείτε να το εντοπίσετε στην ηχογράφηση;

Lost your head (1926)

I was with you, baby, when you didn't have a dime.
I was with you, baby, when you didn't have a dime.
Now since you got plenty money, you have thrown
your good girl down.
Once ain't for always and two ain't for twice.
Once ain't for always and two ain't for twice.
When you get a good girl, you'd better treat her nice.

Μετά από κάθε στίχο, ακολουθεί απάντηση από ένα μουσικό όργανο που επαναλαμβάνει ή συμπληρώνει τη φωνητική γραμμή, επαναλαμβάνοντας ακριβώς ή περίπου τη ρυθμομελωδική φράση που έχει προηγηθεί. Η «ερώτηση - απάντηση» μπορεί να χρησιμοποιηθεί τόσο στη μελωδική, όσο και στη ρυθμική δομή των τραγουδιών. Συμβάλλει στη δημιουργία ενός διαλόγου ανάμεσα στον τραγουδιστή, ο οποίος «θέτει» μια ερώτηση μέσω μιας μουσικής φράσης ή ενός στίχου, και τη χορωδία ή το μουσικό όργανο, το οποίο «απαντά». Πρόκειται ουσιαστικά για έναν τρόπο έκφρασης συναισθημάτων, με τον τραγουδιστή ή έναν σολίστα να εκφράζει ένα συναίσθημα και τη χορωδία ή τα μουσικά όργανα να το επιβεβαιώνουν και να το ενισχύουν.

Στίχοι στην Blues μουσική και μορφή AAB

Παρατηρήστε τους στίχους του "Lost your head". Ποιο είναι το κύριο μήνυμα που εκφράζουν οι στίχοι; Πώς θα περιγράφατε την προσωπικότητα της ηρώιδας του τραγουδιού, αν αναλογιστείτε και την εποχή που ηχογραφήθηκε το τραγούδι; Οι στίχοι της Blues συνήθως ακολουθούν τη μορφή AAB. Ο πρώτος στίχος αποτελεί μια δήλωση, η οποία επαναλαμβάνεται ίδια ή ελαφρώς παραλλαγμένη στον δεύτερο στίχο, ενώ ο τρίτος στίχος αναλύει ή αναπτύσσει την ιδέα που παρουσιάστηκε στον πρώτο ή στο δεύτερο στίχο (αντιδήλωση). Ακολουθούν οι στίχοι του "Lost your head" αυτή τη μορφή:

Δημιουργήστε μια πρωτότυπη στροφή για ένα θέμα της καθημερινότητάς σας που σας προκαλεί αρνητικά συναισθήματα, σε μορφή AAB (δήλωση - αντιδήλωση).

Συλλογή τραγουδιών της Bessie Smith

Ο **αυτοσχεδιασμός** είναι βασικό χαρακτηριστικό της μουσικής Blues, καθώς αφορά τους στίχους, τις μελωδικές γραμμές και τη συνοδεία των μουσικών οργάνων.

Θα μπορούσε κανείς να υποστηρίξει ότι ο αυτοσχεδιασμός αποτελεί αναλογία του ελεύθερου διαλόγου. Ως αυτοσχεδιασμό, εννοούμε την αυθόρμητη δημιουργία μουσικής ή στίχων χωρίς πρόθεση για αναθεώρηση ή βελτίωση. Πρόκειται για μια δημιουργία της στιγμής.

κιθάρα πούρων
(cigar box guitar)

Μπορείτε να συνεχίσετε με νέες στροφές το ποίημα / τραγούδι που ξεκινήσατε προηγουμένως; Αυτή τη φορά αυτοσχεδιάζοντας προφορικά!

Blue notes και blues κλίμακες

Οι «μπλε νότες» (blue notes) αποτελούν ένα από τα χαρακτηριστικά στοιχεία της μουσικής Blues και συνιστούν εκφραστικές τονικές αποκλίσεις μικρότερες του ημιτονίου. Πρόκειται για νότες που εκτελούνται ελαφρώς υψηλότερα (sharp) ή χαμηλότερα (flat) από τη θέση τους στις τυπικές μείζονες και ελάσσονες κλίμακες, διαμορφώνοντας έτσι τις χαρακτηριστικές blues κλίμακες και προσδίδοντας στο τραγούδι έντονο συναισθηματικό και εκφραστικό χαρακτήρα. Συχνότερα, οι «μπλε νότες» αφορούν τη βάρυνση (χαμήλωμα) της πέμπτης νότας μιας ελάσσονας πεντατονικής κλίμακας. Ενδεικτικά, η blues κλίμακα από Ντο προκύπτει αν βαρύνουμε την πέμπτη νότα (Σολ) της πεντατονικής κλίμακας σε Ντο ελάσσονα.

Ντο Ελάσσονα πεντατονική	Ντο Blues

Δοκιμάστε να παίξετε τις παραπάνω κλίμακες σε μουσικό όργανο και αυτοσχεδιάστε με τη βοήθεια του μαθησιακού αντικειμένου *Εφαρμογή για νέους μπλουζίστες* στην πλατφόρμα *Φωτόδεντρο*.

Δωδεκάμετρο blues

Το blues δωδεκάμετρο είναι μια πολύ γνωστή μουσική μορφή που αξιοποιείται τόσο στο πλαίσιο της μουσικής Blues όσο και σε άλλα δημοφιλή είδη (π.χ. Rock n' Roll). Μια τυπική μορφή blues δωδεκάμετρου αποτελείται από μια αρμονική πρόοδο (ακολουθία συχορδιών) δώδεκα μέτρων, η οποία επαναλαμβάνεται μέχρι το τέλος του τραγουδιού. Συγκεκριμένα, χρησιμοποιούνται μόνο οι κύριες βαθμίδες μιας κλίμακας, δηλαδή η τονική (I), η υποδεσπόζουσα

(IV) και η δεσπόζουσα (V). Μπορείτε να παρατηρήσετε δίπλα την κατανομή των συγχορδιών στα δώδεκα μέτρα.

A	I	I	I	I
A	IV	IV	I	I
B	V	IV	I	I

Ακούστε ξανά το τραγούδι “Lost your head” και συμπληρώστε τους στίχους (φωνή) και τα όργανα που ακούτε σε κάθε μέτρο στο πρώτο blues δωδεκάμετρο, δηλαδή στην πρώτη στροφή. Ο παρακάτω πίνακας αντιπροσωπεύει τα δώδεκα μέτρα.

Lost your head (1926)

I was with you, baby, when you didn't have a dime (2 φορές)
Now since you got plenty money, you have thrown your good girl down.

A	I	I	I	I
A	IV	IV	I	I
B	V	IV	I	I

Αυτοσχεδιάστε πάνω σε ένα δωδεκάμετρο blues, αξιοποιώντας ένα μουσικό κομμάτι play along ή backing track. Μπορείτε να χρησιμοποιήσετε μελωδικά όργανα της τάξης σας ή εικονικά μουσικά όργανα.

Συνθέτω πάνω σε ένα blues δωδεκάμετρο

Δραστηριότητες εφαρμογής, επέκτασης και αξιολόγησης

1. Ακούστε το τραγούδι “Johnny B. Goode” (1958) του **Chuck Berry** και το πιο σύγχρονο “Mercy” (2008) της **Duffy** και προσπαθήστε να διακρίνετε την ακολουθία των συγχορδιών και τη χρήση του δωδεκάμετρου blues.
2. Σε ομάδες, αναζητήστε μουσικούς της Blues και δημιουργήστε μια παρουσίαση με διαφάνειες, στην οποία κάθε ομάδα θα σκιαγραφήσει το βιογραφικό και το μουσικό στυλ ενός επιλεγμένου καλλιτέχνη.

Αρμονικά Διαστήματα και Συγχορδίες

3. Παρακολουθήστε το ντοκιμαντέρ *My Rembetika Blues* της Μαίρης Ζουρναζή που αφηγείται τη σχέση των Ρεμπέτικων -των ελληνικών Blues- με τον ξεριζωμό των Ελλήνων προσφύγων, εστιάζοντας στη δύναμη της μουσικής να ενώνει τους ανθρώπους. Αναζητήστε ομοιότητες και διαφορές μεταξύ της μουσικής Blues και του Ρεμπέτικου.

Συνθέτω πάνω σε ένα blues δωδεκάμετρο

Blues Jam Keys!

ΣΤΟΝ ΠΑΛΜΟ ΤΟΥ RAGTIME

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα

Σε αυτό το μάθημα θα:

- εξερευνήσουμε το μουσικό είδος του Ragtime,
- γνωρίσουμε τη βιογραφία και το έργο του Scott Joplin.

Λέξεις κλειδιά: *Ragtime, Scott Joplin, συγκοπτόμενος ρυθμός*

Η Ragtime μουσική

Το Ragtime είναι μουσικό συνθετικό είδος που δημιουργήθηκε στις αφροαμερικανικές κοινότητες της Αμερικής. Εμφανίστηκε περίπου το 1870 και άκμασε κατά την περίοδο 1890 - 1910. Άσκησε μεγάλη επιρροή στην αρχική μορφή της Jazz και εξελίχθηκε σε ένα είδος δημοφιλούς μουσικής των Αμερικάνων.

Εξερευνώ το Ragtime

Συγκοπτόμενος ρυθμός και συγκοπή

Αρχικά, επρόκειτο για πιανιστικές συνθέσεις με βασικό μουσικό χαρακτηριστικό τον συγκοπτόμενο ρυθμό σε 2/4 ή 4/4. Σταδιακά, απέκτησαν δεξιοτεχνικό χαρακτήρα, με αποτέλεσμα να εκτελούνται συχνά σε ιδιαίτερα γρήγορο tempo, έτσι ώστε να αναδεικνύονται όλες οι εναλλαγές του μουσικού περιεχομένου.

MAPLE LEAF RAG.

BY SCOTT JOPLIN.

Tempo di marcia.

Scott Joplin (1868 - 1917)

Ο Αμερικάνος συνθέτης και πιανίστας **Scott Joplin**, θεωρείται ο κύριος εκπρόσωπος του Ragtime και έγραψε περίπου 40 τέτοια έργα. Καθώς καταγόταν από φτωχή οικογένεια, δεν είχε τη δυνατότητα να παρακολουθήσει συστηματικές πιανιστικές σπουδές. Ένας μουσικοπαιδαγωγός της εποχής εκείνης, ο Julius Weiss, ανακάλυψε το μεγάλο ταλέντο του και αποφάσισε να του παραδώσει μαθήματα αφιλοκερδώς. Τον μύησε στη δυτικοευρωπαϊκή μουσική και επιπλέον, βοήθησε τη μητέρα του να αγοράσει ένα πιάνο για να μπορεί να εξασκείται. Η σύνθεση που τον έκανε διεθνώς γνωστό, είναι το έργο του για πιάνο, *Maple Leaf Rag*. Εξίσου δημοφιλές είναι και το έργο του *The Entertainer*.

Maple Leaf Rag (1899)

Το *Maple Leaf Rag*, είναι το πρώτο πετυχημένο Ragtime και αποτελεί το έργο που επηρέασε μεταγενέστερους συνθέτες να ασχοληθούν με το συγκεκριμένο μουσικό είδος. Είναι δεξιοτεχνικό, σε μέτριο tempo (tempo di marcia). Το αριστερό χέρι εκτελεί κυρίως όγδοα με τέτοιο τρόπο, ώστε να διατηρείται ο σταθερός παλμός των 2/4, ενώ το δεξί χέρι εκτελεί το μελωδικό μέρος, το οποίο διακρίνεται από πολλές συγχοπές.

Aa

Scott Joplin και Ragtime: Γλωσσάρι

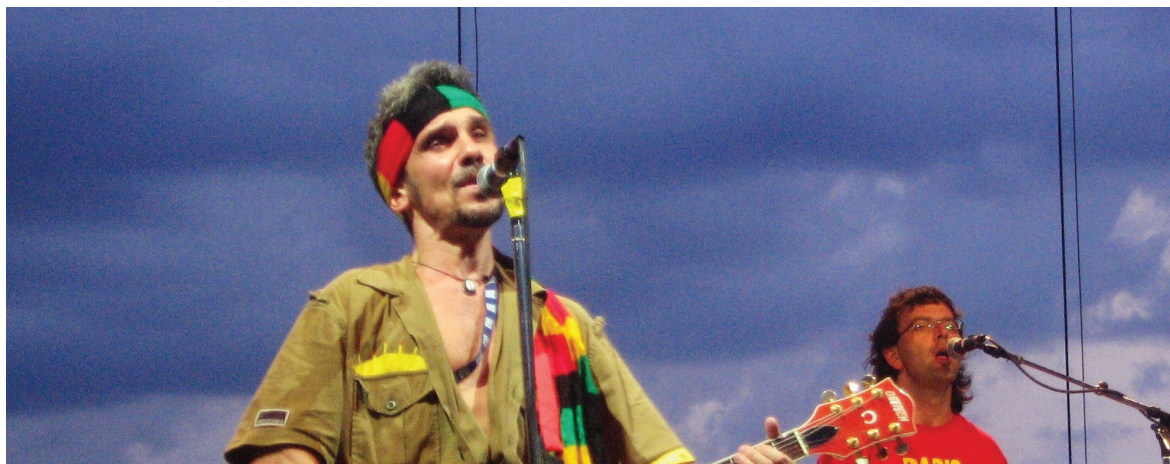
Συνοδέψτε ρυθμικά το έργο *Maple Leaf Rag* με κρουστά σώματος. Αναζητήστε το βίντεο *Maple Leaf Rag Body Percussion* και δείτε με ποια μέρη του σώματος μπορείτε να εκτελείτε τις ρυθμικές αξίες ως body percussion.

Δραστηριότητες εφαρμογής, επέκτασης και αξιολόγησης

1. Για να κατανοήσετε καλύτερα τον συγκοπτόμενο ρυθμό, ακούστε το Ragtime του Scott Joplin, με τίτλο *The Entertainer*.
2. Το Ragtime αποτέλεσε πηγή έμπνευσης και δημιουργίας και για Ευρωπαίους συνθέτες. Ακούστε αποσπάσματα από το "Golliwogg's Cake Walk" (*Children's Corner*) του **Claude Debussy** (1862-1918), το *Rag-Time Parade* του **Erik Satie** (1866-1925) και το Ragtime του **Igor Stravinsky** (1882-1971) και προσπαθήστε να εντοπίσετε τα χαρακτηριστικά του Ragtime σε αυτά.

ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΑΚΤΙΒΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΔΙΑΜΑΡΤΥΡΙΑΣ: Η ΦΩΝΗ ΤΟΥ MANU CHAO

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα

Σε αυτό το μάθημα θα:

- έρθουμε σε επαφή με τη μουσική του Manu Chao,
- μελετήσουμε τα αρμονικά διαστήματα και τις κύριες συγχορδίες,
- εξερευνήσουμε τη σημασία και τις κοινωνικές προεκτάσεις των τραγουδιών διαμαρτυρίας.

Λέξεις κλειδιά: *Manu Chao, κύριες συγχορδίες, συνοδεία τραγουδιού, τραγούδια διαμαρτυρίας*

Manu Chao

Ο Manu Chao, γεννημένος στο Παρίσι (1961) και με καταγωγή από την Ισπανία, είναι ένας καλλιτέχνης που δεν αναγνωρίζεται μόνο για τη μουσική του, αλλά και για την πολιτική του δράση - ακτιβισμό. Ξεκίνησε την καριέρα του με τους Mano Negra, ένα συγκρότημα που συνδύασε την Rock με πολλά άλλα μουσικά είδη. Μετά τη διάλυση τους, συνέχισε ως σόλο καλλιτέχνης, δημιουργώντας άλμπουμ, όπως το *Clandestino*, το οποίο γνώρισε μεγάλη διεθνή επιτυχία. Είναι γνωστός για την ανάμειξη γλωσσών στα τραγούδια του (όπως Ισπανικά, Γαλλικά, Βραζιλιάνικα-Πορτογαλικά, Αγγλικά), καθώς και τη χρήση διαφορετικών ρυθμών, ειδικά από τις λατινο-αμερικάνικες παραδόσεις (όπως Reggae, Salsa, Rumba, Rap), αντανακλώντας την πολυπολιτισμική του ταυτότητα.

Manu Chao

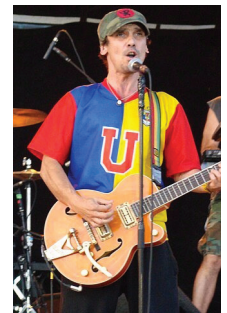
Το τραγούδι “Desaparecido” (εξαφανισμένος) είναι δημιουργία (μουσική σύνθεση και στίχοι) του Manu Chao. Είναι το δεύτερο τραγούδι από τον πρώτο προσωπικό του δίσκο *Clandestino*, ο οποίος ηχογραφήθηκε το 1998. Ακούστε το τραγούδι σε μορφή караόκε και μάθετε να το τραγουδάτε.

Το τραγούδι είναι γραμμένο στα ισπανικά. Βρείτε τι σημαίνουν οι στίχοι του, αξιοποιώντας μια εφαρμογή για μετάφραση (π.χ. Google translate). Ποιο είναι το νόημα του τραγουδιού κατά τη γνώμη σας;

Κύριες συχορδίες

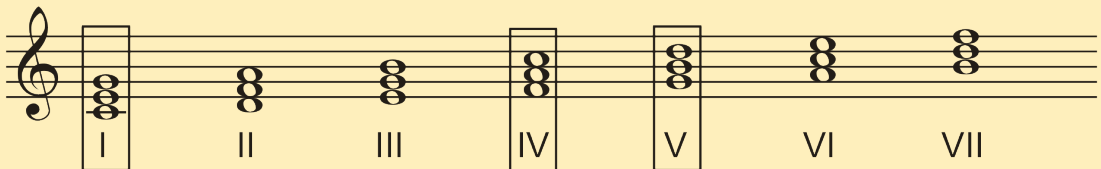
Όταν τρεις ή περισσότερες νότες (τονικά ύψη) εκτελούνται ταυτόχρονα, αυτό ονομάζεται **συχορδία**. Οι συχορδίες μπορούν να αναστραφούν (να αλλάξει η σειρά των νοτών), αλλά παίρνουν το όνομά τους πάντα από τη θεμέλιο νότα τους, δηλαδή τη βάση. Στη δυτικοευρωπαϊκή μουσική, οι τρίφωνες συχορδίες, οι οποίες αποτελούνται από τρεις νότες, χρησιμοποιούνται συχνά. Αυτές οι συχορδίες δομούνται τυπικά από δύο διαστήματα τρίτης που ηχούν ταυτόχρονα.

Πολλές φορές αναφερόμαστε στη θέση και στη λειτουργία που έχει μια συχορδία στο πλαίσιο μιας κλίμακας. Οι συχορδίες που βρίσκονται στην 1η (**I**), στην 4η (**IV**) και στην 5η (**V**) θέση ή αλλιώς **βαθμίδα**, είναι οι **κύριες** συχορδίες της κλίμακας, καθώς η διαδοχή τους ενισχύει στον ακροατή την αίσθηση της τονικότητας. Οι συχορδίες αυτές αξιοποιούνται για να συνοδεύσουμε τη μελωδία μας με μεγαλύτερη συχνότητα από τις υπόλοιπες (δευτερεύουσες) συχορδίες μιας κλίμακας.

Δείτε παρακάτω τις συχορδίες που σχηματίζονται σε κάθε βαθμίδα της Ντο μείζονας και παίξτε στο αρμόνιο τις κύριες συχορδίες.

Αρμονική συνοδεία ενός τραγουδιού

Τώρα που μάθατε να τραγουδάτε το “Desaparecido”, μπορείτε να το συνοδέψετε με τις κύριες συχορδίες στην τονικότητα της Λα ελάσσονας: **Am**, **E7**, **Dm**. Επιλέξτε ένα από τα παρακάτω όργανα και μάθετε τις παρακάτω συχορδίες. Όταν τις μάθετε σε καλό επίπεδο, προσπαθήστε να συνοδέψετε το τραγούδι σύμφωνα με τις συχορδίες που αντιστοιχούν σε κάθε στίχο.

	Am	Dm	E7
Πιάνο			
Κιθάρα			
Γιουκαλίλι			

Verse

Am Me llaman el desaparecido *E7*
 Cuando llega ya se ha ido *Am*
 Volando vengo, volando voy *E7*
 Deprisa deprisa a rumbo perdido

Chorus

Dm Yo llevo en el cuerpo un dolor *Am*
 Que no me deja respirar *Am*
 Llevo en el cuerpo una condena *E7*
 Que siempre me echa a caminar *Am*

Δραστηριότητες εφαρμογής, επέκτασης και αξιολόγησης

1. Οι γονείς του Manu Chao ήταν πολιτικοί πρόσφυγες, γεγονός που τον συνδέει με ιδιαίτερο τρόπο με το θέμα της μετανάστευσης. Αναζητήστε το τραγούδι του "Rainin in Paradise". Ποιο είναι το νόημα του τραγουδιού; Συζητήστε ποια είναι η σχέση της μουσικής με την κοινωνία και τα εκάστοτε κοινωνικά ζητήματα.
2. Αναζητήστε διαφορετικές εκτελέσεις του "Bella Ciao", ενός διάσημου ιταλικού τραγουδιού διαμαρτυρίας. Μπορείτε να βρείτε πληροφορίες για το τραγούδι και τη σημασία του;
3. Βρείτε τραγούδια διαμαρτυρίας στον χώρο του ελληνικού τραγουδιού.
4. Στο εκπαιδευτικό σενάριο *Συναυλία με τραγούδια διαμαρτυρίας* στην πλατφόρμα *Φωτόδεντρο Εκπαιδευτικά σενάρια*, μπορείτε να μελετήσετε την περίπτωση του τραγουδιού διαμαρτυρίας "Shalam" του **Shahin Najafi** και να ακολουθήσετε τα προτεινόμενα βήματα στα διαθέσιμα φύλλα εργασίας.

Οδηγίες ανάγνωσης συγχορδιών κιθάρας και γιουκαλίλι

Κουίζ πάνω στην Αφροκουβανέζικη μουσική

Η ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ROCK

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα

Σε αυτό το μάθημα θα:

- μελετήσουμε τη γέννηση της Rock μουσικής,
- γνωρίσουμε Έλληνες και ξένους σημαντικούς εκπροσώπους του μουσικού είδους,
- τραγουδήσουμε και θα παίξουμε σε μουσικά όργανα ελληνικά rock τραγούδια.

Λέξεις κλειδιά: *Rock, Παύλος Σιδηρόπουλος, Βασίλης Παπακωνσταντίνου, Jimi Hendrix, μουσικό βίντεο*

Μουσική Rock

Μετά το 1965 στις Η.Π.Α. και στην Μεγάλη Βρετανία, η Rock 'n' Roll παρέδωσε τη θέση της σε ένα νέο υποείδος της δημοφιλούς μουσικής, που ονομάζεται "Rock". Οι μουσικοί και οι θιασώτες της Rock θεωρούν ότι αντιμετωπίζουν την τέχνη τους με σοβαρότητα και αφοσίωση, σε αντίθεση με άλλα πιο εμπορικά μουσικά στυλ, τα οποία χαρακτηρίζουν υποτιμητικά ως «Pop μουσική» (από το popular - δημοφιλής). Ωστόσο, αυτή η αρχική κατηγοριοποίηση μεταξύ Rock και Pop άρχισε να θολώνει, καθώς ξεπήδησαν νέα υποείδη και η στυλιστική διάκριση μεταξύ τους συχνά δεν είναι ευδιάκριτη.

Η Rock μουσική, όπως διαμορφώθηκε στις επόμενες δεκαετίες, αποτελεί ένα στυλ εμπορικής δημοφιλούς μουσικής που στοχεύει πρωτίστως σε νεανικό κοινό. Χαρακτηρίζεται από δυνατά ρυθμικά σχήματα με αφροαμερικανικές επιρροές, κυρίως από την Blues και την R'n'B, όπως και από την Country. Ιδεολογικά προβάλλει τις ιδέες της αυθεντικότητας, της πρωτοτυπίας και της προσωπικής έκφρασης, ενώ παράλληλα υποστηρίζει την έννοια της κοινότητας. Ένα τυπικό συγκρότημα μουσικής Rock αποτελείται από διάφορα μουσικά όργανα,

Dreamshade

όπως ηλεκτρικές κιθάρες, ηλεκτρικό μπάσο, πλήκτρα, ένα σετ drums και φωνητικά.

Ρουμπρίκα αξιολόγησης τραγουδιών δημοφιλούς μουσικής

The Rolling Stones

Διαβάστε το παρακάτω απόσπασμα από άρθρο της Mary Harron, η οποία έχει εργαστεί ως κριτικός της μουσικής Rock στην εφημερίδα "The Guardian", και εντοπίστε τις βασικές διαφορές που επισημαίνει ανάμεσα στη μουσική Pop και Rock.

«Η Pop σημαίνει μεταβλητότητα και λάμψη... και η αξία της μετριέται από τις πωλήσεις δίσκων και τα charts. Η Pop έχει να κάνει με όνειρα και απόδραση και εκστατικές στιγμές. Πιστεύει στα κλισέ και η φιλοσοφία της είναι "δώστε στους ανθρώπους αυτό που θέλουν". Είναι από τη φύση της ισότιμη [egalitarian]... Η Rock έχει να κάνει με την αναζήτηση της μονιμότητας μέσα στις ελεύθερες αξίες της αγοράς. Πρόκειται για την παράδοση (blues, country, και παραδοσιακές ρίζες) και είναι ιεραρχική, με την έννοια ότι πιστεύει σε ιδιοφυΐες και ήρωες... την πρωτοτυπία και την αυτοέκφραση σε πείσμα της ωμής εμπορικότητας.»

M. Harron: 'McRock: Pop as a Commodity', Facing the Music: Essays on Pop, Rock and Culture, ed. S. Frith (London, 1990), 173-220.

Ο «Πρίγκιπας» της ελληνικής Rock μουσικής

Τα ελληνικά rock συγκροτήματα κάνουν την εμφάνισή τους ήδη τη δεκαετία του 1960. Ωστόσο, ο δίσκος Φλου που προέκυψε από τη συνεργασία του **Παύλου Σιδηρόπουλου** (1945-1990) και του συγκροτήματος **Σπυριδούλα**, αποτελεί ορόσημο για την εγκαθίδρυση της ελληνόφωνης Rock με ξεκάθαρες επιρροές από την αμερικάνικη και βρετανική σκηνή.

Παύλος Σιδηρόπουλος (1948-1990): Ανιψιός της ποιήτριας Έλλης Αλεξίου και δισέγγονος του Αλέξη Ζορμπά, ο Παύλος Σιδηρόπουλος αποτελεί μία από τις κύριες εκφράσεις του ελληνικού Rock τις δεκαετίες του 70 και του 80. Χαρακτηριζόταν για την ευαισθησία του, τόσο στην ερμηνεία όσο και στους στίχους που έγραφε. Η μουσική του επηρεάστηκε από το Rock 'n' Roll, τη μουσική Blues και το Ρεμπέτικο.

Μάθετε το τραγούδι «Ο Μπάμης ο Φλου» και συνοδέψτε το με συγχορδίες στην κιθάρα, στο γιουκαλίλι ή σε αρμόνιο, σύμφωνα με την παρτιτούρα. Προσθέστε και ένα δικό σας ρυθμικό σχήμα συνοδείας σε κάποιο αυτοσχέδιο κρουστό μουσικό όργανο.

Παρτιτούρα τραγουδιού
«Μπάμης ο Φλου»

Am

Μια ι - στο - ρί - α θα σας πω___ για τον

Em7 Am

Μπά - μπη τον Μπά - μπη τον Φλου,___

που του 'λε - γες «βρε Μπά - μπη, τι τρέ - χει - ε - δώ» σου 'λε - γε

Em7 Am

«φλου, φί - λε μου ό - λα εί - ναι φλου»___

	Am	Dm
Πιάνο		
Κιθάρα		
Γιουκαλίλι		

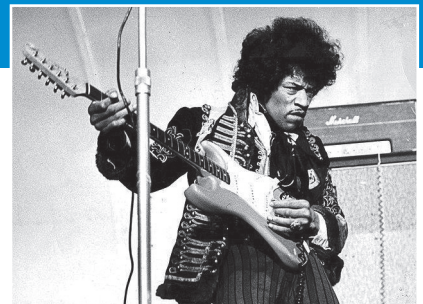

Μουσικό απόσπασμα
τραγουδιού «Μπάμης
ο Φλου»

Jimi Hendrix (1942-1970)

Ένας σημαντικός μουσικός που επηρέασε σε μεγάλο βαθμό τη γέννηση και ανάπτυξη της μουσικής Rock ήταν ο **Jimi Hendrix** (1942-1970). Έμεινε γνωστός ιδιαίτερα για τον δεξιотεχνικό τρόπο που έπαιζε κιθάρα, αντλώντας έμπνευση από θρυλικούς μουσικούς της Blues, όπως οι **Muddy Waters**, **Chuck Berry** και **B. B. King**.

Ακούστε το τραγούδι "Red House" από το συγκρότημα The Jimi Hendrix Experience (1967). Έχει γραφεί σε δωδεκάμετρο blues. Προσπαθήστε να διακρίνετε την παρακάτω βασική μορφή του τραγουδιού:

0:00	0:44	1:28	2:13	2:57
1η στροφή οργανικό μέρος	2η στροφή	3η στροφή	4η στροφή οργανικό μέρος	5η στροφή

Ο Hendrix στα οργανικά μέρη αξιοποιεί vibrato, slide από τη μια νότα στην άλλη και το πεντάλ wah-wah για την παραμόρφωση του ήχου της ηλεκτρικής του κιθάρας.

- Βρείτε πληροφορίες για τις τεχνικές και τα ηχητικά εφέ που αξιοποιούσε ο Hendrix στην ηλεκτρική κιθάρα και παρουσιάστε τα στην τάξη.

πεντάλ wah-wah

Βασίλης Παπακωνσταντίνου

Ένας άλλος σημαντικός ερμηνευτής του ελληνικού rock τραγουδιού και εκπρόσωπος της σύγχρονης ελληνικής δημιουργίας είναι ο **Βασίλης Παπακωνσταντίνου** (1950). Έχει συνεργαστεί με τον Μίκη Θεοδωράκη, τον Μάνο Λοΐζο, τον Νικόλα Άσιμο, τον Νίκο Κυπουργό, τον Σταύρο Ξαρχάκο και πολλούς άλλους μουσικούς, αλλά και σημαντικούς στιχουργούς, όπως τον Λευτέρη Παπαδόπουλο και τον Κώστα Τριπολίτη. Τα τραγούδια του αγγίζουν θέματα που προβληματίζουν το σύγχρονο άνθρωπο με μια ευαίσθητη ματιά.

Ακούστε το αυτοβιογραφικό τραγούδι «Σφεντόνα» (1992) του Βασίλη Παπακωνσταντίνου σε μουσική και στίχους του ίδιου. Ποιο παραδοσιακό τραγούδι αξιοποιείται από τον τραγουδοποιό; Δοκιμάστε να γράψετε είτε αυτοβιογραφικούς στίχους που να βασίζονται σε αληθινά γεγονότα είτε στίχους που αντλούν έμπνευση από τη φαντασία σας, προσαρμόζοντάς τους σε μια παραδοσιακή μελωδία.

Τραγουδήστε το τραγούδι «Ελλάς» (Στίχοι - μουσική: Σταμάτης Μεσημέρης). Μπορείτε να διαβάσετε τις νότες και να παίξετε τη μελωδία; Συνοδέψτε τη φωνή σας, παίζοντας τις συχορδίες στην κιθάρα, στο γιουκαλίλι ή σε πιάνο.

	Am	Dm
Πιάνο		
Κιθάρα		
Γιουκαλίλι		

Παρτιτούρα τραγουδιού «Ελλάς»

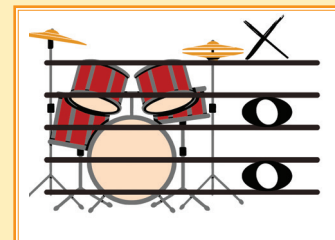

Μουσικό απόσπασμα τραγουδιού «Ελλάς»

Αυτό είναι ένα συνηθισμένο συνοδευτικό ρυθμικό σχήμα στα drums στη μουσική Rock. Προσπαθήστε να μάθετε να το αναπαράγετε με κατάλληλα ηχογόνα αντικείμενα ή κρουστά μουσικά όργανα. Στη συνέχεια ηχογραφήστε το αποτέλεσμα.

- Στο διπλανό σχήμα μπορείτε να δείτε σε ποια μέρη του drumset αντιστοιχούν τα σύμβολα και οι νότες του ρυθμικού σχήματος. Συγκεκριμένα, το x αντιστοιχεί στα κύμβαλα (hi-hat), η νότα στο τρίτο διάστημα του πενταγράμμου αντιπροσωπεύει το ταμπούρο (snare) και η νότα στο πρώτο διάστημα τη μπότα (kick).

Δραστηριότητες εφαρμογής, επέκτασης και αξιολόγησης

1. Τα μουσικά βίντεο που πλαισιώνουν τα τραγούδια της μουσικής Rock παίζουν σημαντικό ρόλο και έχουν συνδεθεί άρρηκτα με αυτό το μουσικό είδος, καθώς αποτελούν τον κύριο τρόπο προώθησής τους από τη μουσική βιομηχανία. Ανά ομάδες αναζητήστε ένα μουσικό βίντεο της προτίμησής σας και συζητήστε πάνω στα παρακάτω θέματα:

- Ποιοι χαρακτήρες εμφανίζονται στο βίντεο και ποια είναι η ιστορία που διηγείται;
- Ποιο είναι το κύριο μήνυμα και ποιες αξίες μεταφέρονται;
- Θεωρείτε ότι το βίντεο ενισχύει το τραγούδι;

2. Μια από τις ξεχωριστές συνεργασίες του Βασίλη Παπακωνσταντίνου είναι η συμμετοχή στους δίσκους *Σταυρός του Νότου* (1979) και *Γραμμές των οριζόντων* (1991) σε μουσική του **Θάνου Μικρούτσικου** και ποίηση του Νίκου Καββαλάρη. Αναζητήστε τα τραγούδια των δίσκων που αποτελούν επιτυχημένο παράδειγμα μελοποιημένης ποίησης της σύγχρονης ελληνικής δημιουργίας. Επιλέξτε ένα τραγούδι και προσπαθήστε να μάθετε να το τραγουδάτε ή/και να βρείτε τη μελωδία σε κάποιο μελωδικό όργανο «με το αυτί».

Σταυρόλεξο πάνω στη μουσική Rock

ΤΑ ΜΥΣΤΙΚΑ ΤΩΝ ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΩΝ ΡΟΡ ΤΡΑΓΟΥΔΙΩΝ

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα

Σε αυτό το μάθημα θα:

- γνωρίσουμε τα βασικά χαρακτηριστικά των διαχρονικών pop τραγουδιών,
- ακούσουμε και θα τραγουδήσουμε διαχρονικά pop τραγούδια,
- πληροφορηθούμε πώς προσδιορίζονται οι επαναλαμβανόμενες νότες και οι βηματικές κινήσεις μιας μελωδικής γραμμής.

Λέξεις κλειδιά: διαχρονικά τραγούδια, επαναλαμβανόμενες νότες, βηματικές κινήσεις

Διαχρονικά pop τραγούδια

Έχετε αναλογιστεί για ποιον λόγο κάποια pop τραγούδια εντυπώνονται εύκολα στη μνήμη, αλλά μόνο ορισμένα γίνονται τελικά διαχρονικά; Μερικοί από τους λόγους που συμβαίνει αυτό, είναι ο τρόπος που συνδυάζονται τα εξής τέσσερα στοιχεία τους: η **μελωδία**, ο **ρυθμός**, η **αρμονική συνοδεία** και οι **στίχοι**.

- **Μελωδία:** έχουν απλή μελωδική γραμμή, με βηματικές κινήσεις και έντονο ρυθμικό χαρακτήρα, που εντυπώνεται αμεσότερα στη μνήμη του ακροατή.
- **Ρυθμός:** περιλαμβάνουν ένα σταθερά επαναλαμβανόμενο ρυθμικό μοτίβο, που συμβάλλει στην υιοθέτηση του παλμού και την απομνημόνευση του τραγουδιού.
- **Αρμονική συνοδεία:** γίνεται χρήση απλών αρμονικών συνδέσεων, που αναδεικνύει τη μελωδία και επιτρέπει την αμεσότερη μετάδοση του μηνύματος του τραγουδιού.
- **Στίχοι:** η ποίηση που μελοποιείται αναφέρεται σε εμπειρίες και συναισθήματα, με τα οποία μπορεί να ταυτιστεί άμεσα ο σύγχρονος άνθρωπος.

Διαχρονικοί pop καλλιτέχνες

Το Φιλαράκι (1986)

Η Σοφία Βόσσου είναι Ελληνίδα τραγουδίστρια, τραγουδοποιός και σικουργός. Στην αρχή της σταδιοδρομίας της εμφανιζόταν σε διάφορες μουσικές σκηνές της εποχής, τραγουδώντας και παίζοντας πιάνο. Κέρδισε την πρώτη θέση στο Φεστιβάλ Τραγουδιού της Θεσσαλονίκης το 1984, με αποτέλεσμα να αρχίσει να γίνεται γνωστή στο ευρύ κοινό. Έχει συνεργαστεί με πλήθος σημαντικών συνθετών και έχει εκπροσωπήσει την Ελλάδα στον διαγωνισμό της Eurovision (τραγούδι «Ανοιξη», 1991)

Η Σοφία Βόσσου στον διαγωνισμό τραγουδιού της Eurovision (1991)

Ακούστε «το Φιλαράκι» και δοκιμάστε να το τραγουδήσετε.

- Εκτελέσετε το τραγούδι στα όργανα της τάξης σας.

- Η μελωδία του τραγουδιού, χαρακτηρίζεται από βηματικές κινήσεις και επαναλαμβανόμενες νότες. Προσπαθήστε να τις εντοπίσετε στην παρτιτούρα.

- Η πρωταγωνίστρια του τραγουδιού καταφεύγει σε ανθυγιεινές συνήθειες για να αντιμετωπίσει τη θλίψη της. Χρησιμοποιώντας κατάλ-

ληλα μια εφαρμογή τεχνητής νοημοσύνης, τροποποιήστε τους στίχους του τραγουδιού έτσι ώστε να περιλαμβάνουν τις κατάλληλες προτροπές, με στόχο η αντιμετώπιση της μοναξιάς να γίνεται με τρόπους που δεν βλάπτουν τη σωματική ή την ψυχική υγεία.

Dm C Bb C
 Στο τηλέ-φω-νο φο-βά-μαι να σε πά-ρω να σου πω, πό-σο μό-νη νιώ-θω.
 Dm C Bb C
 Στους δια-δρό-μους του μυα-λού μου τώ-ρα σε α-να-ζη-τώ, με με-γά-λο πό-θο.
 Bb C F Dm
 Δεν τη βρί-σκω την ά-κρη, που-θε-να και πες μου, τι να κά-νω.
 Bb C F Dm
 Έ-χω γε μί-σει α-σφυ κτι-κά, με κα-πνό το δω-μά-τι-ο ως α πά-νω και ο
 Gm C F
 χρό-νος μου γε-λά-ει σαν μω-ρό.

Δραστηριότητες εφαρμογής, επέκτασης και αξιολόγησης

1. Αναζητήστε διάφορα διαχρονικά pop τραγούδια και προσπαθήστε να εντοπίσετε τα χαρακτηριστικά εκείνα που τα καθιστούν ξεχωριστά.
2. Ακούστε την «Ωδή στη Χαρά» του Ludwig van Beethoven, το *Πέταγμα της Μέλισσας* του **Nikolai Rimsky - Korsakov** και το "Song for Guy" του **Elton John**, έτσι ώστε να διακρίνετε τις βηματικές κινήσεις στη βασική μελωδική τους γραμμή.

Κρυπτόλεξο με pop καλλιτέχνες

THE BEATLES

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα

Σε αυτό το μάθημα θα:

- αναγνωρίσουμε τη σημαντική θέση των Beatles στον παγκόσμιο μουσικό πολιτισμό,
- συνθέσουμε και θα τραγουδήσουμε πάνω σε μιξολύδιο τρόπο,
- διερευνήσουμε τι είναι πνευματική ιδιοκτησία και πνευματικά δικαιώματα.

Λέξεις κλειδιά: Beatles, μουσική Rock, μορφή τραγουδιού δημοφιλούς μουσικής, πνευματική ιδιοκτησία και δικαιώματα, μιξολύδιος τρόπος

Ποιοι ήταν οι Beatles;

Οι **Beatles** ήταν ένα αγγλικό Rock συγκρότημα που δημιουργήθηκε στο Liverpool της Μ. Βρετανίας το 1960. Αποτελούνταν από τους **John Lennon**, **Paul McCartney**, **George Harrison** και **Ringo Starr**. Θεωρούνται ένα από τα πιο επιδραστικά και επιτυχημένα συγκροτήματα όλων των εποχών, με πάνω από 600 εκατομμύρια πωλήσεις δίσκων παγκοσμίως. Ήταν ένα ιδιαίτερα καινοτόμο μουσικό συγκρότημα, καθώς εξερεύνησε διάφορα είδη και στυλ, από το Pop και το Rock, μέχρι την ψυχεδελική και την πειραματική μουσική. Μερικά από τα πιο γνωστά τους τραγούδια είναι τα εξής: "Yesterday", "Hey Jude", "Let It Be", "Help!", "A Hard Day's Night", "Here Comes the Sun" και "Yellow Submarine". Οι Beatles διαλύθηκαν το 1970, αλλά η μουσική τους συνεχίζει να εμπνέει και να επηρεάζει γενιές μουσικών και ακροατών.

Ακούστε το τραγούδι “Love me do” και μάθετε να το τραγουδάτε. Μπορείτε να τραγουδήσετε το παρακάτω απόσπασμα, λέγοντας τις νότες;

$\text{♩} = 146$

G C G C G C

Love, love me do, ___ You know I love you, ___ I'll al - ways be true, ___ so

7

G C G

please ___ Love me do. ___ Woh, ___ Love me do. ___

Μουσικό απόσπασμα τραγουδιού “Love me do”

Βρείτε τη δομή του “Love me do”, τοποθετώντας τα μέρη στη σωστή σειρά: **εισαγωγή** (το αρχικό μουσικό τμήμα που προετοιμάζει το τραγούδι), **στροφή** (το επαναλαμβανόμενο μέρος που αφηγείται την κύρια ιστορία), **γέφυρα** (ένα διαφοροποιημένο μουσικό τμήμα που προσθέτει ποικιλία και οδηγεί πίσω στη στροφή) και **έξοδος** (το τελικό μουσικό τμήμα που κλείνει το τραγούδι). Πρόκειται για μια συνηθισμένη μουσική μορφή στη δημοφιλή μουσική. Γνωρίζετε άλλα τραγούδια με παρόμοια δομή;

Παρτιτούρα τραγουδιού “Love me do”

Μιξολύδιος τρόπος

Το “Love me do” είναι γραμμένο σε Σολ **μιξολύδιο** τρόπο (G mixolydian), μια συνηθισμένη κλίμακα στην Rock, την Pop, και την Jazz μουσική.

Μοιάζει αρκετά με τον μείζονα τρόπο, όπως φαίνεται παρακάτω. Δοκιμάστε να τραγουδήσετε και τις δύο κλίμακες: τον μείζονα και τον μιξολύδιο τρόπο.

Riff: επαναλαμβανόμενη μουσική φράση ή μοτίβο (ostinato) που χαρακτηρίζει συχνά τα δημοφιλή είδη μουσικής.

Σολ μείζονα

Σολ μιξολύδιος

Παζλ με το τραγούδι “Love me do”

Ακούστε τον George Harrison να εκτελεί το εισαγωγικό riff του τραγουδιού “Day Tripper” (σε μιξολύδιο τρόπο από Mi), στην ηλεκτρική του κιθάρα.

- Αναζητήστε και άλλα rock κομμάτια σε μιξολύδιο τρόπο. Αυτοσχεδιάστε πάνω στο μιξολύδιο τρόπο σε ένα μελωδικό μουσικό όργανο ή με τη φωνή σας.

Πνευματικά δικαιώματα και το “Love me do”

Το **πνευματικό δικαίωμα** [copyright] αποτελεί το νομικό δικαίωμα που απονέμεται στον δημιουργό ενός πρωτότυπου έργου λόγου, τέχνης ή επιστήμης, δίνοντάς του τον έλεγχο της χρήσης, αναπαραγωγής και διάδοσής του. **Συγγενικό** είναι το δικαίωμα που αναγνωρίζει ο νόμος στους ερμηνευτές και εκτελεστές καλλιτέχνες (ηθοποιούς, τραγουδιστές, μουσικούς) σε σχέση με την ερμηνεία τους, αλλά και σε εκείνους που μεσολαβούν, για να κάνουν τα έργα προσιτά στο κοινό (π.χ. εκδότες, παραγωγούς ηχογραφήσεων, ραδιοτηλεοπτικούς οργανισμούς). Η προστασία των πνευματικών δικαιωμάτων είναι σημαντική υπόθεση, καθώς αφορά την επιβίωση των δημιουργών, τα κίνητρό τους για περαιτέρω δημιουργία, την αναγνώριση και τον σεβασμό προς το έργο τους. Ουσιαστικά, συμβάλλει στην ανάπτυξη της τέχνης, του πολιτισμού και της οικονομίας γενικότερα.

Στην Ευρωπαϊκή Ένωση, τα πρωτότυπα πνευματικά δημιουργήματα εισέρχονται στον δημόσιο τομέα [public domain] 70 χρόνια μετά το θάνατο του δημιουργού, πράγμα που σημαίνει ότι μετά από αυτήν την περίοδο δεν ισχύει προστασία των πνευματικών δικαιωμάτων. Όσον αφορά τις ηχογραφήσεις, μέχρι το Νοέμβριο του 2013 εισέρχονταν στον δημόσιο τομέα 50 χρόνια από την πρώτη δημόσια παρουσίασή τους. Έτσι, το τραγούδι “Love me do” ανήκει στον δημόσιο τομέα, καθώς την 1η Ιανουαρίου 2013 συμπληρώθηκαν 50 χρόνια από την πρώτη ηχογράφηση του, που πραγματοποιήθηκε το 1962. Ωστόσο, η οδηγία τροποποιήθηκε και πλέον η διάρκεια προστασίας για τις μουσικές ηχογραφήσεις έχει παραταθεί στα 70 χρόνια από την πρώτη ηχογράφηση ή παρουσίαση στο κοινό, χωρίς να ισχύει αναδρομικά για περιπτώσεις όπως αυτή του “Love me do”.

Δραστηριότητες εφαρμογής, επέκτασης και αξιολόγησης

1. Δημιουργήστε σε ομάδες παρουσιάσεις με διαφάνειες (π.χ. powerpoint, google slides) ή μια χρονογραμμή των σταθμών της μουσικής καριέρας των Beatles με πληροφορίες από το διαδίκτυο.
2. Βρείτε ποια μουσικά όργανα έπαιζαν οι Beatles και φτιάξτε μια παρουσίασή τους (π.χ. σε ζωγραφιά, ψηφιακό κολάζ, στην εκπαιδευτική πλατφόρμα scratch).
3. Αναζητήστε στο διαδίκτυο ποια τραγούδια και ποιοι συνθέτες μπήκαν στον δημόσιο τομέα (public domain) το 2024.
4. Παίξτε το παιχνίδι για μαθητές Γυμνασίου που θα βρείτε στην ιστοσελίδα του Copyrightschool.gr με τίτλο «Στη συναυλία» και ανακαλύψτε ποιοι είναι οι συντελεστές μιας συναυλίας.
5. Μπορείτε να εξερευνήσετε το επίσημο κανάλι των Beatles στο YouTube, όπου θα βρείτε τα τραγούδια τους, ντοκιμαντέρ, αποσπάσματα από πρόβες, συνεντεύξεις και animation. Αναζητήστε το βίντεο του «τελευταίου» τραγουδιού τους “Now and Then” (2023). Ποια είναι η συμβολή της τεχνητής νοημοσύνης (Artificial Intelligence, AI) στη δημιουργία του; Ποιες είναι οι νέες δυνατότητες που προσφέρει και ποια η γνώμη σας για την επιρροή της στο μέλλον της μουσικής δημιουργίας; Ποιος πιστεύετε ότι κατέχει τα πνευματικά δικαιώματα των δημιουργιών με AI;

1	Οι ήχοι της Βουλγαρίας: Τα χαρακτηριστικά της μουσικής της παράδοσης και η επίδραση στο σήμερα	83
2	Η Country μουσική και οι παραδόσεις των Πρώτων Εθνοτήτων του Καναδά	86
3	Οι ήχοι της Καραϊβικής: Τα μουσικά είδη, τα όργανα κι οι ρυθμοί	89
4	Η Ινδική μουσική παράδοση: Γενικά χαρακτηριστικά, όργανα και η επιρροή της σε άλλα είδη	92

ΟΙ ΗΧΟΙ ΤΗΣ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ: ΤΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΤΗΣ ΠΑΡΑΔΟΣΗΣ ΚΑΙ Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΣΤΟ ΣΗΜΕΡΑ

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα

Σε αυτό το μάθημα θα:

- εστιάσουμε στην παραδοσιακή μουσική της Βουλγαρίας,
- διακρίνουμε τα παραδοσιακά της όργανα,
- εντοπίσουμε ομοιότητες με την ελληνική μουσική.

Λέξεις κλειδιά: *kaval*, *μεικτοί ρυθμοί*, *δημοφιλής μουσική*, *πολυφωνία*, *διαφωνία*

Γενικά χαρακτηριστικά

Αν και κάθε περιοχή της Βουλγαρίας έχει τη δική της μουσική παράδοση, υπάρχουν χαρακτηριστικά που προσδίδουν μια ενιαία ταυτότητα στη βουλγαρική παραδοσιακή μουσική. Ως παραδοσιακή μουσική στηρίζεται στην προφορική μετάδοση και συνδέεται με τον κύκλο της ζωής, με κοινωνικά γεγονότα, καθώς και με την εργασία και τη διασκέδαση. Στις αγροτικές περιοχές, οι γυναίκες ασχολούνταν με την οικιακή φροντίδα και την καλλιέργεια της γης, γι' αυτό και το τραγούδι συνόδευε την καθημερινότητά τους. Αντίθετα, οι άνδρες ασχολούνταν περισσότερο με την κτηνοτροφία και εστίαζαν περισσότερο στην οργανική μουσική, κυρίως με την εκτέλεση αυτοσχεδιαστικών μελωδιών στο *kaval* (τύπος φλογέρας), με τις οποίες συνόδευαν τους ήχους των κουδουνιών που φορούσαν τα πρόβατα του κοπαδιού τους. Ακόμα, στη βουλγαρική παραδοσιακή μουσική συναντούμε αφηγηματικά τραγούδια με ιστορικό, ηρωικό και μυθολογικό περιεχόμενο.

Διαφωνία είναι η συνήχηση δύο ή περισσότερων ήχων με «δυσάρεστο» άκουσμα. Κάθε πολιτισμός χαρακτηρίζει διαφορετικές συνηχήσεις ως «διάφωνες».

Οι **μεικτοί ρυθμοί** (5/8, 7/8, 8/8, 9/8, 11/8 κ.ά.), η **αντιφωνία** (ερώτηση - απάντηση), ο **ισοκράτης**, οι **μονοφωνικές** μελωδίες με την προσθήκη ποικίλων αυτοσχεδιαστικών μελωδικών διανθισμών, αλλά και η **διαφωνία**, όπως συνα-

ντάται και σε άλλες περιοχές των βαλκανικών χωρών, αποτελούν τα βασικά μουσικά χαρακτηριστικά της παραδοσιακής μουσικής της Βουλγαρίας.

Παραδοσιακά μουσικά όργανα

Τα αερόφωνα **kaval**, **gaida** και **zurna**, τα μεμβρανόφωνα **tapan** και **darabuka**, το ιδιόφωνο **dayre** και τα χορδόφωνα **tampura** και **gadulka** (παραδοσιακή λύρα) αποτελούν τα σημαντικότερα μουσικά όργανα της παραδοσιακής μουσικής της Βουλγαρίας. Σε αυτά, αργότερα προστέθηκε και το **accordion**.

Aa

Τα παραδοσιακά μουσικά όργανα της Βουλγαρίας

Πόσα από τα παραπάνω μουσικά όργανα σας θυμίζουν όργανα της ελληνικής παραδοσιακής μουσικής; Ποια είναι και πώς λέγονται στα ελληνικά;

Απόσπασμα του πολυφωνικού τραγουδιού *Ogteyala*

O-gte-ya-la_ me-se-chi-na, San-der el-ko, pi-ri mel-ko San - gu - bi, ann-gu be

O-gte-ya-la_ me-se-chi-na, San-der el-ko, pi-ri mel-ko San - gu - bi, ann-gu be

Ακούστε το παραπάνω μουσικό απόσπασμα και προσπαθήστε να τραγουδήσετε ή / και να εκτελέσετε σε ένα μελωδικό όργανο την κάτω φωνή. Στη συνέχεια, εκτελέστε τη μελωδία αυτή ταυτόχρονα με την κύρια.

Δραστηριότητες εφαρμογής, επέκτασης και αξιολόγησης

1. Ο **Zhivko Vasilev** είναι ένας από τους σημαντικότερους εκτελεστές καναλ στη Βουλγαρία. Αναζητήστε και ακούστε τον τρόπο με τον οποίο το συγκεκριμένο όργανο εντάσσεται σε διαφορετικά μουσικά σύνολα (προτεινόμενο κανάλι: Zhivko Vasilev).
 - Ποιος είναι ο ρόλος του καναλ; Εκτελεί τη μελωδία; Αυτοσχεδιάζει; Αναγνωρίζετε τα υπόλοιπα μουσικά όργανα του συνόλου;
2. Ο βουλγαρικής καταγωγής συνθέτης **Peter Kerkelev** εμπνέεται από την παράδοση της χώρας του και συνθέτει το έργο για φωνή, κύμβαλο και κιθάρα *Five Songs on Bulgarian Folk Lyrics* (Πέντε τραγούδια σε βουλγαρικούς παραδοσιακούς στίχους). Ακούστε ένα μέρος του έργου. Εντάσσει ο συνθέτης παραδοσιακά στοιχεία της χώρας του; Αν ναι, μπορείτε να τα διακρίνετε;

Η COUNTRY ΜΟΥΣΙΚΗ ΚΑΙ ΟΙ ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ ΤΩΝ ΠΡΩΤΩΝ ΕΘΝΟΤΗΤΩΝ ΤΟΥ ΚΑΝΑΔΑ

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα

Σε αυτό το μάθημα θα:

- αναγνωρίσουμε τα στοιχεία της Country μουσικής,
- διερευνήσουμε τον ρόλο της μουσικής στις Πρώτες Εθνότητες του Καναδά,
- ανακαλύψουμε τον φωνόγραφο ως μέσο αναπαραγωγής του ήχου.

Λέξεις κλειδιά: Country, banjo, πρώτες εθνότητες του Καναδά, φωνόγραφος

Η Country μουσική

Η Country μουσική αποτελεί είδος της αμερικανικής δημοφιλούς μουσικής που γεννήθηκε στις αγροτικές περιοχές του Νότου και της Δύσης των Η.Π.Α. στις αρχές του 20ού αιώνα. Το **βιολί** και η **κιθάρα** εκτελούν τη μελωδία, ενώ η **κιθάρα** και το **banjo** υποστηρίζουν ρυθμικά το τραγούδι. Άλλα όργανα που χρησιμοποιούνται είναι το **dulcimer**, το **mandolin** και η **harmonica**.

Mandolin

Banjo

Dulcimer

Harmonica

Αναζητήστε τον ήχο του dulcimer και τον τρόπο που παίζεται. Υπάρχει διαφοροποίηση στον τρόπο εκτέλεσης συγκριτικά με άλλα όργανα με τάστα που γνωρίζετε;

Ακούστε το τραγούδι "The little old log cabin in the lane" του **John Carson** (1868-1949). Πόσα και ποια όργανα ακούτε και πόσες φωνές; Η ηχογράφιση πραγματοποιήθηκε σε φωνόγραφο το 1923. Ο δίσκος περιείχε μόνο αυτό το τραγούδι, μιας και η χωρητικότητα των δίσκων τότε ήταν πολύ περιορισμένη. Έχει αλλάξει ο τρόπος ηχογράφησης και διάδοσης της μουσικής από τότε; Πώς είναι στην εποχή μας;

Φωνόγραφος

Ο **John Carson** είχε το ψευδώνυμο "Fiddling" (ο βιολιστής) λόγω της εξαιρετικής του δεξιοτεχνίας του στο βιολί. Γνωρίζετε άλλους καλλιτέχνες ή επώνυμους (οποιουδήποτε φύλου) που να έχουν αντίστοιχα ψευδώνυμα; Αν γινόσασταν διάσημοι ποιο ψευδώνυμο νομίζετε ότι θα σας ταίριαζε;

Η Country μουσική

Πληροφορίες για τη μουσική των **Πρώτων Εθνότητων** (First Nations) του Καναδά αντλούμε από την καταγραφή της ιστορίας της χώρας, όπως αποτυπώθηκε από τους πρώτους εξερευνητές και ιεραποστόλους. Πρόκειται για τους πληθυσμούς που ζούσαν στην περιοχή του Καναδά πριν την άφιξη των Ευρωπαίων αποικιοκρατών. Παρά τις κοινωνικές και πολιτισμικές διαφορές μεταξύ των εθνότητων αυτών, η μουσική διαδραμάτιζε ρόλο ενωτικό. Αν και οι πληροφορίες για τη μουσική είναι περιορισμένες, γνωρίζουμε ότι τα κύρια όργανα που χρησιμοποιούσαν ήταν μεμβρανόφωνα και ιδιόφωνα κρουστά, ενώ τα πνευστά χρησιμοποιούνταν λιγότερο συχνά. Κυριαρχούσε η αντίληψη, ότι το χτύπημα των τυμπάνων είναι ο καρδιακός παλμός της Μητέρας Γης. Για τον λόγο αυτό, κατασκεύαζαν με φυσικά υλικά τύμπανα σε ποικίλα μεγέθη, τα οποία και διακοσμούσαν.

Παραδοσιακές στολές από τις Πρώτες Εθνότητες του Καναδά

Ο **Jerry Alfred** γεννήθηκε στο χωριό Mayo της περιοχής Yukon, του Καναδά το 1955. Πέρασε τα πρώτα πέντε χρόνια της ζωής του σε ένα περιβάλλον όπου μιλούσαν τη γλώσσα Northern Tutchome. Όπως ο πατέρας του, πήρε το ψευδώνυμο «προστάτης του τραγουδιού» (song keeper), που αποτελεί φόρο τιμής για την παράδοσή του. Ήρθε σε επαφή με τη δημοφιλή μουσική της εποχής του μέσα από τα τραγούδια του **Bob Dylan**. Το 1994, μετά από παρότρυνση του πατέρα

Jerry Alfred

του για τη διατήρηση της συγκεκριμένης μουσικής παράδοσης, έγραψε στη μνήμη του το τραγούδι "Etsi Shon" (Το τραγούδι του παππού).

Τα παραδοσιακά
μουσικά όργανα της
Βόρειας Αμερικής

Δραστηριότητες εφαρμογής, επέκτασης και αξιολόγησης

1. Ακούστε το τραγούδι "Etsi Shon" (προτεινόμενη πηγή: Jerry Alfred and the Medicine Beat) και συνοδέψτε το ρυθμικά με ένα τύμπανο ή κάποιο άλλο μεμβρανόφωνο ή ιδιόφωνο όργανο.

2. Επιλέξτε ή συνθέστε ένα τραγούδι που να απευθύνεται σε ένα πρόσωπο που αγαπάτε πολύ και θα θέλατε να το θυμάστε για πολλά χρόνια. Αιτιολογήστε την επιλογή σας.
3. Αξιοποιήστε τις γνώσεις σας από την προηγούμενη σχολική χρονιά, σχετικά με τη μουσική των αυτόχθονων λαών της Αυστραλίας και των νησιών Τόρρες. Συγκρίνετε τον τρόπο που σημειώνεται στη σύγχρονη εποχή η μουσική των Πρώτων Εθνότητων του Καναδά και η μουσική των αυτόχθονων λαών της Αυστραλίας και των νησιών Τόρρες. Προς ποια κατεύθυνση γίνεται προσπάθεια; Υπάρχει ανταπόκριση από τους απογόνους και τους κατοίκους των περιοχών αυτών; Με ποιον τρόπο αποδεικνύεται; (προτεινόμενη πηγή για επιπλέον πληροφορίες: First Nations in Canada, Government of Canada).
4. Αναζητήστε πληροφορίες για τα μέσα αναπαραγωγής του ήχου στις αρχές του 20ού αιώνα και συγκρίνετε τα γενικότερα χαρακτηριστικά των μέσων αυτών (χωρητικότητα, ποιότητα ήχου, φορητότητα κλπ.).

Ρυθμική συνοδεία
του τραγουδιού "Etsi
Shon"

ΟΙ ΗΧΟΙ ΤΗΣ ΚΑΡΑΪΒΙΚΗΣ: ΤΑ ΜΟΥΣΙΚΑ ΕΙΔΗ, ΤΑ ΟΡΓΑΝΑ ΚΙ ΟΙ ΡΥΘΜΟΙ

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα

Σε αυτό το μάθημα θα:

- γνωρίσουμε τα πιο γνωστά είδη της μουσικής της Καραϊβικής,
- διακρίνουμε τα κρουστά όργανα της περιοχής,
- εκτελέσουμε και θα αυτοσχεδιάσουμε σε ρυθμό Reggae.

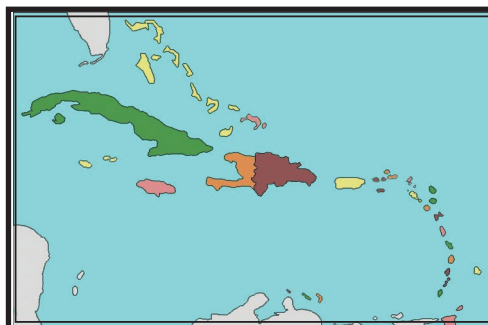
Λέξεις κλειδιά: *Reggae, guiro, bongos, conga, cajon, claves, Mambo, steel band*

Είδη και μουσικά όργανα της μουσικής της Καραϊβικής

Η μουσική της Καραϊβικής έχει επηρεαστεί από την ισπανόφωνη, γαλλόφωνη και αφρικανική μουσική, καθώς και από τη μουσική των αυτόχθονων λαών της περιοχής. Αποτελείται από πολλά και διαφορετικά είδη, όπως είναι η Reggae, η Salsa, το Cha Cha, Calypso, το Bolero και η Bachata.

Τα μουσικά όργανα που απαντώνται συνηθέστερα είναι **bongos, guiro, conga, cajon, saxophone, trumpet** και **contrabass guitar**.

Τη δεκαετία του 1930, στο νησί Trinidad, μια ορχήστρα από μεταλλικά κρουστά (steel band) συνόδευσε ρυθμικά τις εκδηλώσεις για το καρναβάλι. Στα χρόνια που ακολούθησαν, η πρακτική αυτή εξαπλώθηκε και σε άλλα νησιά της Καραϊβικής, αλλά και σε πόλεις εκτός Αμερικής. Σχολεία και πανεπιστήμια στη Μεγάλη Βρετανία και τις Η.Π.Α.

εντάσσουν στα μουσικά τους προγράμματα steel band, είτε αποκλειστικά με κρουστά είτε και σε συνδυασμό με άλλα μουσικά όργανα.

Αναζητήστε βίντεο με συμμετοχή steel bands και ακούστε τον ήχο που παράγουν. Δημιουργήστε μια δική σας ορχήστρα με κρουστά από παρόμοια ηχογόνα αντικείμενα. Συνοδέψτε ένα τραγούδι με την ορχήστρα που συστήσατε.

Aa

Τα παραδοσιακά μουσικά όργανα της Καραϊβικής

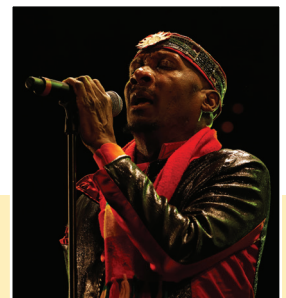

Η reggae μουσική

Η Reggae αποτελεί ένα είδος μουσικής, το οποίο αναπτύχθηκε αρχικά στην Jamaica τη δεκαετία του 1960 και στη συνέχεια, διαδόθηκε σε διεθνές επίπεδο. Το συγκρότημα Toots & the Maytals, ο **Jimmy Cliff** και ο **Bob Marley** θεωρούνται σημαντικοί εκπρόσωποι του είδους

Εκτελέστε τα παρακάτω ρυθμικά σχήματα διαδοχικά και έπειτα, χωριστείτε σε τρεις ομάδες. Παίξτε τα ρυθμικά σχήματα ταυτόχρονα, πρώτα αργά και σταδιακά σε πιο γρήγορη ταχύτητα, χωρίς να χάνετε τη σταθερότητα του παλμού.

Jimmy Cliff

Ρυθμικά σχήματα της Reggae

Τρίγωνο

Γούντμπλοκ

Κλάβες

Δραστηριότητες εφαρμογής, επέκτασης και αξιολόγησης

1. Στόχος των λαών της Καραϊβικής είναι να ασκήσουν κοινωνική και πολιτική κριτική μέσα από τη μουσική τους. Ενδεικτικά, αναφέρεται η δράση του **Jimmy Cliff** για τη λιμοκτονία των παιδιών της Αφρικής με το τραγούδι "Children's Bread". Αναζητήστε τραγούδια του **Jimmy Cliff** με κοινωνικό και πολιτικό περιεχόμενο (προτεινόμενα κανάλια: UNFPA Caribbean και Jimmy Cliff).
2. Αναζητήστε πληροφορίες και ακούστε τραγούδια και ορχηστρικά έργα σε ρυθμούς Salsa, Calypso, Cha Cha Cha, Mambo, Bolero. Εάν γνωρίζετε τα βήματα χορών που συναντιούνται στην Καραϊβική, συνδυάστε τη μουσική με τον χορό. Εναλλακτικά, κινηθείτε ελεύθερα στον ρυθμό της μουσικής.
3. Το ελληνικό συγκρότημα **Locomondo** ιδρύθηκε το 2003. Τα τραγούδια του περιλαμβάνουν στοιχεία της ελληνικής παραδοσιακής μουσικής, αλλά και της Reggae, της Ska κ.λπ. Χωριστείτε σε ομάδες και χτυπήστε τα ρυθμικά σχήματα της Reggae σε κρουστά μουσικά όργανα ή με ηχηρές κινήσεις του σώματος. Στη συνέχεια, συνοδέψτε το πρώτο μέρος του τραγουδιού των Locomondo «Δεν προλαβαίνω».
4. Ακούστε το τραγούδι "Mambo Gozon" του **Tito Puente**, το μέρος *Mambo* από το μιούζικαλ *West Side Story* του Leonard Bernstein και το τραγούδι «Αυτό το μάμπο το βραζιλιέρο» από τη **Σπεράντζα Βρανά** (στίχοι: Γ. Οικονομίδης & Κ. Πρετεντέρης), (Προτεινόμενα κανάλια: Tito Puente και Berliner Philharmoniker). Εντοπίστε ομοιότητες και διαφορές, ως προς τα μουσικά όργανα, τη χρονική αγωγή και το ύφος. Γνωρίζετε άλλα τραγούδια της δημοφιλούς ή άλλου είδους μουσικής σε αυτόν τον ρυθμό;
5. Αναζητήστε βίντεο από τον Διαγωνισμό Steel Bands που οργανώθηκε από τη British Association of Steelbands (BAS) το 2014 στο Λονδίνο (London National Panorama Steelband Competition). Ανακαλέστε πιθανές προηγούμενες εμπειρίες από steel bands. Γνωρίζετε άλλες ορχήστρες που αποτελούνται κυρίως από κρουστά;

Η ΙΝΔΙΚΗ ΜΟΥΣΙΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ: ΓΕΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ, ΟΡΓΑΝΑ ΚΑΙ Η ΕΠΙΡΡΟΗ ΤΗΣ ΣΕ ΆΛΛΑ ΕΙΔΗ

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα

Σε αυτό το μάθημα θα:

- διακρίνουμε τα σημαντικότερα μουσικά όργανα της ινδικής μουσικής,
- τραγουδήσουμε με την ονομασία των φθόγγων των ράγκα,
- συνοδεύσουμε ρυθμικά ένα ινδικό τραγούδι,
- αναγνωρίσουμε την επίδρασή της στη Rock μουσική.

Λέξεις κλειδιά: *raga, tala, srutis, sitar, tanpura, tabla, δημοφιλής μουσική*

Γενικά χαρακτηριστικά της μουσικής της Ινδίας

Άμεσα συνδεδεμένη με τα ινδουιστικά ιερά κείμενα (βέδες), η μουσική κατέχει σημαντικό ρόλο στον ινδικό πολιτισμό. Η **έντεχνη μουσική** στην Ινδία χωρίζεται σε δύο μουσικές παραδόσεις: την ινδουιστανική (βόρεια Ινδία) και την καρνατική (νότια Ινδία). Ο ρυθμός και η μελωδία οργανώνονται, αντίστοιχα στα *tala* (τάλα) και τα *raga* (ράγκα).

Raga (ράγκα) είναι ένα σύνολο φθόγγων, μια ακολουθία ήχων που μοιάζει με τις κλίμακες ή τους τρόπους της δυτικής έντεχνης μουσικής και οι συνδυασμοί τους σχηματίζουν μελωδίες. Στην ινδική μουσική υπάρχουν πάνω από 200 (ράγκα), τα οποία εκτελούνται σε διαφορετική χρονική στιγμή μέσα στη μέρα και συνδέονται με συγκεκριμένες περιστάσεις.

Η σειρά αυτή των ήχων χωρίζεται σε 22 μικροδιαστήματα (srutis), ενώ αντίστοιχα οι κλίμακες της δυτικοευρωπαϊκής μουσικής σε 12 ημιτόνια και της βυζαντινής σε 72 μόρια. Τα ονόματα των ήχων που χρησιμοποιούνται «κατ' αντιστοιχία» των νοτών της δυτικοευρωπαϊκής μουσικής είναι:

Σα	Ρε	Γκα	Μα	Πα	Ντα	Νι	Σα'
Ντο	Ρε	Μι	Φα	Σολ	Λα	Σι	Ντο'

Tala (τάλα) είναι κύκλοι ρυθμικών μοτίβων, οι οποίοι επαναλαμβάνονται. Οι εκτελεστές κρουστών χρησιμοποιούν συλλαβές-βοηθήματα μνήμης (bols/μπολς) για την εκτέλεση των τάλα στα κρουστά μουσικά όργανα. Ένα από τα πιο γνωστά ινδικά τάλα είναι το teentaal. Αποτελείται από δεκαέξι χτύπους, οι οποίοι οργανώνονται σε τέσσερις ομάδες. Οι συλλαβές dhe, dha, dhin, tin, na χρησιμοποιούνται ως βοηθήματα απομνημόνευσης των τρόπων χτυπήματος των δύο τυμπάων της τάμπλα

1	2	2	3	5	6	7	8
dha	dhin	dhin	dha	dha	dhin	dhin	dha
9	10	11	12	13	14	15	16
na	tin	tin	ta	ta	dhin	dhin	dha

Αναζητήστε περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τη θεωρία της ινδικής μουσικής στο διαδίκτυο (προτεινόμενες λέξεις κλειδιά: indian classical music), καθώς και τον ρόλο της μουσικής στην καθημερινή ζωή των Ινδών.

Tala Teentaal

Παραδοσιακά μουσικά όργανα

Αν και το σημαντικότερο μουσικό όργανο στην Ινδία είναι η φωνή, συναντούμε ποικιλία παραδοσιακών μουσικών οργάνων, χορδόφωνων, αερόφωνων, μεμβρανόφωνων και ιδιόφωνων. Αντιπροσωπευτικά μουσικά όργανα της Ινδίας είναι το **sitar**, με σημαντικό δεξιότεχνη τον Ravi Shankar (1920-2012), η **tanpura**, το **sarod** και η **tabla**.

Δραστηριότητες εφαρμογής, επέκτασης και αξιολόγησης

1. Δοκιμάστε να εκτελέσετε το teentala της σελίδας 93 μετρώντας ισόχρονα ως το 16. Χρησιμοποιήστε κρουστά σώματος (ποδοκρότημα, χειροκρότημα, στράκες, χτύπημα χεριών στο στήθος ή στους μηρούς κ.ά.) αντιστοιχώντας τις συλλαβές με συγκεκριμένες κινήσεις. Μία ομάδα μαθητών μπορεί να χτυπά μόνο τους χρόνους 1, 5 και 13. Εκτελέστε το αρκετές φορές για εξάσκηση. Έπειτα, επιταχύνετε σταδιακά, διατηρώντας τον ρυθμό σας σταθερό.
2. Αναζητήστε στο Φωτόδεντρο το ψηφιακό μαθησιακό αντικείμενο με τίτλο Ράαγκ Μπιμπαλάσι». Τραγουδήστε τα μουσικά παραδείγματα που παρουσιάζονται.
3. Αναζητήστε στο διαδίκτυο βίντεο, στα οποία ο δεξιότηχνης του sitar **Ravi Shankar** και η δεξιότηχνίδα της tanpura **Kaushiki Chakraborty** παρουσιάζουν και εκτελούν τα δύο μουσικά όργανα. Παρατηρήστε τον τρόπο που κρατούν τα μουσικά όργανα, τη στάση του σώματός τους, το ηχόχρωμα των οργάνων.
4. Αναζητήστε στο διαδίκτυο το βίντεο, όπου ο δεξιότηχνης του μεμβρανόφωνου οργάνου tabla **Sanju Sahai** μας παρουσιάζει τους διαφορετικούς ήχους που παράγονται από κάθε τύμπανο, τα ονόματα των χτυπημάτων και τον τρόπο εκτέλεσης. Στη συνέχεια, ο βιολονίστας της Ορχήστρας Philharmonia του Λονδίνου, **Gijs Kramers** εκτελεί ένα έργο του Bach και ο **Sanju Sahai** τον συνοδεύει με tabla (προτεινόμενο κανάλι: Philharmonie Orchestra). Με ανάλογο τρόπο, επιλέξτε ένα κρουστό μουσικό όργανο και ανακαλύψτε όλα τα ηχοχρώματά του. Έπειτα συνοδέψτε ένα ορχηστρικό έργο της αρεσκειάς σας.
5. Επισκεφτείτε διαδικτυακά το Μητροπολιτικό Μουσείο Τέχνης της Νέας Υόρκης (The Metropolitan Museum of Art) και συγκεκριμένα το τμήμα των μουσικών οργάνων της Ινδίας, καθώς και το Victoria and Albert Museum του Λονδίνου, όπου μπορείτε να ακούσετε και μουσικά αποσπάσματα από κάθε όργανο.

Aa

Τα παραδοσιακά μουσικά όργανα της Ινδίας

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

- Abraham, G. (1988). *The Concise Oxford History of music*. Oxford University Press.
- Aebersold, J. (2000). *Jazz Handbook*. USA: Jamey Aebersold Jazz.
- Ammer, Ch. (1995). *The HarperCollins Dictionary of Music*. Harpercollins.
- Ανωγειανάκης, Φ. (1991). *Ελληνικά Λαϊκά Μουσικά Όργανα*. Μέλισσα.
- Baud-Bovy, S. (1994). *Δοκίμιο για το ελληνικό δημοτικό τραγούδι*. Πελοποννησιακό Λαογραφικό Ίδρυμα.
- Byron, T. & O'Regan, J. (2022). *Hooks in popular music*. Springer Nature.
- Campbell, M., Greated C. A. & Myers, A. (2004). *Musical Instruments: History, Technology and Performance of Instruments of Western Music*. Oxford University Press.
- Cooper, J. M., Kinnett, R. & Marie, M. (2024). *Historical Dictionary of Romantic Music*, Second Edition. McCarty Rowman & Littlefield Publishers.
- Downs, Ph. G. (1992). *Classical Music: The Era of Haydn, Mozart, and Beethoven*. Cambridge University Press.
- Δραγούμης, Μ. (2003). *Η παραδοσιακή μας μουσική*. Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών.
- Encyclopedia Britannica. (2024). *Encyclopedia Britannica*. <https://www.britannica.com/>.
- Fubini, E., Freis, W, Gasbarrone, L. & Leone, M. L. (1994). *Music and Culture in Eighteenth-Century Europe: A Source Book*. University of Chicago Press.
- Greenberg, Y. (2022). *How Sonata Forms: A Bottom-Up Approach to Musical Form*. Oxford University Press.
- Grove Music Online. (2024). *Grove Music Online*. Oxford University Press. <https://www.oxfordmusiconline.com/grovemusic>.
- Hepokoski, J. (2021). *A Sonata Theory Handbook*. Oxford University Press.
- Hepokoski, J. & Darcy, W. (2006). *Elements of sonata theory: norms, types, and deformations in the late eighteenth-century sonata*. Oxford University Press.
- Irving, D. R. & Rehding, A. (Eds.). (2023). *A Cultural History of Western Music in the Age of Enlightenment*. Bloomsbury Publishing.
- Kennedy, M. (1989). *Λεξικό μουσικής της Οξφόρδης*. Γιαλλέλη.
- Kramer, L. (1990). *Music as Cultural Practice, 1800-1900*. University of California Press.
- Larkin, C. (2011). *The encyclopedia of popular music*. Omnibus Press.
- Machlis, J. (1996). *Η απόλαυση της μουσικής*. Fagotto.
- Michels, U. (2002). *Άτλας της μουσικής* (Ι.Ε.Μ.Α. μετ.). Φίλιππος Νάκας.
- Miles, B. (1998). *Paul McCartney: Many years from now*. Macmillan.
- Moore, A. F. (Ed.). (2003). *Analyzing popular music*. Cambridge University Press.
- Μιχαηλίδης, Σ. (1989). *Εγκυκλοπαίδεια της Αρχαίας Ελληνικής Μουσικής*. Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης.
- Osborn, B. (2021). *Interpreting music video: popular music in the post-MTV era*. Routledge.
- Pestelli, G. (1984). *The age of Mozart and Beethoven*. Cambridge University Press.
- Ρωμανού, Κ. (2006). *Έντεχνη Ελληνική Μουσική στους Νεότερους Χρόνους*. Κουλτούρα.
- Ρωμανού Κ. (2000). *Ιστορία της Έντεχνης Νεοελληνικής Μουσικής*. Κουλτούρα.
- Shuker, R. (2013). *Understanding popular music*. Routledge.
- Slonimsky, N. & Kassel, R. (Eds.). (1998). *Webster's New World Dictionary of Music*. Wiley Publishing, Inc.
- Στάθης, Γρ. (1994). *Οι αναγραμματισμοί και τα μαθήματα της βυζαντινής μελοποιίας*. Ίδρυμα Βυζαντινής Μουσικολογίας.
- Στάθης, Γρ. (2015). *Ερωταποκρίσεις και ακριβολογήματα της Ψαλτικής Τέχνης*. Ίδρυμα Βυζαντινής Μουσικολογίας.
- Στάθης, Γρ. (2016). *Τα πρωτόγραφα της εξηγήσεως εις την Νέαν Μέθοδον σημειογραφίας*. Ίδρυμα Βυζαντινής Μουσικολογίας.
- Temperley, D. (2018). *The musical language of rock*. Oxford University Press.
- Τσέτσος Μ. (2011). *Εθνικισμός και Λαϊκισμός στη Νεοελληνική Μουσική*. Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα.
- Τσέτσος Μ. (2013). *Νεοελληνική Μουσική. Δοκίμια ιδεολογικής και θεσμικής κριτικής*. Παπαγεωργίου Νάκας.
- West, M.L. (1999). *Αρχαία Ελληνική Μουσική*. Παπαδήμα.
- Anderson, W.D. (1994). *Music and Musicians in Ancient Greece*. Cornell University Press.
- Χρύσανθος, (1832). *Θεωρητικόν Μέγα της μουσικής*. Κουλτούρα.
- Zaslaw, N. (1989). *Music and Society in the Classical Era*. In: N. Zaslaw, (Ed.) *The Classical Era. Man & Music*. Palgrave Macmillan.

Εικόνες και παρτιτούρες

Όλες οι εικόνες είναι ελεύθερες πνευματικών δικαιωμάτων και αντλήθηκαν από ανοιχτούς εκπαιδευτικούς πόρους (OER). Ειδικότερα, αξιοποιήθηκαν εικόνες που ανήκουν στο δημόσιο τομέα (public domain) ή έχουν παραχωρηθεί ελεύθερα από καλλιτέχνες για εκπαιδευτικούς σκοπούς, καθώς και από τους πόρους [Wikimedia Commons](https://commons.wikimedia.org) (<https://commons.wikimedia.org>), [Pixabay](https://pixabay.com) (<https://pixabay.com>) και [Freepik](https://www.freepik.com) (<https://www.freepik.com>), οι οποίοι διαθέτουν το περιεχόμενό τους υπό άδειες Creative Commons (CC).

Σχετικά με τις παρτιτούρες, η πλειονότητα των μουσικών κειμένων δημιουργήθηκε από τα μέλη της συγγραφικής ομάδας, με πλήρη συμμόρφωση προς τη νομοθεσία περί πνευματικών δικαιωμάτων, όπως αυτή ορίζεται από τον Νόμο 2121/1993 στην Ελλάδα και τις σχετικές ευρωπαϊκές ρυθμίσεις. Επιπλέον, συγκεκριμένα αποσπάσματα ενσωματώθηκαν από τον ανοιχτό πόρο *International Music Score Library Project* (IMSLP, <https://imslp.org>), ο οποίος διαθέτει μουσικά έργα σε δημόσια χρήση (public domain).

